

ประวัติ วัดบวรมงคล

โดยเสด็จพระราชกุศล
ในการเสด็จพระราชดำเนิน
พระราชทานผ้าพระกฐิน

ณ

วัดบวรมงคลราชวรวิหาร

294.3135
พ 358 ป

วันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๙

พระมหาสุวณฺโณ ธรรมจริยา

ประวัติ วัดบวรมงคล

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

โดยเสด็จพระราชกุศล
ในการเสด็จพระราชดำเนิน
พระราชทานผ้าพระกฐิน

๗

วัดบวรมงคลราษฎร์วิหาร

วันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๙

เลขห้อง จป

เลขหมู่ 294.3135
ว358ป

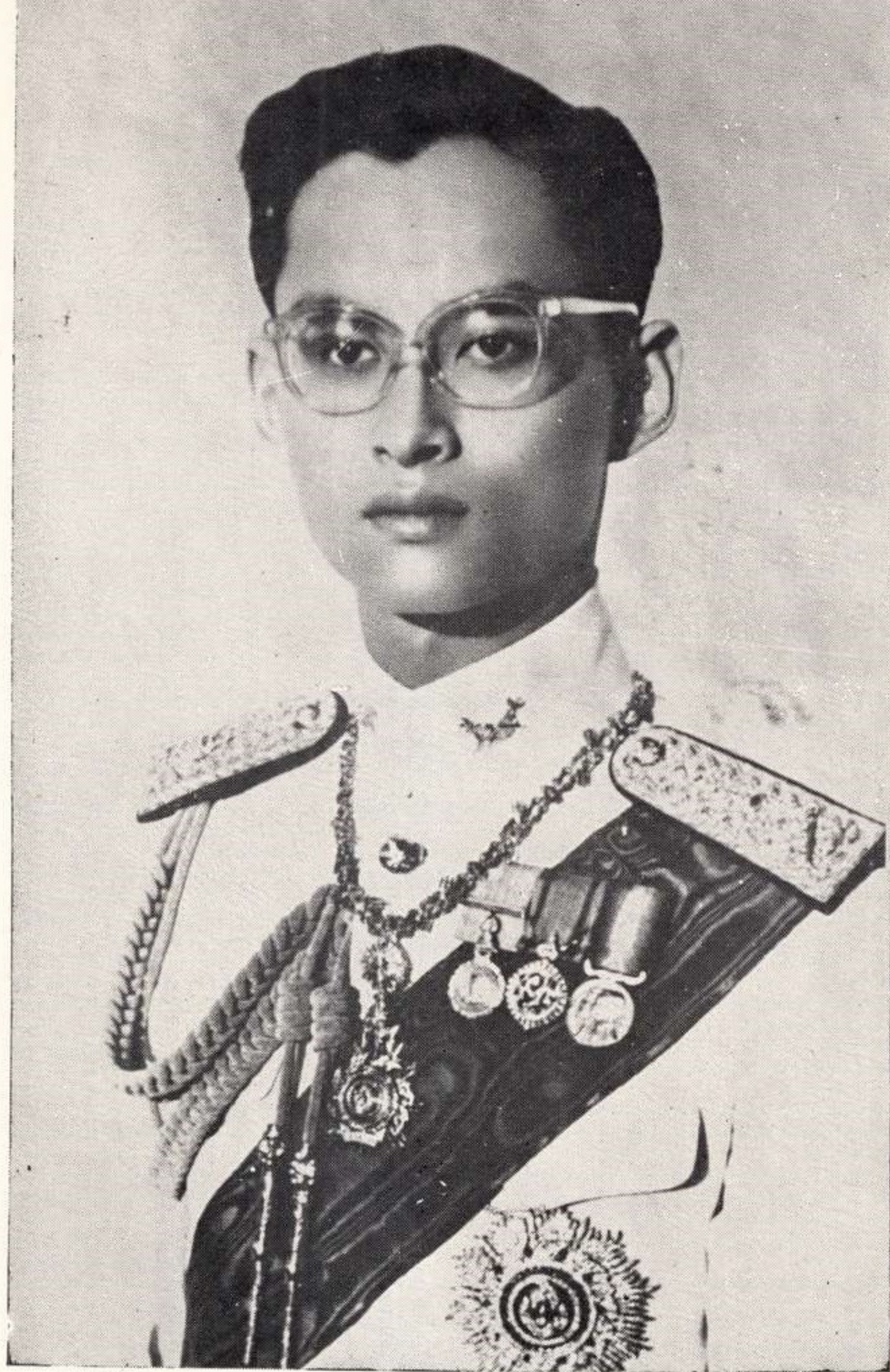
เลขทะเบียน ๗๓๒ น ๕๖๕ ๕๑๖.

๘๖
พระเจดีย์ทรงหงษา.

พระประธานในพระอุโบสถ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก

คำปรารภ

วัดบวรมงคลเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งในย่านนี้ เป็นวัดที่มีความเป็น
มาค่อนข้างจะแปลกกว่าวัดอื่น คือเป็นวัดไทย (มหานิกาย) มาก่อน
แล้วได้รับสถาปนาเป็นพระอารามหลวงแบบรามัญ และในที่สุดเป็น
วัดธรรมยุต ครอบคลุมจำนวนของนิกายพระสงฆ์เถรวาทในราชอาณาจักรไทย
แม่แต่ชื่อเรียกคงเดิมก็แปลกกว่าวัดอื่น

หลังจากที่กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงสถาปนา แล้วยกเป็นพระอารามหลวง
วัดนี้ก็ได้รับพระบรมราชูปถัมภ์ ตลอดทั้งการบูรณะและบำรุงรักษา
ในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร
ก็เคยเสด็จพระราชดำเนินมาพระราชทานผ้าพระกฐิน ทรง
เพราะวัดนี้มีความสำคัญเกี่ยวกับพระองค์อยู่มาก เช่นเมื่อครั้งทรง
ผนวชก่อนตั้งวงศ์ธรรมยุต ได้ทรงศึกษาพระธรรมวินัยและขนบธรรมเนียม
ประเพณีกับเจ้าอาวาสวัดนี้ แม่เมื่อประทับอยู่วัดราชาธิวาส
พระองค์ก็ยังเคยเสด็จมาหาหรือขอธรรมวินัย และประทับอยู่วัดนี้
เป็นเวลานาน ๆ

กาลต่อมา วัดบวรมงคลได้ตกอยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรม แม้
ได้รับการบูรณะหลายครั้ง ก็เป็นเพียงปรับปรุงของเดิมให้อยู่ในสภาพ
ใช้ได้เท่านั้น จนถึงเมื่อต้นปีทางวัดได้เปิดกรุพระนำออกให้ประชาชน
เข้าบูชา และใช้ทุนทรัพย์เหล่านั้นบูรณะวัดทให้ดีขึ้น แต่ทำได้

ในวงการจำกัด เพราะทุนมีจำนวนไม่มากนัก

สิ่งที่ทางวัดดาร์จะจัดทำในโอกาสต่อไปคือ การสร้างถนนจากวัดเชื่อมถนนสายใหญ่ ซึ่งปัจจุบันนี้เป็นทางเท้าแคบ ๆ พอสัญจรไปมาได้เท่านั้น ถนนนั้นนอกจากจะเป็นประโยชน์แก่ทางวัดและหมู่บ้านข้างเคียงแล้ว ยังเป็นประโยชน์แก่นักเรียนจำนวนไม่น้อย ซึ่งต้องอาศัยเรียนในโรงเรียนวัดบวรมงคลนี้ แต่งานนี้มีอุปสรรคหลายอย่าง ทางวัดยังจะต้องหาทางแก้ไขและดำเนินการต่อไป

ในปี^๕ ทางวัดรู้สึกยินดี และซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้เสด็จมาพระราชทานผ้าพระกฐินที่วัดนี้ด้วยพระองค์เอง ซึ่งเป็นประดุจเสด็จมาเยี่ยมสถานที่อยู่พระอาจารย์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ เนื่องจากอยู่ในระยะแรกแห่งการบูรณะ วัดจึงอยู่ในสภาพไม่เรียบร้อยเท่าที่ควรจะเป็น ทางวัดจึงขอยอมรับในความบกพร่อง อันนี้

อนึ่ง เพื่อเป็นที่ปฏิการะที่ระลึก ในโอกาสเสด็จพระราชดำเนิน^๕ ครอง^๕ ทางวัดจึงขอให้พระมหาสุรเชต คมภีรชโม ป. ๕. ๙ ครูปรียญธรรมวัดบวรมงคล^๕ รวบรวมและเรียบเรียงหนังสือประวัติวัดบวรมงคลเล่มนี้ เธอได้ใช้ความเพียรพยายามทำงาน^๕ ชน^๕ น้อย^๕ อย่าง^๕ รบ^๕ เร่ง^๕ จนเป็นผลสำเร็จออกมา

ถึงแม้ว่าประวัติวัดบวรมงคลได้เคยรวบรวมพิมพ์มาแล้ว ๒ ครั้ง^๕ ครั้งแรกพระเดชพระคุณท่านเจ้าอาวาส^๕ รวบรวมพิมพ์เมื่อปีที่ท่านเข้า

มารับตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดนี้ คือ พ. ศ. ๒๔๗๗ ครองที่สงฆ์ท่าน
 ธารมโม ภิกขุ (พระยานรณารักษ์ - ปุญ บุนนาค) รวบรวมพิมพ์
 พ. ศ. ๒๕๐๓ แต่เรื่องประวัติของวัดเป็นเรื่องประวัติศาสตร์ ต้องมีการ
 ค้นคว้าหาหลักฐานเพิ่มเติม เพื่อความสมบูรณ์ของหนังสือทุกครั้งที่
 มีการพิมพ์ การที่ พระมหาสารเชต คมภักมโม ได้มีวิริยะอุตสาหะ
 รวบรวมและเรียบเรียงขึ้นมา ตลอดจนจัดพิมพ์เสร็จเรียบร้อย ภายใน
 เวลาจำกัดเช่นนั้น ทางวัดขออนุโมทนาและขอบใจในเชมมาก ซื่อว่า
 ได้ช่วยทำประโยชน์ชั้นสำคัญไว้กับวัดอีกประการหนึ่งด้วย

ในการทำหนังสือนี้ ได้ใช้ทุนจากส่วนที่ได้อบรมบริจาคเข้าพระ
 สัมเด็จพระสังฆราช เมื่อครั้งเปิดกรุ แม้การบูรณะวัดก็ใช้ทุนจำนวน
 เช่นกัน ขอความดีและกุศลผลบุญทั้งหลายที่มีในการนี้ จงคุ้มครอง
 บำรุงกันท่านที่มีส่วนร่วมบริจาคเพื่อบำรุงการดังกล่าว ขอทุกท่านจงมี
 ความสุขความเจริญโดยทั่วกัน และทุกท่านที่ได้รับหนังสือนี้โปรด
 อนุโมทนาโดยทั่วถึงกัน.

พระญาณเวที

วัดบวรมงคล ธนบุรี

๗ พ. ย. ๐๕

คำนำ

ในการประชุมครุปริยัติธรรม เมื่อปลายเดือนสิงหาคม ศกนี้ ซึ่ง
เป็นเวลาหลังจากเข้าพรรษาแล้วเกือบ ๑ เดือน ที่ประชุมซึ่งมีท่าน
เจ้าคุณพระญาณเวที ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเจ้าคณะอำเภอจังหวัด
ธนบุรี (ธรรมยุต) ได้มอบให้ข้าพเจ้าจัดทำหนังสือประวัติวัดบวรมงคลชน
เพื่อปฏิภาระและบรรณาการโดยเสด็จพระราชกุศล แต่ท่านที่มาร่วม
ในการพระราชทานผ้าพระกฐิน วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๐๙ นี้

เบื้องต้นข้าพเจ้าไม่แน่ใจว่าจะทำสำเร็จทัน เพราะเวลาเพียงสอง
เดือนเท่านั้น หนังสือสำหรับคนคว่ำก็ไม่ทราบว่าจะมีครบหรือไม่ และ
ก็ไม่ทราบว่าประวัติวัดบวรมงคลมีกล่าวไว้ที่ไหนบ้าง เดือนแรกเพียง
แต่ใช้เวลาค้นหลักฐานจากหนังสือก็ยังไม่เพียงพอ ทั้งนี้
เพราะต้องเจียดเวลาจากการเรียนและการสอนมาทำ แต่ก็นั่นใจอยู่
อย่างหนึ่งว่า หนังสือเรื่องนี้ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระสุมงคลมุนี
เจ้าอาวาส ท่านเคยรวบรวมพิมพ์แล้วครั้งหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗
และท่านธารมโม ภิกขุ (พระยานรณารักษ์ - ปุ้ย บุนนาค) ก็ได้
รวบรวมพิมพ์ขึ้นครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ จึงยัดหนังสือทั้งสองเล่มนั้น
ไว้เป็นหลักในการเรียบเรียง

เพื่อความแน่ใจ และเป็นหลักฐานมั่นคงได้ค้นหนังสือที่เกี่ยวข้อง
หรือพาตไปถึงวัดบวรมงคลทุกเรื่องเท่าที่ทราบ และหามาได้ บางครั้ง
ต้องขอร้องให้ท่านทมิหนาทในด้านนั้น ๆ ช่วยค้นให้อีก นอกนั้น

ยังต้องเดินสืบประวัติตามวัดที่มีความเป็นมาเกี่ยวโยงถึงกันด้วย

หนังสือเดิมที่จะไม่ให้บางเกินไป และไม่ให้หนาจนเกินไป เมื่อรวบรวมเรียบเรียงขึ้นจริง ๆ ก็กลายเป็นหนังสือที่มีความหนาไปกว่าที่ตั้งใจไว้ตั้งเท่าตัว แต่ก็ไม่สามารถจะตัดบทใดบทหนึ่งออกได้ เพราะมีความสำคัญเท่า ๆ กัน และที่สำคัญที่สุดก็คือทยอยส่งเรียงพิมพ์ไปเรื่อย ๆ จนหมด

การแบ่งบทหนังสือได้แบ่งตนเองตามความคิดเห็นว่า เหมาะสมเท่าด้วยเจ้าอาวาสได้ค้นประวัติมาไว้ครบทั้ง ๓๐ รูป รวมกับรูปปัจจุบันซึ่งเดิมรวบรวมไว้ไม่ครบ แต่ละรูปได้พยายามสืบประวัติความเป็นมาทั้งก่อนบวชและหลังบวชด้วย พร้อมทั้ง พ.ศ. ที่แน่นอน ที่ทราบไม่ได้ก็ละไว้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเชิดชูท่านเหล่านั้น ซึ่งตั้งอยู่ในฐานะปฎิภาวนาของวัดอีกด้วย การเขียนประวัติของท่านพยายามเขียนตรงไปตรงมาที่สุดเท่าที่จะทำได้ บทว่าด้วยการบูรณะวัดได้ประมวลเหตุการณ์ต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่สอง จนถึงปัจจุบันนี้ซึ่งยังทำค้างอยู่แม้กระทั่งเวลาเขียนค่านำอยู่นี้ยังไม่เสร็จ การเปลี่ยนสถานะของวัดได้ถือตาม พ.ศ. ที่ประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ทุกประการ

ส่วนเรื่องทักกล่าวถึงผู้มีอุปการะพิเศษนั้น ได้ถือเอาผลทางด้านเปลี่ยนแปลงเป็นประมาณไม่ได้ถือการทำประโยชน์น้อย หรือมากเป็นประมาณ และเรื่องที่เกิดขึ้นใหม่และนับว่าสำคัญที่สุดในรอบศตวรรษสำหรับวัดบวรมงคล คือ เรื่องกรุพระ ได้นำรูปภาพของพระที่ชุด

ได้จากกรูมาลงล่วนหนึ่ง ไม่สามารถจะนำมาลงได้ทุกพิมพ์ และทุก
 ปรัง เพราะบางพิมพ์ก็ให้เข้าไปแล้ว ทั้งการถ่ายรูปครึ่งหลังสุดไม่ติด
 ๔๔
 กม

ในการรวบรวมและเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ ตั้งแต่ต้นจนสำเร็จ
 เป็นรูปเล่ม ก็โดยได้อาศัยเพื่อนสหรัณมิก และผู้หวังดีหลายท่านช่วย
 เหลือ ซึ่งจะได้กล่าวนามไว้อีกส่วนหนึ่ง จึงขอขอบคุณและอนุโมทนา
 มา ณ โอกาสนี้ด้วย

การจัดทำหนังสือครั้งนี้ได้จัดทำโดยระยะเวลาสั้น และรีบเร่ง
 เขียนจบแล้วต้องส่งโรงพิมพ์ทันทีที่ไม่มีโอกาสขัดเกลาสำนวน ซึ่งอาจมี
 ขัดหูและเข้าใจยากอยู่บ้าง ตลอดจนหลักฐานที่อ้างอิงต่าง ๆ ข้าพเจ้า
 คิดว่า คงมีบกพร่องอยู่มาก ในเรื่องนี้ข้าพเจ้ายินดีขอรับผิดและรับคำติ
 จากทุกท่านที่พบเห็น หากจะมีส่วนใดอยู่บ้างในหนังสือนี้ ก็ขอมอบ
 ให้เป็นความดีของเจ้าของผู้แต่งหนังสือต่าง ๆ ที่คนประกอบในการเขียน
 และท่านที่ช่วยเป็นธุระในการจัดทำหนังสือนี้ โดยทั่วถึงกัน

พระมหาสารเชต กมภิรัณมโม

วัดบวรมงคล

๗ พ.ย. ๐๕

สารบาญ

คำปรารภ

หน้า ก

คำนำ

ง

บทที่ ๑

วัดลิงขบหรือวัดบวรมงคล

วัดบวรมงคล

๑

วัดลิงขบ

๒

ทำไมลิงขบจึงเป็นลิงขบ

๔

สถาปนาเป็นวัดบวรมงคล

๗

บทที่ ๒

ลำดับเจ้าอาวาส

นามเจ้าอาวาส

๑๒

สังเขปประวัติ

๑๔

รูปที่ ๑

๑๖

รูปที่ ๒

๑๗

รูปที่ ๓

๒๔

รูปที่ ๔

๒๗

รูปที่ ๕

๒๘

รูปที่ ๖

๓๓

รูปที่ ๗

๓๗

บุรณบัตร

หน้า

รูปที่ ๘

๕๑

รูปที่ ๙

๕๔

รูปที่ ๑๐

๕๖

บทที่ ๓

การบูรณะวัด

การบูรณะวัด

๕๗

รัชกาลที่ ๒

๕๘

รัชกาลที่ ๓

๕๑

รัชกาลที่ ๔

๕๑

พระไตรสรณัม

๕๓

พระธรรมจักราชมหาบุญ

๕๓

ผ้าป่าไม้ซุง

๕๔

พระครูศีลสังวร

๕๖

พระสุนทรภู่

๕๗

พระศรีวิสุทธิวงศ์

๕๙

พระญาณเวที

๖๑

ลงมือซ่อม

๖๒

บูรณะใหญ่ครั้งล่าสุด

๖๔

ระยะแรก

๖๔

ระยะหลัง

๖๖

บทที่ ๕

การเปลี่ยนแปลงสถานะของวัด
จากรามัญนิกายเป็นธรรมยุตนิกาย

	หน้า
ยุควัดสิงขร	๗๐
ยุควัดบวรมงคล รามัญ	๗๐
ยุควัดธรรมยุต	๗๑
รายงานการประชุมกรรมการเถรสมาคมธรรมยุต	๗๓
ระเบียบการสมาคมกับต่างนิกาย	๗๖

บทที่ ๕

ผู้มีอุปการะพิเศษต่อวัด	
กรมพระราชวังบวร ฯ	๘๐
พระอุบาลีคุณูปมาจารย์	๘๕

บทที่ ๖

สถิติภิกษุและสามเณรจำพรรษา

บทที่ ๗

กรุพระวัดบวรมงคล

กรุพระ	๑๐๑
ทำไมจึงนิยมสร้างกรุพระ	๑๐๒
กรุพระวัดบวรมงคล	๑๐๕

ลักษณะกร	๑๐๗
สาเหตุแห่งการเบียดกร	๑๐๘
ราชการพระเครื่อง	๑๑๑
สมโภชพระบรมธาตุ	๑๑๔

บทที่ ๘

การศึกษาของวัดบวรมงคล

ยุครามัญ	๑๒๑
ยุคธรรมยุตตอนต้น	๑๒๓
ยุคปัจจุบัน	๑๒๕
โครงการ ร.ร. ธรรมศึกษาวันเสาร์	๑๓๒

บทที่ ๑

วัดสิงขรหรือวัดบวรมงคล

วัดบวรมงคลเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่ริมฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยา อยู่กึ่งกลางระหว่างโรงงานสุราบางยี่ขันกับสะพานกรุงธนใกล้กับวัดคฤหบดี ตรงกันข้ามกับปากคลองผดุงกรุงเกษม เทเวศร์ พระนคร อยู่ในท้องที่ของตำบลบางพลัด อำเภอ บางกอกน้อย จังหวัดธนบุรี.

เนื้อที่ของวัด

วัดบวรมงคล มีเนื้อที่ซึ่งเป็นพุทธาวาสและสังฆาวาสประมาณ ๒๕ ไร่ ที่ธรณีสัณต์ ๒๕ ไร่ รวมทั้งหมดเป็น ๕๐ ไร่ ระหว่างที่ธรณีสัณต์กับที่พุทธาวาสและสังฆาวาสไม่มีกำแพงถาวรแบ่งปันไว้ คงถือถนนบ้าง คูบ้าง รวสิ่งกะลี่ยบ้างเป็นแนวกั้น

ทั้งหมดนี้ ทิศตะวันออก จดแม่น้ำเจ้าพระยา

ทิศเหนือ จดส่วนของเอกชนมีคูกันไว้

ทิศใต้ จดทางรถไฟสายบางบัวทองของท่านเจ้าพระยาพรพงศ์พัฒน์ ซึ่งบัดนี้เลิกกิจการไปแล้ว

ทิศตะวันตก จดส่วนของเอกชนและทางรถไฟสายบางบัวทอง บางตอน

เนื้อทวดซึ่งเป็นเขตจำพรรษาประมาณ ๒๕ ไร่ นั้น แบ่งออกเป็น
 ๒ ส่วน มีคลองกั้นไว้ตรงกลาง แบบวัดรามัญทั่วไป ส่วนหนึ่งเป็นที่
 ตงปุชนียวัตถุ มีโบสถ์, เจดีย์ เป็นต้น แต่ปัจจุบันมีกุฏิตั้งอยู่ในส่วน
 ที่เป็นที่ตงปุชนียวัตถุบ้าง แต่ส่วนน้อย ทงน เพื่อสะดวกในการดูแล
 และรักษาปุชนียวัตถุเหล่านั้น.

คำว่า “วัดลิงขบ”

วัดบวรมงคล นี้ เป็นวัดเก่าแก่สร้างมานานจนไม่สามารถจะ
 ทราบและหาหลักฐานได้แน่นอนว่า สร้างเมื่อใด และใครเป็นผู้สร้าง
 แม้คำว่า “ลิงขบ” ก็ยังไม่ได้ความหมายที่แท้จริง ได้ยินแต่เพียงคำ
 ว่า “วัดลิงขบ” โดยสามัญสำนึก จะต้องคิดว่ามีลิงมาก หรือลิงดู
 (ลิง = วานร ขบ = กัด) บางคนได้ยินเพียงชื่อวัดก็นึกสร้างมโนภาพ
 ขึ้นทันทีว่า วัดนี้คงมีลิงมาก หรือคงเคยเป็นป่าลิงมาก่อน แต่ไม่
 เคยปรากฏในประวัติของวัดเลยว่าเคยมีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับลิง แม้แต่คำ
 บอกเล่าของคนสูงอายุก็ไม่มีเกี่ยวข้องกับลิงเลย

ส่วนที่เล่ากันสืบ ๆ มานาน มีดังนี้ สมัยหนึ่งนานมาแล้ว หมู่
 บ้านแถบนี้มีรวมกันเป็นหมู่บ้านทุกวันนี้ นอกนั้นมีประปราย
 ตามฝั่งน้ำ ส่วนมากเป็นทุ่งนา และเป็นสวนบ้างแต่ห่าง ๆ ที่ซึ่งห่าง
 จากฝั่งไปยังคงเป็นป่าทึบ ครึ่งนั้นมีพระพุทธรูป ๔-๕ รูป เดินจาริกมา
 จากถิ่นไกล ได้มาพักปักกลดอยู่ ณ ฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ซึ่ง

เป็นวัดบวรมงคลปัจจุบันนี้ อาศัยหมู่บ้านแถบบ้านปูนและบ้านใกล้เคียง
 เคยเป็นโคจรคามสำหรับภิกษุจาร กลับจากบิณฑบาตแล้วก็นั่ง
 บำเพ็ญสมณกิจ เจริญสมาธิภาวนาตามควรแก่สมณวิสัย เห็นทีนั้น
 เป็นสัปปายะธุกาใจ ก็อยู่ได้นานวัน ประกอบกับญาติโยมถนุถนอม
 ศรัทธาเอาใจใส่บำรุงด้วยดีโดยตลอด และขอนิมนต์ให้อยู่โปรดเป็น
 เวลานาน ๆ

ในจำนวนนั้น “ลุงขบ” มีบ้านเรือนอยู่ใกล้กว่าเพื่อนมีโอกา
 สไปมาหาสู่พระพุทฺธงค์ได้บ่อยกว่าคนอื่นเขา หลังจากตกบาตรแล้วยังนำ
 ผลหมากรากไม้ไปถวายและเก็บกวาดบริเวณใกล้เคียง หาน้ำใช้น้ำนั้น
 ถวายท่านอีก ค่ายังหาน้ำร้อนและเกดขี้เท่าที่จะหาได้ไปถวาย วัน
 ธรรมดาแล้วจะชักจูงเพื่อนบ้านมาสมาทานศีลอุโบสถ และฟังธรรม-
 เทศนากัน

พระพุทฺธงค์เหล่านั้น ครั้นอยู่ไปนาน ๆ ก็เกิดความไม่สะดวกด้วย
 นาชน-ลง ทำให้พันทชนไป ลุงขบก็ชักจูงเพื่อนบ้านมาช่วยกันทำ
 กระต๊อบไม้ไผ่ยกพื้นสูงพอควร พออาศัยกันแดดและฝนได้ชั่วคราว
 เมื่อพระพุทฺธงค์ท่านอยู่ไปนาน ๆ เข้า ลุงขบและชาวบ้านก็ช่วยกันสร้าง
 เป็นกุฏิไม้ และศาลาธรรมมีสัสดนหลังย่อม ๆ พอที่คนในถนุถนอมจะนั่ง
 ฟังเทศน์ และทำบุญได้สะดวก

ส่วนลุงขบก็ไปบำรุงพระเป็นประจำมิได้ขาด ชาวบ้านใกล้เคียง-ไกล
 ก็เคยชินกับคำว่า “ลุงขบ” ไปวัดที่ไรก็ไปหาลุงขบด้วย แม่พูดกัน

ถามกันว่าไปวัดไหน ครั้นจะบอกว่าไปวัดพระธาตุก็^{๔๔}ไม่เหมาะ หรือ
แม่จะ^๒รู้จัก^{๒๖๕}ชื่อ^๒ของ^๒หัว^๒หน้า^๒พระ^๒ธาตุ^๒ก็^๒ ครั้นจะ^๒บอกว่า^๒ วัด^๒พระ^๒นั้น^๒ หลวง^๒ตา
นี้^๒ ก็^๒เป็น^๒การ^๒ไม่^๒เคารพ^๒ หรือ^๒ท่าน^๒เหล่านั้น^๒ อาจ^๒จะ^๒ไม่^๒ใช่^๒พระ^๒ที่^๒มี^๒ชื่อ^๒แต่^๒ยัง
โด่ง^๒ดัง^๒เป็น^๒พิเศษ^๒ จนถึง^๒กับ^๒มี^๒คน^๒เอ๋ย^๒ชอบ^๒บ่^๒ย^๒ ๆ^๒ ดังนั้น^๒จึง^๒เรียก^๒คน^๒ที่^๒เขา^๒ขึ้น^๒
หู^๒ซัน^๒ตา^๒และ^๒เป็น^๒การ^๒ให้^๒เกียรติ^๒ด้วย^๒ว่า^๒ วัด^๒ลุง^๒ขบ^๒ ไป^๒วัด^๒ลุง^๒ขบ^๒ นี้^๒เป็น^๒
คำ^๒บอก^๒เล่า^๒เรื่อง^๒หนึ่ง^๒

อีก^๒เรื่อง^๒หนึ่ง^๒ เป็น^๒คำ^๒บอก^๒เล่า^๒เหมือน^๒กัน^๒ ตาม^๒ที่^๒ท่าน^๒ ธาร^๒ธม^๒โม
ภิ^๒กุ^๒ขุ^๒ (พระ^๒พระ^๒ยาน^๒รนา^๒รณ^๒กั^๒กั^๒ดี-ปุ^๒ย^๒ บุ^๒น^๒นาค^๒) เรียบ^๒เรียง^๒ไว้^๒เป็น^๒
เรื่อง^๒คล้าย^๒ ๆ^๒ กัน^๒ มี^๒ต่าง^๒กัน^๒เพียง^๒เล็กน้อย^๒ตอน^๒ที่^๒กล่าว^๒ถึง^๒ลุง^๒ขบ^๒

ท่าน^๒กล่าว^๒ไว้^๒ว่า^๒ ลุง^๒ขบ^๒เป็น^๒คน^๒มี^๒ถิ่น^๒ฐาน^๒มั่น^๒คง^๒อยู่^๒ตำบล^๒นั้น^๒ เป็น^๒ผู้^๒
เจริญ^๒ด้วย^๒วิ^๒ย^๒วุฒิ^๒ และ^๒คุณ^๒วุฒิ^๒ มี^๒ผู้^๒คน^๒นับ^๒หน้า^๒ถือ^๒ตาม^๒าก^๒ ลุง^๒ขบ^๒แก้^๒มี^๒
ศรั^๒ทธ^๒าม^๒ัน^๒ใน^๒พระ^๒พุ^๒ท^๒ศา^๒ส^๒นา^๒ อุ^๒ทิศ^๒ที่^๒ส^๒่วน^๒ตัว^๒สร้าง^๒เป็น^๒วัด^๒ถว^๒าย^๒จึง^๒เรียก^๒
กัน^๒ทั่ว^๒ ๆ^๒ ไป^๒ว่า^๒ วัด^๒ลุง^๒ขบ^๒ โดย^๒ถือ^๒ตาม^๒นาม^๒ของ^๒ผู้^๒สร้าง^๒ เรื่อง^๒นี้^๒เทียบ^๒
ได้^๒กับ^๒วัด^๒จาง^๒วาง^๒กั^๒ศ^๒ วัด^๒จาง^๒วาง^๒พ^๒่วง^๒ วัด^๒ช่าง^๒แสง^๒ เป็นต้น^๒ ซึ่ง^๒ยังมี^๒
ชื่อ^๒ผู้^๒สร้าง^๒ติด^๒อยู่^๒ และ^๒ก็ยัง^๒เรียก^๒ชื่อ^๒เดิม^๒อยู่^๒จน^๒ทุก^๒วัน^๒นี้^๒

ทำไมลุงขบจึงเป็นลิงขบ ?

ท่าน^๒เจ้า^๒คุณ^๒รนา^๒รณ^๒กั^๒กั^๒ดี^๒ ได้^๒ให้^๒แนว^๒คิด^๒เกี่ยว^๒กับ^๒เรื่อง^๒นี้^๒ไว้^๒อย่าง^๒
น่า^๒ฟัง^๒ว่า^๒ ถ้า^๒เป็น^๒จริง^๒ตาม^๒ที่^๒เล่า^๒กัน^๒ คือ^๒เดิม^๒เป็น^๒วัด^๒ลุง^๒ขบ^๒ แล้ว^๒มา^๒เป็น^๒
วัด^๒ลิง^๒ขบ^๒ใน^๒กาล^๒ต่อ^๒มา^๒นี้^๒ ก็^๒เป็น^๒ภาษา^๒ที่^๒กลาย^๒อาจ^๒เป็น^๒ไป^๒ได้^๒เหมือน^๒กัน^๒
ตาม^๒กาล^๒สมัย^๒และ^๒เหตุ^๒นิยม^๒ของ^๒คน^๒ เทียบ^๒ได้^๒กับ^๒คำ^๒พูด^๒กลาย^๒เช่น^๒ :-

สามแสน เป็น สามแสน

บางเขิน ,, บางเขน

สามแพร่ง ,, สามเพ็ญ

สมุก ,, สามมุก

วัลลาพอง ,, หัวลำโพง

เป็นต้น ซึ่งบางคำก็กลายเป็นไปในทางดีทางเพราะ บางคำก็กลายเป็นทางแย่ทางชั่ว แต่บางคำฟังแล้ว คิดแล้วก็ไม่รู้ว่าเป็นอะไรในภาษาไทย ต้องยอมให้เป็นภาษาถิ่น คือคำเรียกของคนเก่าเจ้าของถิ่นเดิมไปก็มี

คำว่า “ลิงขบ” หากกลายมาจาก “ลุงขบ” ก็เป็นไปในทำนองเย้ยหรือซ้ำของคนที่ขบหลัง มีคำหวลอยู่คำหนึ่งคือคำว่า “ลุงถึง” เป็นคำสัพยอกหยอกล้อกันเล่นก็ได้ เป็นคำปรัมปราสลับหลุดเป็นเสียหายก็มี มักใช้พูดหัวงัดบุคคลที่เขาเรียกกันว่า ลุง คำว่า “ลุงถึง” นี้อาจเป็นเหตุให้ภาษากลายมาเป็นลิงขบในลำดับต่อมาก็เป็นไปได้

ตามแนวคิดที่ท่านเจ้าคุณนรนารถ ฯ ได้ให้ไว้เห็นว่ามัทนางเป็นเช่นนั้นจริง เพราะการจะเรียก “ลุง” ว่า “ลิง” ไม่ใช่เป็นของยากยิ่งภาษาปัจจุบันนี้ เรียกต่ำลงมากกว่าลิงก็มี ทั้งนี้เป็นธรรมดาของคนที่อยู่ด้วยกันขัดใจกัน หรือขัดผลประโยชน์กันหน่อย ก็เปลี่ยนชื่อกันเอาง่าย ๆ การเปลี่ยนมักจะเปลี่ยนลงข้างต่ำกันเป็นพื้น ไม่ค่อย

มีเปลี่ยนให้ดีขึ้น และคนเราถ้าประพฤติไม่เหมาะสมอาจเป็นสัตว์ได้
หลายชนิด เช่น

คนดุร้าย	เป็น	เสือ
คนโง่	,,	ควาย
คนสกปรก	,,	แรว
คนเขื่องช้า	,,	เต่า
คนไม่เรียบร้อย	,,	ลิง

เป็นต้น แล้วแต่จะว่ากัน แต่ที่จริงไม่เป็นสักอย่างเดียว

ตัวลุงขบเอง คงไม่ประพฤติเสียหายจนให้เขาเรียกว่า “ลิง”
เมื่อสมัยยังมีชีวิตอยู่เป็นแน่ อาจจะเป็นเวลาหลังจากลุงขบสิ้นไปแล้ว
ทายาทอาจไม่รักษาศักดิ์ศรีของลุงขบ จนคนบ้านใกล้เคียงไม่พอใจพูด
ประชดออกมาให้ “ลุง” กลายเป็น “ลิง” ไป หรือไม่ก็อาจเป็น
เพราะผู้มาอยู่วัดรุ่นหลังปฏิบัติไม่ดีไม่งาม ชาวบ้านมาเห็นเข้าอาจพูด
ทำนองดีเพื่อก่อว่า การกระทำเช่นนั้น ๆ น่าจะเป็นการกระทำของลิง
มากกว่า และแล้วก็อาจพูด “ลิง” ติดปากมาเรื่อย ๆ

ถ้าเป็นจริงตามที่เล่ากันมานั้น หลังจากที่ลุงขบและชาวบ้านได้
ช่วยกันสร้างวัดคงยังไม่ใหญ่ โตมากนัก คงมีกุฏิศาลาการเปรียญและ
อาจมีปูชนียสถานบ้างเล็กน้อย แล้วค่อยเจริญขึ้นตามลำดับ ระยะเวลา
ดังกล่าวแล้วนี้ อาจเป็นสมัยกรุงธนบุรี (๒๓๑๐-๒๓๒๕) หรือก่อน

เล็กน้อย เพราะการเปลี่ยนแปลงของภาษาต้องการเวลาพอสมควรจาก “ลึงขบ” เป็น “ลิงขบ” มาเป็น “บวรมงคล” ก็คงหลายปีเช่นกัน.

สถาปนาเป็นวัดบวรมงคล

ครั้นระหว่าง พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๓๖๐ สมัยรัชกาลที่ ๒ แห่ง กรุงเทพมหานคร สมัยนั้นมีชาวมอญอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารมาก และยังมีพระภิกษุสงฆ์รามัญนิกายติดตามญาติโยมเข้ามาด้วย ในการนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงกำหนดสถานที่ให้อยู่เป็นแห่ง ๆ ไป

ในเขตตำบลวัดลิงขบนี้ คงมีมาอยู่มากพอสมควร เพื่อเป็นการอนุเคราะห์แก่ชาวมอญกลุ่มนี้ ให้มีโอกาสดำรงประกอบกุศลกิจตามประเพณีนิยมในวัดของตนตามลำพัง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และกรมพระราชวังบวรสถานมงคลมหาเสนานุรักษ์ ทรงมีพระราชดำริเห็นพ้องต้องกันว่า ควรสร้างสถาปนาวัดขึ้นสำหรับชาวมอญกลุ่มนี้ และโดยที่ทรงเห็นว่า “วัดลิงขบ” เป็นวัดซึ่งมีที่ตั้งเหมาะสมที่วัดก็กว้างขวาง อยู่ติดกับฝั่งน้ำ ไปมาสะดวก เหมาะที่จะเป็นวัดของพระเถระผู้ใหญ่.

ดังนั้นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลมหาเสนานุรักษ์ จึงทรงดำเนินการสถาปนาวัดขึ้น โดยสร้างถาวรวัตถุและปูชนียวัตถุไว้หลายอย่างดังจะกล่าวในบทต่อไป ทั้งนี้ในระยะเวลาที่ทรงดำรงพระอิสริยยศ

เป็นพระมหาอุปราช คือ พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๓๖๐ เมื่อทรงสถาปนา
เสร็จแล้วทรงพระทานนามใหม่ว่า “วัดบวรมงคล” ตามหลักฐาน
ทางประวัติศาสตร์ และพระราชพงศาวดาร พระองค์ทรงสถาปนาวัด
เพียงสองแห่งเท่านั้น คือวัดประโคน ประทานนามว่า “วัดกุสิต”
และ วัดลิงขบ นอกจากนี้ก็ทรงสร้างวัดขึ้นวัดหนึ่งประทานนามว่า
“วัดทรงธรรม” อยู่เมืองนครเขื่อนขันธ์

เรียกวัดบวรมงคลแต่เมื่อไรแน่

มีข้อความ และความเห็นแย้งกันอยู่เกี่ยวกับคำว่า “วัดบวร-
มงคล” ซึ่งเปลี่ยนจากคำว่า “วัดลิงขบ” บางท่านว่าเปลี่ยนตั้งแต่
สมัยแรกทศกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ทรงสถาปนา บางท่านว่า
เปลี่ยนสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงปฏิสังขรณ์

ที่ว่าเปลี่ยนสมัยแรกสถาปนา คือเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ กล่าว
ไว้ในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๒

และที่ว่าเปลี่ยนสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้นคือ กรมพระยาดำรงราช-
านุภาพ ทรงไว้ในหนังสือพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๒ เช่นเดียวกัน
แต่หลังจากเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ และทรงทำวงเล็บไว้ในข้อความด้วย
ซึ่งแสดงว่าน่าจะเป็นเช่นนั้นไม่ใช่ยืนยันว่าเป็นเช่นนั้น

พระราชพงศาวดารทั้ง ๒ ถ้านวนนั้นได้คิดมาเทียบเคียงกันดูดังนี้
ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ :-

“พระองค์ได้สถาปนาวัดลิงขบ บางอวัดหนึ่ง พระราชทานนาม

ว่า วัดบวรมงคล วัดประโคนวัดหนึ่ง พระราชทานนามว่า วัดกุสิต
กับวัดทรงธรรม เมืองนครเขื่อนขันธ์วัดหนึ่ง เป็น ๓ วัด”

ของกรมพระยาดำรงราชานุภาพ :-

“ ทรงสร้างวัดทรงธรรมที่เมืองนครเขื่อนขันธ์ เมืองนี้พระองค์
ทรงเป็นแม่กองสร้างขึ้น ปัจจุบันนี้อยู่ในเขตอำเภอพระประแดง
สมุทรปราการ

ทรงปฏิสังขรณ์วัด ๒ วัด คือ วัดสิงขร บางจาก (พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) พระราชทานนามว่า “วัดบวร-
มงคล” และวัดเสนาประโคน เห็นปากคลองบางกอกน้อย พระ
ราชทานนามว่า “วัดกุสิตาราม”

มติดังกล่าวคล้องกันกับมติของกรมพระยาดำรง ฯ มีสมเด็จพระ-
มหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงไว้ในคำปรารภเรื่อง
การเปลี่ยนสถานะวัดจากวัดรามัญเป็นวัดธรรมยุต พ. ศ. ๒๔๖๒

และเจ้าพระยาวิจิตวงศ์วุฒิไกร (ม.ร.ว. คดี สุทัศน์) เสนาบดี
กระทรวงธรรมการ กล่าวเรียงไว้ในหนังสือตำนานพระอารามหลวง
หนังสือเรื่องนเรศวรในรัชกาลที่ ๕ เป็นเวลาไล่เลี่ยกันกับ พระราช-
พงศาวดารของกรมพระยาดำรง ฯ

แต่อย่างไรก็ดี น่าจะเปลี่ยนเป็นวัดบวรมงคลมาตั้งแต่สมัย
รัชกาลที่ ๒ เพราะเหตุผลคือ

๑. เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เป็นคนเขียนพระราชพงศาวดารขึ้น
ก่อน คงทราบความดีเพราะมีโอกาสน้อยใกล้เคียงกับคนเขียนทีหลัง

๒. ในพระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๓ ตอนที่ว่าด้วยบูรณะวัด
๕๐ วัด ก็บอกว่าทรงบูรณะวัดบวรมงคล ไม่ได้บอกว่าบูรณะวัดถึงขบ
แม่พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๔ ก็เช่นเดียวกัน บอกว่าทรงบูรณะ
วัดบวรมงคล

๓. สมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงให้
ซ่อมวัดในกรุงเทพ ฯ และหัวเมือง ๓๓ วัด และทรงเปลี่ยนนามวัดใหม่
ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นทั้งในกรุงและหัวเมือง ๕๖ วัด ทั้งหมดเหล่านี้ไม่
ปรากฏมีชื่อวัดบวรมงคลอยู่ด้วยเลย

ดังนั้น จึงน่าจะถูกต้องตามความเดิมของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์
แต่ก็อาจเป็นได้ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงประกาศนาม
ของวัดอีกครั้งหนึ่ง สมัยที่พระองค์โปรดให้กรมขุนธิดาเบศร์บรร
ปฏิสังขรณ์วัดนี้ ทั้งนี้ เป็นเพราะประชาชนทั่วไปรู้จักวัดนี้ ในนามเดิม
ไม่ชินกับนามว่าบวรมงคล ต้องการให้ประชาชนสนใจนามที่พระ
ราชทานใหม่

อันที่จริงคำว่าบวรมงคล เพิ่งจะมาเป็นที่รู้จักแก่ประชาชนเมื่อ
ไม่กี่ปีมานี้เอง ก่อนหน้านั้นคำว่าบวรมงคล ใช้กันเฉพาะในวัดเท่านั้น
แม้คนที่อยู่ไม่ไกลวัดเท่าใดนัก ถ้าพูดถึงวัดบวรมงคล มักจะไม่รู้จัก
แต่รู้จักวัดถึงขบเป็นอย่างดี แม้ปัจจุบันนี้ คนที่รู้จักชื่อวัดบวรมงคล

จะต้องรู้จักชื่อวัดถึงขอบด้วย และอาจมีบางคนรู้จักชื่อวัดถึงขอบอย่าง
 เดียวต่างจากวัดอื่น ที่รู้จักชื่อใหม่แล้วลืมชื่อเก่าไป เช่นวัดราชาธิวาส
 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดเทพราชกุญชร วัดโมลีโลกยาราม
 วัดยานนาวา เป็นต้น น้อยคนนักจะรู้จักในนามของ วัดสมอราย วัด
 สลัก วัดสมอแครง วัดท้ายตลาด และวัดคอกกระบือ ทั้งนี้ อาจจะ
 เป็นเพราะชื่อเหล่านั้นมีความดึงดูดใจน้อยกว่าชื่อวัดถึงขอบ ก็เป็นไปได้.

๘
บทที่ ๒

ลำดับเจ้าอาวาส

จำเดิมแต่ได้รับสถาปนาเป็นพระอารามหลวง

พ. ศ. ๒๓๕๒-๒๕๐๙

รูปที่ ๑ พระไตรสรณรัช เป็นเจ้าอาวาสราว พ.ศ. ๒๓๕๒-
๒๓๖๕

รูปที่ ๒ พระสุเมธมุนี (ชาย) เป็นเจ้าอาวาสราว พ.ศ.
๒๓๖๕-๒๓๘๐

รูปที่ ๓ พระรามัญมุนี (ยิ้ม) เป็นเจ้าอาวาสราว พ.ศ.
๒๓๘๐-๒๔๑๐

รูปที่ ๔ พระธรรมวิสาร์ทะ (เม่น) เป็นเจ้าอาวาสราว พ.ศ.
๒๔๑๑-๒๔๒๖

รูปที่ ๕ พระอริยรัช (สั้น) เป็นเจ้าอาวาสราว พ.ศ. ๒๔๒๖
-๒๔๓๓

รูปที่ ๖ พระธรรมวิสาร์ทะ (จู) เป็นเจ้าอาวาส พ.ศ. ๒๔๓๓
-๒๔๕๐

รูปที่ ๗ พระไตรสรณรัช (เย็น) เป็นเจ้าอาวาส พ.ศ. ๒๔๕๐
-๒๔๖๐

รูปที่ ๘ พระครูลีลสังวร (พรหมา) เป็นเจ้าอาวาส พ.ศ.

๒๔๖๒-๒๔๖๘

รูปที่ ๙ พระครูลีลสังวร (อ่อน) เป็นเจ้าอาวาส พ.ศ. ๒๔๖๘

-๒๔๗๕

รูปที่ ๑๐ พระสุนทรภุมณี (ผิว) เป็นเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ตั้งแต่

พ.ศ. ๒๔๗๗

สังเขปประวัติ

ของ

เจ้าอาวาสวัดบวรมงคล

ระหว่าง พ. ศ. ๒๓๕๒-๒๓๖๐ เจ้าฟ้ากรมขุนเสนาานุรักษ์ ได้รับ
มหาอุปราชภิเษกเป็น กรมพระราชวังบวรสถานมงคลมหาเสนา-
านุรักษ์ ตำแหน่งพระมหาอุปราช ในระยะนี้พระราชพงศาวดารได้
บันทึกไว้ว่า พระองค์ได้ทรงสร้างวัดใหม่ขึ้น ๑ วัด และสถาปนาวัด
ราชวรเป็นพระอารามหลวง ๒ วัด ซึ่งในจำนวน ๒ วัดนี้ วัดบวรมงคล
รวมอยู่ด้วยวัดหนึ่ง

ก่อนหน้านั้น วัดบวรมงคล มีชื่อเรียกกันทั่วไปว่า วัดลิงขบ
เป็นวัดเก่าแก่ ภายหลังชาวรามัญอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร
มากขึ้นจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อยู่เป็นแห่งๆ ไป และมีจำนวน
หนึ่งได้มาอาศัยอยู่เขต ตำบลวัดลิงขบ นี้ ดังนั้นจึงมีภิกษุสามเณร
ชาวรามัญเข้ามาอาศัยอยู่ใน วัดลิงขบ นี้น่าจะมาก ในจำนวนพระสงฆ์
รามัญเหล่านั้น มีพระเถระผู้ใหญ่ที่มีผู้เคารพนับถือมากรูปหนึ่งมา
เป็นประมุขสงฆ์อยู่ด้วย ท่านรูปนั้นคือ พระไตรสรณรัช

ในขณะนั้น กรมพระราชวังบวรสถานมงคลมหาเสนาานุรักษ์ ทรง
พิจารณาหาวัดที่สมควรแก่การบูรณะและสถาปนาอยู่นั้น พระองค์ก็ได้
ทรงตระหนักในความสำคัญเกี่ยวกับ วัดบวรมงคล ว่า

วัดนี้เป็นวัดเก่าแก่ มีบริเวณกว้างขวางพอจะขยับขยายออกไป
ได้สะดวก ขณะนั้นวัดนี้มีพระสงฆ์อยู่มาก และมีพระผู้ใหญ่เป็น
ประธานสงฆ์อยู่ด้วย สักสมควรจะบูรณะขึ้นให้เป็นวัดส่วนกลางสำหรับ
พระสงฆ์สามัญนิกาย เพื่อที่จะเป็นการสะดวกในการติดต่อประสานงาน
ด้านการปกครองคณะสงฆ์ต่อไปอีกประการหนึ่งด้วย

ทั้งชาวรามัญที่อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ซึ่งตั้ง
รากฐานอยู่ถิ่นใกล้ วัดสิงขร นกมมาก จึงเป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่จะ
สนับสนุนให้ชาวรามัญเหล่านั้น มีบทบาทกิจทางศาสนาตามประเพณี-
นิยมของตน ทั้งเป็นการบำรุงขวัญของชาวรามัญอีกประการหนึ่งด้วย

ดังนั้นพระองค์จึงตกลงพระทัยบูรณะ วัดสิงขร สถาปนาเป็น
พระอารามหลวงประธานนามว่า “วัดบวรมงคล” และจากนั้นไป
เป็นยุคที่ ๒ ของวัด (ยุคแรกคือ ยุค วัดสิงขร สืบประวัติได้รายละเอียด
ไม่พอ) เรื่องทุกอย่างจึงเริ่มต้นสมัยนี้ แม้แต่ประวัติของเจ้าอาวาส
ซึ่งกำลังกล่าวอยู่นี้ก็จะขอเริ่มต้นจากนั้นไป

รูปที่ ๑
พระไตรสรณรัช

ท่านเจ้าอาวาสรูปนี้นามเดิมไม่ปรากฏ มีภูมิลำเนาอยู่ที่ บ้าน
ท่าทราย ไต่คลองตลาดเกร็ด ตะกั่วร่วมกับ หลวงรามัญ เดิม ท่านได้
อพยพเข้ามาจากเมืองรามัญพร้อมกับญาติโยมของท่าน ก่อนหน้าที่
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าฯ รัชกาลที่ ๒ ขึ้นครองราชย์

ก่อนที่ กรมพระราชวังบวรสถานมงคลมหาเสนานุรักษ์ จะได้
สถาปนา วัดบวรมงคล ท่านก็ได้จำพรรษาอยู่ทิวต้นหลายพรรษา
มาแล้ว และหลังจากทรงสถาปนาวัดแล้ว ท่านก็คงอยู่ที่นี่ต่อไป แต่
ก็คงเป็นเจ้าอาวาสอยู่ไม่นานเท่าใดนัก เนื่องจากท่านมีอายุมากแล้ว
ถึงอย่างไรก็ดี ท่านก็ได้ชื่อว่าเป็นเจ้าอาวาสรูปแรกของ วัดบวรมงคล
และเป็นเจ้าอาวาส วัดลิงขบ รูปสุดท้ายด้วย

รูปที่ ๒

พระสุเมธมุนี (ชาย)

เนื่องจากประวัติบันทึกไม่ได้บอกไว้แน่นอนว่า เจ้าอาวาสรูปที่ ๑-๔ เป็นเจ้าอาวาสเมื่อไร สิ้นสุดลงเมื่อไร เป็นอยู่รูปละกี่ปี น้อยอยู่ทางเดียวที่จะสืบได้ คือสืบจากงานที่เกี่ยวของกับคนอื่น แล้วคำนวณระยะ พ. ศ. ตามเหตุการณ์นั้น ๆ

สำหรับ ท่านพระสุเมธมุนี รูปนี้ก็เช่นเดียวกัน ไม่มีบอกไว้ชัด แม้ วัน เดือน ปีเกิดของท่านก็ไม่สามารถจะทราบได้ จึงจะนำมากล่าวเฉพาะที่เกี่ยวของกับประวัติของคนอื่นเท่าที่จะหาได้

ข้อ สถานะเดิม

เดิมชื่อชาย เป็นคำรามัญ แปลว่าน้ำผึ้ง ท่านเป็นคนรามัญโดยชาติ ตามตำนานว่าเกิดในเมืองรามัญและบวชมาแต่เมืองรามัญ เมื่อบวชแล้ว มีฉายาว่า พุทธวิโส แปลว่า ผู้มีพระพุทธเจ้าหรือผู้รู้เป็นต้นวงศ์

ท่านเข้ามาเมืองไทยเมื่อใดไม่ปรากฏ อาจจะเข้ามาพร้อมกับครอบครัวญาติโยมของท่านก็ได้ เพราะมีปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า สมัยรัชกาลที่ ๒ พระองค์ได้ทรงส่ง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ และสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ครั้งยังเป็นเจ้าฟ้าชาย ออกไปรับ

ครอบครัวชาวรามัญที่อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ชาวรามัญ
เหล่านี้โปรด ฯ ให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่เขตปทุมและปากเกร็ด

ในจำนวนชาวรามัญที่อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารครั้ง
มีพระภิกษุติดตามเข้ามามาก ชาวบ้านก็รับอุปถัมภ์และสร้างวัดถวาย
ตามสติกำลัง จึงปรากฏมีวัดรามัญที่ไม่ขึ้นสังกัดมหานิกายหรือ
ธรรมยุต สืบมาจนทุกวันนี้ แต่จำนวนน้อยลงทุกที

การที่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ มีโอกาสได้เสด็จออก
ไปรับครอบครัวชาวรามัญครั้งนั้น อาจทำให้พระองค์ทรงคุ้นเคยกับ
พระรามัญ และเลื่อมใสในข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์รามัญตั้งแต่นั้น
มากเป็นได้

เกี่ยวกับวงศ์ธรรมยุต

ในคณะธรรมยุต วัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์เป็น
อันดับหนึ่ง ได้แก่ วัดบวรมงคล เพราะเป็น วัดพระอาจารย์ของ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ

พระเถระที่มีความสำคัญอันดับหนึ่ง ได้แก่ ท่านพระสุเมธมุนี
เพราะท่านเป็นผู้ให้แนวทาง ให้ทัศนะ ให้ความหวัง ตลอดจนทำให้
คำอธิบายของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ บริบูรณ์ อันเป็น
มูลเหตุให้เกิดมีวงศ์ธรรมยุตขึ้น

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ ขึ้น ๓๓ ค่ำ เดือน ๘ ปีวอก รัชกาล จุลศักราช
๒๓๘๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ครองยังเป็น เจ้าฟ้ามงกุฎ-

สมมุติเทววงศ์ พงศาอิสสรกษัตริย์ จัตติยราชกุมาร ได้เสด็จออก
ทรงผนวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
โดยมี สมเด็จพระสังฆราช (ก้อน) เป็นพระอุปัชฌาย์ ทรงน้อมกายใต้การ
อุปถัมภ์ของ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สมเด็จพระ-
ชนก

ครั้นทรงผนวชแล้วได้เสด็จไปประทับอยู่ วัดมหาธาตุ ทรงปฏิบัติ
อุปัชฌายวัตรตามควรแก่พระวินัยอยู่ ๓ วัน แล้วจึงเสด็จไปจำพรรษา
ณ วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) ทรงศึกษาและปฏิบัติไปก็ได้อรรถาธิบายว่า
หลักการปฏิบัติสืบสัน ชาติหลักฐานอ้างอิงที่แน่นอน เป็นแต่เพียง
รับฟังคำบอกเล่าของโบราณจารย์ ปฏิบัติไปก็ยิ่งห่างไกลจากความรู้
จึงทรงตั้งพระทัยว่า จะต้องศึกษาให้แตกฉาน เพื่อให้ทราบหลักฐาน
ที่แน่นอน ดังนั้นจึงเสด็จกลับมายัง วัดมหาธาตุ อีกครั้งหนึ่ง

ครั้นทรงสอบถามดูถึงระเบียบแบบแผน และคัมภีร์แสดงข้อ
ปฏิบัติต่าง ๆ ก็ได้ทราบว่า ศาสนวงศ์อันตรธานมาแต่ครั้งกรุงศรี-
อยุธยาเสียแก่พม่าโน้นแล้ว ทรงระอาพระทัยเห็นว่าพระพุทธศาสนา
ขาดรากเง้าสำคัญไปแล้ว การบวชเป็นบรรพชิตก็เป็นเพียงปฏิบัติ
ตามธรรมเนียมกันเท่านั้น

ครั้นเพลากลางวัน วันหนึ่งพระองค์เสด็จเข้าไปในพระอุโบสถ
วัดมหาธาตุ ทรงบูชาพระรัตนตรัยและอารักขเทพยดา แล้วทรงตั้ง
สัจจกิริยาธิษฐานว่า ข้าพเจ้านี้ขออุทิศต่อพระผู้มีพระภาค ออกบวช

ด้วยความเชื่อความเลื่อมใส มิได้เฟื่องต่ออามิสสิ่งหนึ่งสิ่งใดมีลาภ
ยศสรรเสริญเป็นต้น ถ้าวังศับรรพชาอุปสมบทที่เนื่องมาแต่พระ
สุกตทศพลยังมีอยู่ ณ ประเทศใด ทิศใด ขอให้ประสพหรือ
ได้ยินข่าวให้ได้ในสามวันหรือเจ็ดวัน ถ้าไม่เป็นดังนั้น ข้าพเจ้าก็จัก
เข้าใจว่าศาสนวงศนั้นสิ้นแล้ว ก็จะสึกเป็นฆราวาสไปรักษาศีล ๕
ศีล ๘ ตามสมควร

ครั้นล่วงมาสองหรือสามวัน พระเถระชาวมัญญ องค์หนึ่งเป็นผู้รู้
ข้อวัตรปฏิบัติแตกฉานในพระไตรปิฎก มีอาจารย์นำเลื่อมใส ซึ่งทราบ
ภายหลังว่า พระสุเมธมุนี (ชาย พุทฺธวโธ) สำนักอยู่ วัดบวรมงคล
เข้าไปปรากฏตัวในพระอุโบสถวัดมหาธาตุที่พระองค์ประทับอยู่ ท่าน
พระสุเมธมุนี ได้กล่าวศาสนวงศ์ และแสดงข้อวัตรปฏิบัติเป็นที่
นำเลื่อมใส พระองค์ทรงพอพระทัยยอมรับนับถือ พระสุเมธมุนีเป็น
พระอาจารย์ ศึกษาพระธรรมวินัยตลอดจนพระไตรปิฎกอย่างแตกฉาน
และในปีนั้นเอง (พ.ศ. ๒๓๖๘) พระสงฆ์ไทยธรรมยุติกวงศ์หรือ
พระธรรมยุต ได้เริ่มก่อตัวขึ้น

จากนั้นมากมศัษย์หลวงเข้ารับศึกษาอบรมมาจนเป็นลำดับ ท่าน
พระสุเมธมุนี ก็เป็นอาจารย์สั่งสอนต่อมาเป็นลำดับ . ครั้น พ. ศ.
๒๓๗๒ ได้เสด็จกลับมาจำพรรษา ณ วัดสมอราย อีก ด้วยทรงเห็น
ว่าที่ วัดมหาธาตุ นั้นจะเป็นที่หนักใจแก่พระอุปัชฌาย์ และเป็นการ
อยู่อย่างนานาสังวาส

ตำหนักที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เคยเสด็จมาประทับ
(เก่งพระจอม)

กำแพงหน้าตำหนัก

ปีที่กลับมา วัดสมอราย นั้น เพื่อให้แน่ใจจึงอุปสมบทใหม่
 อีกที่สืมาน้ำหน้า วัดสมอราย พระสงฆ์เป็นอุปัชฌาย์และนั่งปรก
 ในครั้งนั้นล้วนเป็นพระรามัญทั้งสิ้นจำนวน ๒๐ รูป ว่ากันว่าทุกรูปมี
 พรรษาล่วง ๒๐ แล้วทั้งนั้น อุปสมบทมาแต่กัลยาณีสมาประเทศมอญ
 ซึ่งสืบเนื่องมาจากลังกา การกระทำที่พิหกรรมคราวนี้ทำได้เต็มพระ
 อริยาศัย เพื่อให้หมดความเคลงพระเหตุทัย คือให้สวดกรรมวาจา
 ทำนองมอญและทำนองมคร ครั้นจบครึ่งหนึ่งแล้วก็เปลี่ยนอุปัชฌาย์
 และคู่สวดชุดใหม่ ในจำนวน ๒๐ รูปนั้น ทำอยู่ทำนองจนถึง ๖ ครึ่ง
 ครั้นพระองค์ทำเสร็จแล้วทรงเปลี่ยนทำให้แก่ศิษย์หลวงด้วย

ศิษย์หลวงที่ทำพิหกรรมครั้งนั้นมี ๕ รูป คือ

๑. พระญาณรักจิต (พัก) วัดบรมนิวาส
๒. พระเทพโมลี (เอี่ยม) วัดเกรือวัลย์
๓. สมเด็จพระวันรัต (ทับ) วัดโสมนัส
๔. สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ วัดบวรนิเวศ ฯ
๕. พระครูปลัดท้าว วัดบวรนิเวศ ฯ
๖. พระศรีวิสุทธิวงศ์ (พัก) วัดบวรนิเวศ ฯ
๗. พระอมรโมลี (ลบ) วัดบุปผาราม
๘. สมเด็จพระสังฆราช (สา) วัดราชประดิษฐ์ ฯ
๙. พระปลัดเรือง

พระเถระรามัญทั้ง ๒๐ รูปนี้ จะอยู่ วัดบวรมงคล ห่มกฐนหรืออยู่
วัดใดบ้างตำนานไม่ได้กล่าวไว้ แต่เข้าใจว่าคงจะอยู่ต่างวัดกัน ส่วน
ท่านพระสุเมธมุนี นั้นอยู่ประจำที่ วัดบวรมงคล ตลอดมา เป็นพระ
เถระรามัญผู้ใหญ่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงยกให้เป็น
พระอาจารย์องค์สำคัญ ไปมาหาสู่กันเป็นเนืองนิตย์ บางคราวก็มา
ประทับอยู่ วัดบวรมงคล เป็นเวลานานๆ จนถึงกับโปรดให้สร้างตำหนัก
ไว้หลังหนึ่งเพื่อเป็นที่ประทับแรมชั่วคราว ตำหนักนั้นชาวบ้านเรียกกันว่า
“ เก๋งพระจอม ” เดิมปลูกเตี้ย ๆ ต่อมา ท่านเจ้าพระยาบวรพงศ์-
พิพัฒน์ ได้ปฏิสังขรณ์เพิ่มเติมใหม่ ยกพื้นสูงขึ้นพอให้ใช้ชั้นล่างเป็น
ที่พักนอน หรือเก็บพัสดุภัณฑ์ของสงฆ์ได้ และใช้เป็นเสนาสนะสำหรับ
เจ้าอาวาสสืบมา

เรื่องท่านพระสุเมธมุนี เท่าที่ค้นพบมีเพียงเท่านี้ ต่อจากนั้นไป
ไม่มีกล่าวไว้ในส่วนที่เกี่ยวกับการคณะสงฆ์เลย หลังจากที่ พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งวงศ์ธรรมยุตขึ้นมา ไม่มีกล่าว
ไว้ที่ไหนว่าท่านมีบทบาทอย่างไร ทั้งนี้คงจะเป็นเพราะท่านมีอายุ
มากแล้ว จึงสันโดษอยู่ในที่สงัดของท่านเองตลอดไป

ในบั้นปลายมีผู้กล่าวกันว่า ท่านขัดใจกันอย่างใหญ่หลวงกับ
หม่อมไกรสร (กรมหลวงรพีภรณ์เรศ) จากนั้นมาก็ก่หายสาบสูญไป
บางท่านก็ว่า หม่อมไกรสร ขอพระบรมราชานุญาตถอดท่านจาก
สมณศักดิ์และให้ประหารชีวิตในที่สุด

จะอย่างไรก็ดีโดยฐานะแล้วท่านเป็นผู้ที่ควรเคารพ ตั้งอยู่ใน
 ครุฐานียบุคคล เพราะท่านแทบจะกล่าวได้ว่าเป็นผู้วางโครงร่างแห่ง
 คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต.

รูปที่ ๓

พระรามัญมุนี (ยิ้ม)

ท่านเจ้าอาวาสรูปนี้ เดิมชื่อยิ้ม ภูมิลำเนาเดิมอยู่บ้านท่าทราย ใต้คลองตลาดเกร็ด ตระกูลหลวงรามัญเดิม เป็นน้องชายของพระ ไตรสรณรัช

เดิมท่านเป็นข้าหลวงปฏิบัติราชการอยู่ใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าฯ เข้าใจว่าครั้งยังเป็นเจ้าฟ้าชาย และยังมีได้เสด็จออก ผนวชราว พ.ศ. ๒๓๖๐-๒๓๖๗ เมื่อกำนวณตามนี้ พระรามัญมุนีก็ จะเกิดในระหว่าง พ.ศ. ๒๓๔๕-๒๓๕๒

เนื่องจากอยู่ใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ท่านจึง มีโอกาสแนะนำพระองค์ให้ทรงทราบเกี่ยวกับลัทธิข้อปฏิบัติ และเกี่ยว กับพระเถระฝ่ายรามัญ ซึ่งเป็นเหตุให้พระองค์ทรงหันมาสนพระทัยใน การปฏิบัติวินัยแบบรามัญในภายหลัง

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เสด็จออกผนวช ท่านยิ้ม ก็ออกบวชตามด้วย แต่บวชแบบรามัญ ศึกษาพระปริยัติธรรมอยู่ สำนักวัดบวรนิเวศจนสอบไล่ได้เปรียญ ๔ ประโยค ซึ่งเป็นประโยค สูงสุดทางรามัญ

ครั้น พ.ศ. ๒๓๘๐ ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระ ราชาคณะที่พระรามัญมุนี และเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรมงคลด้วย

ปรับปรุงการศึกษา

นับตั้งแต่ท่านได้เป็นเจ้าอาวาสมา ท่านได้ส่งเสริมและปรับปรุง การศึกษาอย่างจริงจัง บางปีมีพระภิกษุสามเณรจำพรรษาเพื่อศึกษา เล่าเรียนพระปริยัติธรรมในวัดนี้มากกว่าร้อยรูป มีพระที่มความ สำคัญต่อการคณะสงฆ์มาศึกษาด้วยหลายรูป เช่น พระคุณวงศ์ (สน) วัดปรมัยยิกาวาส ซึ่งเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ฝ่ายรามัญก็เคยมาศึกษา ด้วย

ที่ท่านจัดการศึกษาได้ดี เพราะสมัยนั้นเป็นสมัยที่วงศ์คณะ สงฆ์ธรรมยุตขึ้นมาใหม่ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ตื่นตัวศึกษากัน โดยเฉพาะ การศึกษาปริยัติฝ่ายรามัญ มีผู้สนใจเป็นพิเศษเพื่อจะได้ทราบว่า เพราะเหตุไร พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ จึงทรงยติระเบียบ ปฏิบัติของคณะสงฆ์รามัญเป็นหลักในการตั้งวงศ์ธรรมยุต

การศึกษาที่ท่านส่งเสริมและจัดให้มากขึ้น เจริญถึงขีดสุดแล้ว ค่อย ๆ เลื่อมลงตามลำดับจนถึงสิ้นอายุของท่าน

งานก่อสร้างบูรณะวัด

สมัยที่ท่านเป็นเจ้าอาวาส ท่านได้บูรณะปฏิสังขรณ์ก่อสร้าง หลายอย่างเช่นพระอุโบสถ วิหารคต หอระฆัง ศาลาการเปรียญ เป็นต้น อนึ่งระยะเวลาที่ท่านเป็นเจ้าอาวาส ตรงกับสมัยที่พระบาท สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ครองราชย์ พระองค์ได้โปรดฯ ให้กรมขุน

ธิเบศร์บวร (พระองค์เจ้าชายประยงค์) เป็นผู้ดำเนินการปฏิสังขรณ์
ตงนันทางามทั้งหมดที่ท่านพระรามัญมุนีปรารภขึ้น จึงดำเนินไปด้วยดี
ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์

งานสำคัญอีกอย่างหนึ่งในสมัยท่านคือ “การสร้างพระเจดีย์แบบ
หงษา” พระเจดีย์องค์นี้ประดิษฐานอยู่ลานวัดด้านหน้าติดกับแม่น้ำเจ้า
พระยา เป็นเจดีย์หมักรวม ๕ องค์ ในการสร้างพระเจดีย์นี้ท่านธาร-
ธมโม ภิกขุ (พระพระยานรณารักษ์) กล่าวไว้ว่า “มีพุทกัณอยู่
๒ ฝ่ายไม่ตรงกัน ฝ่ายพระว่าท่านเจ้าม (คือพระรามัญมุนี) สร้าง
ฝ่ายคฤหัตถ์ถือว่ากรมขุนธิเบศร์บวรเป็นผู้สร้าง”

อย่างไรก็ดี ก็คงเป็นสมัยที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ มี
พระบรมราชโองการโปรดฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์นั่นเอง ซึ่งอาจร่วม
กันสร้างทั้งเจ้าอาวาส และกรมขุนธิเบศร์บวรก็ได้

งานพิเศษ

ท่านเป็นผู้ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ ๔ ทรง
ไว้วางใจ และนับถือในภูมิปัญญามาก จนครั้งหนึ่งมีพระบรมราช
โองการโปรดฯ ให้เดินทางไปเมืองหงสาวดี เพื่อขอยืมต้นฉบับพระ
ไตรปิฎกมาสอบทานกับพระไตรปิฎกฉบับเดิมของไทยเรา

มรณภาพ

ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรมงคลอยู่ถึงปลายรัชกาลที่ ๔ กำหนด
กันว่าราว ๆ พ.ศ. ๒๔๓๐ รวมเป็นเจ้าอาวาสอยู่กว่า ๓๓ ปี หลังจาก

ท่านถึงแก่มรณภาพแล้ว พระสุเมธจารย์ (ศรี) วัดชนะสงคราม
ครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็น พระครูราชปริต มารั้งตำแหน่งเจ้าอาวาสอยู่
ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ในสมัยปลายรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๓๐
หลังจากได้รับสมณศักดิ์เป็นพระราชคณะที่พระอุคมญาณแล้ว ได้
กลับไปเป็นเจ้าอาวาสวัดชนะสงคราม

รูปที่ ๔

พระธรรมวิสาร์ทะ (เม่น)

ท่านเจ้าอาวาสรูปนี้ เดิมชื่อ เม่น นามฉายาว่า ปทุทโม
ชาติภูมิอยู่บ้านท่าทราย ว่ากันว่า ท่านเป็นศิษย์รูปหนึ่งของท่านพระ
รามัญมุนี (ยิ้ม)

เมื่อท่านพระรามัญมุนี (ยิ้ม) ถึงแก่กรรมภาพแล้วท่านได้ครอง
วัดบวรมงคลสืบต่อมาชั่วระยะเวลาหนึ่ง มีบางท่านจัดทำบัญชีทำ
เนียบพระสงฆ์ในรามัญนิกายกล่าวไว้ว่า ท่านพระธรรมวิสาร์ทะ
(เม่น) รูปนี้ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ขึ้นเป็นพระราชาคณะ
ผู้ใหญ่ฝ่ายรามัญที่พระคุณวงศ์ (แต่ก็มีปราชญ์บางท่านแสดงมติไม่
คล้อยตาม โดยอ้างเหตุผลว่าพระราชาคณะตำแหน่งคุณวงศ์ไม่เคยมี
ปรากฏในทำเนียบว่าได้มาครองวัดนี้ เห็นมีอยู่แต่ที่วัดทองปู้ หรือ
วัดชนะสงคราม คือพระคุณวงศ์ (สน) ซึ่งได้ย้ายไปครองวัด
ปรมัยยิกาवासในกาลภายหลัง และต่อมาจึงถือเป็นประเพณีว่า ตำแหน่ง
พระคุณวงศ์เป็นตำแหน่งประจำวัดปรมัยยิกาवास)

รูปที่ ๕

พระอริยรัช (สัน)

ท่านเจ้าอาวาสวัดบวรมงคลรูปนี้ เดิมมีนามว่า สัน มีภูมิ
ลำนาวอยู่บ้านท่าทราย ใต้คลองตลาดเกร็ด เช่นเดียวกันกับรูปก่อน ๆ

อุปสมบท

เมื่อท่านพระรามัญมุนี (ยิ้ม) มาครองวัดบวรมงคล จัดการ
ศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นที่แพร่หลายอยู่นั้น ท่านสันซึ่งมีภูมิลำเนา
เดิมอยู่แห่งเดียวกัน ก็ได้เข้ามาศึกษาอยู่ด้วย เมื่ออายุครบอุปสมบท
แล้ว ท่านก็ได้อุปสมบทอยู่กับพระรามัญมุนี (ยิ้ม) นั้นเอง ท่านได้
ศึกษาพระปริยัติธรรมอยู่สำนักวัดบวรมงคลนี้ จนมีความรู้ในกฎหมาย
เปรียญรามัญ แต่ไม่ปรากฏชัดว่าท่านได้เข้าสอบเป็นเปรียญหรือไม่

ไปหงสาวดี

เมื่อคราวที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงพระกรุณา
โปรดฯ ให้ท่านพระรามัญมุนี (ยิ้ม) เดินทางไปเมืองหงสาวดี เพื่อ
ขอยืมต้นฉบับพระไตรปิฎกนั้น ท่านเป็นพระอนุจรูปหนึ่งที่เดินทางไป
หงสาวดีด้วย เมื่อไปถึงเมืองหงสาวดี ท่านพอใจศึกษาขนบธรรมเนียม
ประเพณีพร้อมทั้งพระธรรมวินัยกับพระคณาจารย์ในเมืองหงสาวดีนั้น มิ
ได้กลับมาพร้อมกับพระรามัญมุนี หลังจากได้ใช้เวลาศึกษาอยู่ใน

เมืองหงสาวดี ๗ พรรษาแล้ว ท่านได้กลับมายังเมืองไทย และมา
จำพรรษาอยู่วัดบวรมงคลตามเดิม.

ปฏิบัติงานคณะสงฆ์

เมื่อท่านกลับมาจำพรรษาอยู่วัดบวรมงคลแล้ว ได้ช่วยพระ
อุปัชฌาย์ในการอบรมสั่งสอน พระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร
ท่านได้เป็นกำลังสำคัญของท่านพระรามัญมุนี ในสมัยนั้น จนเป็นที่
กล่าวกันว่าท่านพระปริยัติสมัยพระรามัญมุนีเฟื่องที่สุด

ภายหลังพระครูอุดมญาณ เจ้าอาวาสวัดกวีศราราม จังหวัด
ลพบุรี ต้องการพระที่มีความเชี่ยวชาญทางพระปริยัติ เพื่ออบรมสั่ง
สอนพระภิกษุสามเณรในวัด แสดงความจำนงมายังวัดบวรมงคล ท่าน
พระสันจึงได้ขึ้นไปช่วยบำเพ็ญศาสนกิจส่วนนั้น ท่านพระครูอุดมญาณ
ได้แต่งตั้งท่านในตำแหน่งฐานานุกรมที่พระปลัด

ท่านปฏิบัติหน้าที่ศาสนกิจอยู่ ณ วัดกวีศรารามนั้นด้วยความเรียบ
ร้อย ครั้นล่วงมา ๓ พรรษา พระครูอุดมญาณ เจ้าอาวาสได้ถึงแก่
มรณภาพ ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดกวีศรารามจึงว่างลง พระเถระผู้
ใหญ่เห็นว่าท่านปลัดเป็นผู้มีการศึกษาดี เคยผ่านงานคณะสงฆ์มา
มาก สามารถจะบริหารการคณะสงฆ์ไปได้ด้วยดี จึงแต่งตั้งให้ท่าน
รักษาการตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดนั้น ภายหลังได้รับพระราชทานสมณ-
ศักดิ์เป็นพระครูรามัญสมณคุณุตต์ ครองวัดกวีศรารามสืบมา.

เป็นพระราชาคณะ

ท่านพระครูรามัญสมณคฤคัต ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส วัด
กวิศราราม จังหวัดลพบุรี อยู่เป็นเวลานานถึง ๓๐ พรรษา ต่อมา
เกิดความเบื่อหน่าย จึงเข้ามาทูลลาออกจากตำแหน่งเจ้าอาวาสวัด
กวิศราราม และขออยู่จำพรรษา ณ วัดบวรมงคลตามเดิม

ครั้นต่อมา วัดราชคฤห์ จังหวัดธนบุรีได้ว่างตำแหน่งเจ้าอาวาส
ลง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำริเห็นว่า พระครูรามัญสมณ-
คฤคัต ได้ลาออกจากตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดกวิศราราม แล้วจำพรรษาอยู่
วัดบวรมงคล สัสมควรจะได้ช่วยปฏิบัติศาสนกิจส่วนนี้ จึงมีพระกรุณา
โปรดฯ ให้เลื่อนสมณศักดิ์พระครูรามัญสมณคฤคัต ขึ้นเป็นพระราชา
คณะ ที่พระอริยธัช แล้วโปรดฯ ให้อาราธนาไปครองวัดราชคฤห์ตั้ง
แต่นั้นมา

เป็นเจ้าอาวาสวัดบวรมงคล

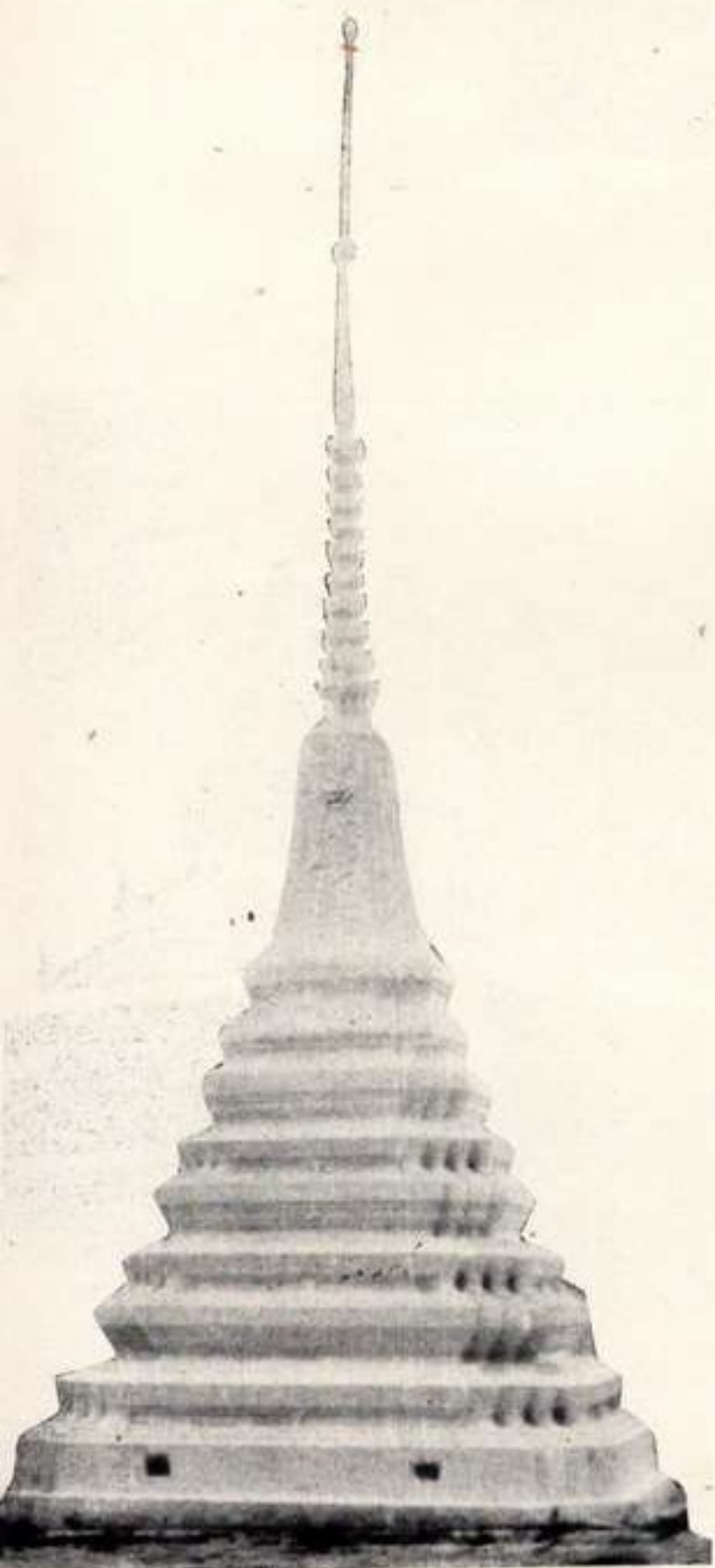
ท่านเป็นเจ้าอาวาส ปกครองวัดราชคฤห์อยู่เป็นเวลา ๓ ปี พระ
ธรรมวิสารถะ (เม่น) เจ้าอาวาสวัดบวรมงคล ได้ทูลขอพระบรม
ราชานุญาตลาสิกขา วัดบวรมงคลจึงว่างจากเจ้าอาวาสอีกครั้งหนึ่ง จึง
ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้ย้ายท่านพระอริยธัชกลับมาวัดบวรมงคลอีก
และทรงแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดบวรมงคลสืบมา

ถึงแก่ภรรณภาพ

ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรมงคลอยู่เป็นเวลา ๖ พรรษา ใน
พรรษาที่ ๗ อาพาธหนักถึงแก่ภรรณภาพในกลางพรรษานั้นเอง เนื่อง
จากไม่มีที่บอกไว้โดยตรงว่า พ. ศ. เท่าไร จึงสันนิษฐานตามผลงาน
ของท่านและของพระเถระรูปอื่นว่า เป็น พ. ศ. ๒๔๓๓

เมื่อออกพรรษาแล้วถึงหน้ากรณกฐิน พระครุราชปริต (ลับ
แล) ซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่รูปหนึ่งในวัดบวรมงคลนี้ ครองกฐินแทน
และได้รักษาการตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบวรมงคลสืบมาระยะหนึ่ง (แต่
ไม่ถึงปี) ครั้นแล้วได้โปรดฯ ให้นิมนต์ท่านพระมหาจุ เปரியง ๔
ประโยค (รามัญ) ซึ่งขณะนั้นอยู่วัดปรมัยยิกาวาส มาดำรงตำแหน่ง
เจ้าอาวาสสืบไป ทั้งนี้ใน พ. ศ. ๒๔๓๓

พระระเบียง ๑๐๘ องค์

พระเจดีย์ประจำทิศทั้ง ๔ แห่งพระอุโบสถ

พระอุโบสถส่วนบน

พระอุโบสถ
มองจากภาพ
นอกกำแพงวิหารคด

สันนิฐานไว้ว่าเป็นวัดเก่าสร้างก่อนรัชกาลที่ ๑ ได้รับการบูรณะสมัย
รัชกาลที่ ๑ และทรงนกรมพระราชวังบวรฯ ได้ทรงสถาปนา และ
ก่อสร้างถาวรวัตถุขึ้นหลายอย่าง แล้วทรงพระทานนามใหม่ว่า วัด
กุสิตาราม

ส่วน วัดลิงขบ พระองค์ได้ทรงปฏิสังขรณ์และก่อสร้างถาวร
วัตถุ ปูชนียวัตถุขึ้นหลายอย่าง แทบจะกล่าวได้ว่าทรงสร้างวัดขึ้นมา
ใหม่ที่เดียว สิ่งก่อสร้างและถาวรวัตถุ-ปูชนียวัตถุที่ยังเหลือเป็นหลัก
ฐานอยู่จนทุกวันนี้ มี:-

๑. พระพุทธรูปปั้น ปางมารวิชัย ไม่ปรากฏพระนาม เป็น
ประธาน ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถ หน้าตักกว้าง ๓ เมตร ๕๐
เซนติ สูงจากฐานถึงพระรัศมี ๗ เมตร ๕๕ เซนติ ๑ องค์ พร้อม
กับคู่อครสาวก

๒. พระอุโบสถก่ออิฐถือปูน ขนาดกว้าง ๑๒ เมตร ๓๐ เซนติ
ยาว ๓๕ เมตร ๒๐ เซนติ หลังคา ๕ ชั้น สูงประมาณเกือบเต็ม

๓. วิหารคต หลังคาคร่อมกำแพง พระอุโบสถ มีประตูเข้า
ออกได้ประจำ ๔ ทิศ วัดโดยยาวทางด้านตะวันออกและตะวันตกด้านละ
๕๖ เมตร ๕๐ เซนติ ทางด้านเหนือและด้านใต้ ยาวด้านละ ๗๐ เมตร
๓๐ เซนติ ส่วนกว้างรวมในด้านละ ๕ เมตร ๓๐ เซนติ เท่ากันทุก
ด้าน ส่วนสูงจดหลังคา ๓ เมตร ๒๕ เซนติ.

๔. พระพุทธรูปปั้น ก่อตั้งเป็นพระระเบียง ภายในวิหารคต

รอบพระอุโบสถ รวม ๓๐๘ องค์ เป็นพระปางมารวิชัย หน้าตัก ๙๕ เซนติเมตร ขนาดสูง ๓.๓๙ เมตร

๕. พระเจดีย์แบบก่อตั้งประจำมุมพระอุโบสถ ๔ ด้าน ฐานวัด โดยรอบ ๙ วา สูง ๖ วา

๖. ศาลาการเปรียญหลังใหญ่ อยู่หน้าวัด หันหน้าออกแม่น้ำ เจ้าพระยา ซึ่งได้รอลงเสียเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔

๗. หอระฆังหอใหญ่ตั้งอยู่หน้าพระอุโบสถด้านใต้ ๑ หอ กับ หอระฆังเล็กตั้งอยู่ในหมู่กุฏิสงฆ์ ๑ หอ รวมเป็น ๒ หอ

๘. ศาลาสวดมนต์ ตั้งอยู่ในหมู่กุฏิสงฆ์ บัดนี้ใช้เป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์สำหรับชาวบ้าน ๑ หลัง

นอกจากถาวรวัตถุ และปูชนียวัตถุ ดังที่กล่าวมาแล้ว ไม่มี ทราบเหลือพอจะให้สังเกตได้ว่ามีอะไรอยู่ที่ไหน ส่วนกุฏิสงฆ์ที่ภิกษุ สามเณรได้อาศัยอยู่ทุกวันนี้ ล้วนได้ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ในสมัยต่อมา ทั้งนี้ เพราะตามทำเลเก่าแก่มาก วัดนี้ได้ถูกไฟไหม้เสียหลายมาหลายครั้ง หลังจากทีพระองค์ได้บูรณะปฏิสังขรณ์ สร้างถาวรวัตถุปูชนีย วัตถุดังกล่าวแล้ว พระองค์ได้ประทานนามใหม่ว่า “วัดบวรมงคล” ยกเป็นพระอารามหลวงสืบมา.

รัชกาลที่ ๓

(๒๓๖๗-๒๓๙๔)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลนี้ ได้ทรงสร้างวัดใหม่ขึ้น
เพียง ๓ วัดเท่านั้น นอกนั้นได้บูรณะพระอารามหลวง ๑๗ พระอาราม
ครั้น พ.ศ. ๒๓๙๓ ทรงปฏิสังขรณ์พระอารามหลวง และทรง
รับอารามที่มีสร้างไว้ก่อนเข้าไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ๓๓ อาราม ใน
การปฏิสังขรณ์ครั้งนี้ วัดบวรมงคลได้รับการปฏิสังขรณ์ด้วย แต่ไม่มี
รายละเอียดว่าปฏิสังขรณ์ส่วนใดบ้าง

รัชกาลที่ ๔

(๒๓๙๔-๒๔๑๑)

รัชกาลนี้ได้บูรณะปฏิสังขรณ์พระอารามหลวงหลายแห่ง และ
ทรงสร้างขึ้นใหม่อีกหลายแห่ง โดยเฉพาะวัดบวรมงคลได้รับการบูรณะ
เป็นพิเศษโดยฐานะที่วัดบวรมงคลของพระสุเมธมุนี พระอาจารย์ของ
พระองค์ และพระองค์เองก็ได้เสด็จมาประทับแรมอยู่ชวเวลาหนึ่ง เพื่อ
ศึกษาข้อวัตรปฏิบัติจากท่านพระสุเมธมุนี

มีข้อความในคำประกาศของพระองค์ตอนหนึ่งว่า “ ทรงจ่ายเงิน
จำนวน ๑๐,๐๐๐ ชั่ง เพื่อบูรณะวัดชนะสงคราม วัดมหาธาตุ วัด
บวรมงคล และวัดอรุณ ฯ ทั้งนี้ พ.ศ. ๒๔๑๑ ”

ในการบูรณะวัดบวรมงคลนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้กรมขุนธิเบศร์บวร (พระองค์เจ้าชาย ประยงค์) เป็นแม่กองกำกับการบูรณะ (ตามข้อความในพระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๕ ทว่าโปรดให้พระองค์เจ้าไวยเป็นแม่กองบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้น)

อย่างไรก็ดีทั้งกรมขุนธิเบศร์บวร ทั้งพระองค์เจ้าไวย ต่างก็เป็นพระโอรสในกรมพระราชวังบวรฯ รัชกาลที่ ๒ ด้วยกัน อาจจะร่วมกันทั้งสองพระองค์ก็ได้ เพราะถือว่า วัดบวรมงคล เป็นวัดของพระชนก ของทั้ง ๒ พระองค์

ในสมัยที่กรมขุนธิเบศร์บวรมาบูรณะวัดนี้ ท่านพระรามัญมุนี (ยิ้ม) เป็นเจ้าอาวาสสมัยนั้นได้สร้างพระเจดีย์ทรงหงษาอันหมู่หนึ่ง ประกอบด้วยองค์ใหญ่ ๓ องค์ สูง ๘.๓๐ เมตร และองค์บริวารอีก ๘ องค์ แต่ละองค์สูง ๓.๕๐ เมตร รวมเป็น ๙ องค์ อยู่บนฐานเดียวกัน ลักษณะของฐานเป็นทรงสี่เหลี่ยมยาวด้านละ ๓๐.๕๐ เมตร ในการสร้างพระเจดีย์นี้ไม่มีหลักฐานเป็นที่ยุติลงไปแน่นอนว่าใครเป็นคนสร้าง ฝ่ายหนึ่งว่า กรมขุนธิเบศร์บวรสร้าง อีกฝ่ายหนึ่งว่า พระรามัญมุนี (ยิ้ม) สร้าง และยังมีบางท่านสันนิษฐานตามลักษณะของศิลปเจดีย์ และวัดดักก่อสร้างว่าเป็นศิลปะสมัยรัชกาลที่ ๓ ลักษณะทั่วไปของพระเจดีย์กุดูเก่าแก่กว่า ๕ องค์ในบริเวณวิหารคด ซึ่งสร้างสมัยรัชกาลที่ ๒

พระไตรสรณรัช

และ

เจ้าพระยาวรพงษ์พิพัฒน์

(๒๔๕๐ - ๒๔๖๐)

สมัยที่ท่านพระไตรสรณรัชเป็นเจ้าอาวาส ท่านได้เสนาสนะ
และถาวรวัตถุขึ้นยวดยัตถุหลายอย่าง โดยท่านเจ้าพระยาวรพงษ์พิพัฒน์
เป็นผู้อุปถัมภ์โดยที่ท่านถือว่า วัดบวรมงคลนี้เป็นวัดในตระกูลของ
ท่าน

งานสำคัญเกี่ยวกับการบูรณะวัดสมัยนั้น คือ เปลี่ยนชื่อพระ
อุโบสถ ซึ่งมีอายุเกือบร้อยปีแล้วเฉพาะที่ชำรุด ปฏิสังขรณ์ให้คืนสู่
สภาพเดิม.

พระธรรมธีรราชมหาวิทยาลัย

กับ

พระครูศีลสังวร (พรหมา)

(๒๔๖๒ - ๒๔๖๘)

สมัยนั้น การบูรณปฏิสังขรณ์ได้ทำกันอย่างคึกคัก ทั้งนี้เพราะ
ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร) วัดบวร-

นิวาส ครั้นยังดำรงสมณศักดิ์เป็นพระธรรมธีรราชมหามุนี ได้ช่วย
เหลืออย่างเต็มที่ เพื่อให้สมกับคำที่ท่านยืนยันรับปากไว้กับสมเด็จพระ
พระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ว่า จะรับเป็นธุระในการ
บูรณปฏิสังขรณ์ และหาเจ้าอาวาสมาอยู่มิให้ขาดได้

อนึ่ง ระยะเวลาเป็นระยะเริ่มแรกแห่งการเปลี่ยนสถานะของวัดจาก
วัดรามัญ เป็น วัดธรรมยุต ทั้งฝ่ายพระและฝ่ายคฤหัสถ์ต่างก็ให้ความ
สนใจช่วยเหลือในการปฏิสังขรณ์ครั้น ทั้งผู้ทเลื่อมใสในท่านเจ้าคุณ
พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ก็มีจำนวนมากที่ได้ช่วยในกิจการนี้

ผ้าป่าไม้ซุง

นอกจากการชักชวนประชาชนมาร่วมบูรณะวัดด้วยวิธีบอกกล่าว
แสดงธรรมและวิธีการอื่น ๆ แล้ว ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์
ยังได้ประกอบกุศลวิธิตอนข้างแปลกอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านนั้น
จำกันติดปากและเล่าสืบ ๆ กันมา นั่นก็คือ การทอดผ้าป่าไม้ซุง ซึ่ง
ยังไม่ปรากฏว่ามีใครทำกัน ไม้ซุงที่ได้ครั้งนั้น มีทั้งไม้สัก และไม้
ตะแบก จำนวนตั้ง ๓๓ แพ ๆ ละ ๕ ซุง ใช้เรือไฟโยงไปจากคลอง
บางลำภูแห่ตามลำน้ำเจ้าพระยาขนมาอย่างสนุกสนานครกครน แพ
ไม้ซุงตกไปแปรรูปซ่อมแซมพระอุโบสถ ซ่อมฟ้า ใบระกา หางหงษ์
และวิหารคด นอกจากนั้นยังนำไปซ่อมแซมกุฏิในโอกาสภายหลัง
อีกด้วย

การทำบุญให้ท่านถ้าให้ของที่เขามีอยู่จะรู้สึกเป็นของง่ายแก่เขา เช่น ชวนาทำบุญก่อพระทรายขาวเปลือก ชาวสวนถวายสลาภภัทรทุเรียน เป็นเรื่องที่ไม่สร้างความลำบากใจให้แก่ทายก ท่านเจ้าคุณอุปาส์ฯ คงเห็นความสำคัญข้อนี้จึงจัดผ้าป่าไม่ขุ่นจน และก็เป็นที่ประโยชน์อย่างมหาศาลแก่วัดมาจนถึงทุกวันนี้

นอกจากท่านเจ้าคุณพระอุปาส์คุณูปมาจารย์แล้ววัดยังได้อาศัยสัปบุรุษผู้เป็นกำลังของวัดอีกท่านหนึ่ง นั่นคือ ท่านเจ้าพระยาวรพงษ์พิพัฒน์ โดยที่ท่านถือว่า วัดบวรมงคลเป็นวัดในตระกูลของท่าน ท่านจึงได้ให้ความอุปถัมภ์เป็นอันดีทุกอย่างที่ท่านพอจะทำได้ ครั้นท่านได้ช่วยกระเบื่องมุงหลังคาโบสถ์ทั้งหมด ซึ่งเป็นจำนวนไม่น้อย

ครั้นการซ่อมแซมพระอุโบสถและวิหารคตเสร็จเรียบร้อยแล้ว ท่านพระครูศีลสังวรเจ้าอาวาส ซึ่งมีพระสมุห์อ่อน (ภายหลังได้เป็นเจ้าอาวาส) เป็นกำลังสำคัญได้ริเริ่มงานชั้นสำคัญขึ้นอีก คือซ่อมพระพุทธรูปรอบพระระเบียงวิหารคต จำนวน ๑๐๘ องค์

ในการซ่อมพระระเบียงครั้งนี้ ได้เปิดโอกาสให้ผู้มีศรัทธาเป็นเจ้าภาพซ่อมเป็นองค์ๆ ไป ปราภภูมิผู้แสดงความจำนงเป็นเจ้าภาพมาก การซ่อมบูรณะก็ดำเนินไปด้วยดี พระพุทธรูปที่ปรักหักพังไปด้วยความเก่าแก่ก็คืนสู่สภาพเดิม

นอกจากนี้ยังได้สร้าง ซ่อมเสนาสนะ มิกุฎ และศาลาการเปรียญ เพื่อให้พอเป็นที่สะดวกแก่พระภิกษุสามเณรที่จำพรรษา เพราะพระ

จำพรรษาได้เพิ่มจำนวนชนเรอຍ ๆ สมัยงานบูรณะนับได้ว่าเจริญ
ก้าวหน้าไปและเป็นประโยชน์แก่รุ่นหลังเป็นอย่างยิ่ง

พระครูศีลสังวร (อ่อน)

(๒๔๖๘ - ๒๔๗๕)

ในสมัย ท่านพระครูศีลสังวร (พรหมา) เป็นเจ้าอาวาส ท่าน
พระครูศีลสังวร (อ่อน) ขณะนั้นเป็นพระสมุห์อ่อน ฐานานุกรม
ของท่านพระครูศีลสังวร (พรหมา) เป็นผู้รับภาระด้านงานปฏิสังขรณ์
เป็นส่วนใหญ่ อยู่ในฐานะเป็น นวกัมมาธิฎฐายี ของเจ้าอาวาส

ดังนั้น เมื่อท่านพระครูศีลสังวร (พรหมา) ลาออกจาก
ตำแหน่งเจ้าอาวาสกลับสู่ชาติภูมิของท่าน ท่านสมุห์อ่อนก็ดำเนินงาน
ต่อไปได้โดยไม่ขัดข้อง อุบาสกสัปบุรุษทั้งหลายต่างก็เชื่อในความ
สามารถและให้ความร่วมมือท่านเป็นอย่างดี

สิ่งที่บูรณะและก่อสร้างมี

๑. ได้ชักชวนผู้มีใจบุญร่วมกันบูรณะเบ็องซีเมนต์แผ่นใหญ่ใน
บริเวณพระอุโบสถบางส่วน

๒. สร้างกุฏิ และศาลาไม้ชน ๓ หลัง ซึ่งมีอุบาสิกำ นาคกุล
เป็นเจ้าของกุฏิหลังหนึ่ง อีกหลังหนึ่งเจ้าคุณโกษากรเป็นเจ้าของ

๓. ชักชวนและให้ความสะดวกในการที่หม่อมเจ้าหญิงคาราจรัต
ศรี พระธิดาในสมเด็จพระยาเทววงศ์วโรปการณ์ ทรงบริจาค
ทรัพย์ช่วยถมดิน ณ ที่ลุ่มหน้าพระอุโบสถนอกวิหารคดด้านเหนือให้สูง
ขึ้นอยู่ในระดับเดียวกัน

๔. สร้างสะพานข้ามคลองซ่งกันเขตสังฆาวาสกับพุทธาวาส เป็น
สะพานคอนกรีต ผู้ที่เป็นกำลังในการชักจูงผู้มัครัทธามาสร้างคือ พระ
มหาสุทโธ ธรรมโชติ สะพานนี้สร้างเสร็จ พ. ศ. ๒๔๗๒

พระสุมงคลมุนี

(๒๔๗๗ - ปัจจุบัน)

ท่านย้ายจากวัดบรมนิวาสมาเป็นเจ้าอาวาสวัดนี้ เมื่อวันที่ ๑๕
มิถุนายน พ. ศ. ๒๔๗๗ ขณะนั้นว่างเจ้าอาวาสอยู่ ๒ ปี เพราะท่าน
เจ้าอาวาสองค์ก่อนคือพระครูศีลสังวร (อ่อน) ได้กลับไปยังภูมิลำเนา
เดิมของท่านโดยไม่ได้มอบหมายงานการ ครั้นท่านเจ้าคุณเจ้าอาวาส
องค์ปัจจุบันย้ายมารับตำแหน่ง งานต่าง ๆ ไม่ติดต่อกันต้องเริ่มบูรณะ
ซ่อมแซมหลายอย่างเท่าที่สามารถทำได้ในขณะนั้น ระยะแรก ๆ มี
งานสำคัญคือ

๑. ซอกกุฏิจากวัดไตรมิตรมาปลูกที่ฝั่งคลองด้านสังฆาวาส รวม
ค่ากุฏิ ค่าแรง และค่าขนย้ายเป็นเงิน ๒ พันบาทเศษ กุฏิหลังนี้
ปัจจุบันเป็นเสนาสนะอยู่ประจำของท่านเจ้าคุณพระญาณเวที

๒. จดรอย้ายศาลาการเปรียญซึ่งตั้งอยู่ ฝั่งฝั่งขวาต ไปปลูกไว้
ฝั่งพุทธาวาสเยื้องหน้าพระอุโบสถเล็กน้อย และได้ซ่อมแซมให้อยู่
ในสภาพดี ปัจจุบันนี้ท่านไช้เป็นกุฏิอยู่ชั่วคราว

๓. สร้างสะพานท่าน้ำ ตรงหน้าพระอุโบสถ เป็นสะพานไม้
เสาคอนกรีตขนาดยาว ๓๖ เมตร กว้าง ๒ เมตร สะพานนี้ได้ซ่อม
ใหม่ในปี

ที่ ๓ รายการนี้ได้เริ่มทำปี พ. ศ. ๒๔๘๑ สำเร็จเรียบร้อย

พ. ศ. ๒๔๘๒

พระศรีวิสุทธิวงศ์

พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สาย ตุลโย ป.ธ. ๕) ได้ติดตามท่านเจ้าคุณเจ้าอาวาสมา เมื่อท่านย้ายมาเป็นเจ้าอาวาสวัดน พ.ศ. ๒๔๗๗ ครั้นนั้นพระศรีวิสุทธิวงศ์ ยังเป็นสามเณรอยู่ ครั้นต่อมาได้เป็นพระราชาคณะเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒.

ครั้น พ.ศ. ๒๔๙๗ ท่านเจ้าคุณ ฯ เจ้าอาวาสอาพาธ ต้องพักรักษาตัว ทางคณะสงฆ์จึงแต่งตั้งให้ท่านทำงานแทนเจ้าอาวาส ท่านจึงดำเนินการปรับปรุงซ่อมแซมและสร้างเสนาสนะเป็นการใหญ่ จัดหาปัจจัยเครื่องอุปถัมภ์สำหรับพระภิกษุสามเณรในวัดนี้ ให้ได้รับความสะดวกยิ่งขึ้นพอสรุปผลงานได้ดังนี้.

๑. ร่วมมือกับคุณพระชำนาญอนุศาสตร อธิบดีอธิบดีกรมการศาสนา ชักชวนผู้ศรัทธาตั้งมูลนิธิเพื่อบำรุง พระภิกษุสามเณรผู้ศึกษาเล่าเรียน มีผู้ร่วมมอตามรายการมากมาย เบื้องแรกได้เงินจำนวน ๖๕,๓๐๐ บาท ได้ให้ไวยาวัจจกรนำฝากมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยไว้ เพื่อจัดหาดอกผลต่อไป มูลนิธินี้มีผู้สนับสนุน และร่วมมอ เพิ่มจำนวนขึ้นตามลำดับ.

๒. เพื่อเห็นแก่กุศลบุตร กุศลตาในแถบนี้ ท่านจึงอนุมัติที่ธรณีสงฆ์ ๑๑ ไร่ เพื่อให้สร้างเป็นโรงเรียนมัธยมขึ้น โดยทางวัดมิได้เก็บค่าเช่า แต่ประการใด ทางกระทรวงศึกษาทราบในเจตน์จำนงของท่าน จึงอนุมัติ

เงินจำนวน ๔๕๐,๐๐๐ บาท สร้างเป็นอาคารไม้ชั้น เปิดทำการสอน
เมื่อเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๘

๓. เพื่อปรับปรุงที่วัดให้สะอาดหมดจด และสวยงามท่านจึงจัดให้
มีการทำบุญล้างบาปชาชน เมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๘ ในการนี้
ยังเหลือเงินค่าใช้จ่ายจำนวน ๗,๐๐๐ บาท ได้นำเข้าสมทบทุนซ่อมแซม
พระอุโบสถต่อไป.

๔. ได้ติดต่อขอความช่วยเหลือไปยังท่านจอมพลผิน ชุณหะวัณ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร ในสมัยนั้น ในการถมสระหน้าวัด
ท่านได้ส่งเรือชุดของกรมชลประทานมาช่วยขุดดินในลำน้ำเจ้าพระยา-
ชนถมบ่อหน้าวัด พ.ศ. ๒๔๙๘.

๕. ใน พ.ศ. ๒๔๙๘ ประมุขการจัดผลประโยชน์ท่าเรือจ้างโดย
มีกรรมการดำเนินงานในส่วนนี้ จัดการประมูลมีผู้ให้ราคาเข้าสูงถึง
เดือนละ ๓,๔๖๕ บาท ซึ่งเดิมรายได้เดือนละ ๓๐๐ บาท.

๖. ของบประมาณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถซึ่งชำรุดทรุดโทรมมาก
จากรัฐบาลโดยผ่านกระทรวงวัฒนธรรม ได้รับอนุมัติจากรัฐบาลเป็นเงิน
จำนวน ๓๐๐,๐๐๐ บาท และในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้รับอีก ๓๐,๐๐๐ บาท
เงินจำนวนนี้ได้นำมาฝากไว้ที่กรมการศาสนา ซึ่งภายหลังทางวัดได้นำ
มาดำเนินการตามจุดประสงค์แล้ว.

๗. ได้ชักชวนผู้มีจิตศรัทธาหลายท่าน มาบูรณะพระระเบียงรอบ
วิหารคต ๓๐๘ องค์ ซึ่งชำรุดและพนัชนเอนต์รอบวิหารคตอีก มีผู้มา

ร่วมบริจาคช่วยเหลือเป็นเงิน ๒๓,๙๘๕ บาท.

๘. สร้างและซ่อมถนนหน้าพระอุโบสถ และทางเดินในวัดรวม ๓ สาย ด้วยทุนทรัพย์ที่ผู้บริจาคช่วยรายการนี้ ๓,๕๗๕ บาท และ ทุนทรัพย์ส่วนอื่น ที่ผู้นำมาถวายบูชาคุณ ในการซ่อมแซมได้ใช้ทุน ส่วนตัวของท่านเอง ๑ สาย.

๙. ซ่อมแซมกุฏิเสนาสนะสำหรับพระภิกษุสามเณร จำนวน ๓๐ หลัง เป็นเงินค่าซ่อมประมาณ ๕,๐๐๐ บาท.

นอกจากนี้ยังมีรายการอื่น ๆ อีกซึ่งเป็นส่วนเล็กน้อยมิได้นำมา กล่าวไว้ ณ ที่นี้.

พระสุมงคลมุนี

พระศรีวิสุทธิวงศ์

พระญาณเวที

เนื่องมาจากพระอุโบสถวัดบวรมงคลซึ่งมีอายุกว่า ๑๕๐ ปีแล้ว อยู่ในสภาพที่ทรุดโทรม มีการซ่อมแซมแล้วหลายหนก็ยังมีหลายส่วนที่อยู่ในสภาพชำรุด ไม่เป็นที่น่าไว้วางใจโดยเฉพาะขอส่วนที่พาดติดผนังพระอุโบสถผู้กร่อนเป็นโพรงเข้าไปมากสมควรได้รับการซ่อมแซม.

ดังนั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๓ ท่านเจ้าคุณพระสุมงคลมุนี เจ้าอาวาส ได้แจ้งไปยังกรมการศาสนาและขอช่างกรมโยธาเทศบาลมาสำรวจและ

ประมาณค่าใช้จ่าย ช่างสำรวจและประเมินราคาไว้ ๒๔๐,๐๐๐ บาท
กรมการศาสนาได้ขอต้งงบประมาณแผ่นดินไว้เพื่อใช้ในการนี้และใน
จำนวนเงินดังกล่าว ครั้นถึงเวลางบประมาณตกมา วัดบวรมงคล
ได้รับส่วนเฉลี่ยเพียง ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาท).

ครั้น พ.ศ. ๒๔๕๗ ท่านเจ้าคุณพระศรีวิสุทธิวงศ์ บริหารงาน
แทนเจ้าอาวาสได้ให้ช่างกรมศิลปกรรมมาสำรวจและประมาณการ ช่างได้
ประเมินราคาไว้ว่าต้องใช้จ่ายในการนี้ทั้งสิ้นเป็นเงิน ๓๐๐,๐๐๐ บาท
(สามแสนบาท) ท่านเจ้าคุณพระศรีวิสุทธิวงศ์ จึงของบประมาณไป
ยังกรมการศาสนา และได้รับอนุมัติเป็นจำนวน ๑๐๐,๐๐๐ บาท
(หนึ่งแสนบาท) เห็นว่าไม่พอจะลงมือจึงฝากเงินจำนวนนี้ไว้ก่อน.

ถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๘ ท่านเจ้าคุณพระศรีวิสุทธิวงศ์ ขอ
ประมาณแผ่นดินอีก และได้รับอนุมัติอีก ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาท)
รวมทวัดได้รับจากงบประมาณ ทั้งสิ้นเป็นเงิน ๑๒๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสน
สองหมื่นบาท) ฝากไว้ที่กรมการศาสนา รอการบูรณะต่อไป.

ลงมือซ่อม

ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๐๓ ท่านเจ้าคุณพระสุเมงกลมุนี
ได้ติดต่อขอให้กรมชลประทานรับเป็นผู้ดำเนินการซ่อมหลังคาโบสถ์ดัง
กล่าว ท่านอธิบดีกรมชลประทาน ม.ล. ชูชาติ กำภู ได้ส่งช่างมา

สำรวจและดำเนินการซ่อมตามความประสงค์ของวัด โดยแบ่งการซ่อม
ออกเป็น ๒ ตอน คือ

๓. รื้อหลังคา นำขอลง หล่อซอกคอนกรีตเสริมเหล็ก ปรับปรุง
หลังคา มุงกระเบื้อง ถ่อปูนขอบกระเบื้อง ปูเพดานและทาสี
๒. ปรับปรุงเครื่องข้อฟ้าใบระกา หางหงษ์ หั่วตะเฒ่ สันตะเฒ่
ลงรักติดกระจกและยกติดตั้งให้เรียบร้อย.

ตอนที่ ๑ เริ่มปลายปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ค่าใช้จ่ายทั้งหมด ๑๔๙,
๒๕๘.๐๑ บาท (หนึ่งแสนสี่หมื่นเก้าพันสองร้อยห้าสิบบแปดบาทหนึ่ง
สตางค์)

ตอนที่ ๒ เริ่มวันที่ ๓๑ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ และ
สำเร็จในปีนั้น ค่าใช้จ่ายทั้งหมดเป็นเงิน ๓๓,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่น
สามพันบาท)

หลังคาพระอุโบสถ ซึ่งรื้อตลอดมาทุกปี และก็แก้ไขกันหลายครั้ง
แต่ก็ยังไม่หายรื้อ ในต้นฤดูฝนปีนี้ (๒๕๐๙) ท่านเจ้าคุณพระญาณเวที
ได้เรียกช่างมาสำรวจดู ช่างรายงานว่ามีทางแก้ไขได้ จึงอนุมัติ
ให้ทำการแก้ไขต่อไป การแก้ไขครั้งนี้เป็นผลทำให้หลังคาไม่รื้อ
อีกต่อไป.

ในการซ่อมครั้งนี้ใช้จ่ายเงินไปเป็นจำนวน ๓๗,๐๐๐ บาท (หนึ่ง-
หมื่นเจ็ดพันบาทถ้วน)

บูรณะใหญ่ครั้งล่าสุด

พ. ศ. ๒๕๐๙

ครั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการชุกครุพระวันที่ ๒๕ มีนาคม พ. ศ. ๒๕๐๙ (ซึ่งจะกล่าวในบทต่อไป) ในการนมัสการศรัทธาในหลวงพ่อพระสมเด็จทรงกลับบัวมากท่าน ได้มาร่วมบริจาคเงินบูรณะวัดในลักษณะเข้าพระไปบูชา เงินในรายการนี้รวมยอดครั้งล่าสุด ๓๘๖,๕๔๔ บาท (สามแสนแปดหมื่นหกพันห้าร้อยสี่สิบสี่บาท)

เพื่อให้เงินส่วนนี้อำนวยประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของผู้สร้างพระและพระเจดีย์ ทั้งตามเจตน์จำนงของผู้บริจาคเข้าพระ ทางวัดจึงได้ดำเนินการบูรณะและปรับปรุงพระอารามนี้เป็น ๒ ระยะ คือ

ระยะแรก

พฤษภาคม - มิถุนายน

ในการประชุมคณะครูพระปริยัติธรรมซึ่งมีท่านเจ้าคุณพระญาณเวที เป็นประธาน ที่ประชุมอนุมัติให้เริ่มดำเนินงานบูรณะวัด ๒ รายการ คือ

๑. เปลี่ยนสายไฟฟ้าติดตั้งเสาไฟฟ้าตามทางเดินในวัดโดยทั่วถึง และติดไฟไว้ในที่ ๆ เห็นสมควร.

๒. นำทรายมาถมพนาลัย หน้าพระอุโบสถซึ่งเป็นสระน้ำเก่า ให้เป็นสนามที่ใช้ประโยชน์ได้.

รายการที่ ๑ พระครูมงคลญาณ (พิเชนทร์ ชินวโร) เป็นผู้ดำเนินการ.

รายการที่ ๒ พระมหาสรเชต คมภีรธมฺโม เป็นผู้ดำเนินการ.

ทั้งนี้ภายใต้การอำนวยการของท่านเจ้าคุณพระญาณเวที ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และด้วยการร่วมดำเนินการของคณะครูปริยัติธรรมทุกรูป พระภิกษุสามเณรในวัดบวรมงคลและกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ของท่าน.

รายการที่ ๓ จ่ายค่าอุปกรณ์ไม้เสาคอนกรีต สายไฟแรงสูง เป็นต้น และรวมค่าแรงงานเป็นเงินทั้งสิ้น ๒๑,๑๕๘.๒๕ บาท (สองหมื่นหนึ่งพัน หนึ่งร้อยห้าสิบแปดบาทยี่สิบห้าสตางค์).

รายการที่ ๒ ใช้ทรายในการถมพนาลัยทั้งหมด ๑,๖๐๔ คิวบิกเมตร ในจำนวนนี้มีผู้มัครธาตวาย ๒ ราย คือ นายชูป ถวาย ๕๕ คิวบิกเมตร นายสังวาลย์ ๖๕ คิวบิกเมตร ค่าใช้จ่ายในการนี้จะมี:-

๑. ค่าทราย.

๒. ค่ากรรมกรขนทราย.

๓. ค่าอุปกรณ์ในการขนทราย.

๔. ค่าเลี้ยงดูคนเกลี่ยทราย.

รวมเป็นเงิน ๓๑,๐๑๐ บาท (สามหมื่นหนึ่งพันสิบบาท)

ระยะหลัง

กันยายน - ตุลาคม

ระยะนี้มีการซ่อมสร้าง และบูรณะหลายอย่างพร้อม ๆ กันไป
ทั้งนี้ด้วยความเห็นชอบของท่านเจ้าอาวาส และด้วยการดำเนินงานของ
กรรมการทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ดังมีรายนามต่อไปนี้

๑. พระญาณเวที (เปลี่ยน ญาณจิต) ประธานดำเนินงาน
๒. พระครูมงคลญาณ (พิเชนทร์ ชินวัตร) รองประธาน
ดำเนินงาน

๓. พระมหาวินิตย์ จานิสฺสโร	กรรมการ
๔. พระกลม จานธมฺโม	„
๕. พระมหาเพ็งจันทร์ ธีรปญฺโญ	„
๖. พระมหาเมี้ยน ปญฺโญ	„
๗. พระมหาสรเชต คมภีรธมฺโม	„
๘. พระมหาไสว ธีรเสว	„
๙. พระมหาเฉลิม กตภาณโณ	„
๑๐. พระมหาอุดร ธมฺมสุตฺโร	„
๑๑. พระมหาทวี วลฺงกาโร	„
๑๒. พระมหาทักษ์ อจฺจุโต	„
๑๓. พระมหาสุกัณฑ์ ธโชภาโส	„

๑๔. พระมหาขอบ สมิทธิโก กรรมการ
 ๑๕. พระมหาเสงี่ยม เขมทลสี ,,
 ๑๖. พระมหามินทร์ ปุณฺณชีโว ,,
 ๑๗. นายวิระ วิจิตรานนท์ ,,
 ๑๘. นายสมักร อมาตยกุล ,,
 ๑๙. นายประยูร ธีรพงษ์ ,,
 ๒๐. นายเล็ค กชมหิทธิ ,,
 ๒๑. นายแนว อำพันทอง ,,
 ๒๒. นายวาศ นาคะปักนิณ ,,
 ๒๓. นายเต็ม เพ็ญเต็มดวง ,,
 ๒๔. นายสัมพันธ์ อมาตยกุล ,,

รายการที่ซ่อม - สร้าง, มี :-

๑. ซัดซ่อมทาสีปูนขาว ผนังพระอุโบสถทั้งด้านนอกและด้านใน และทาสีบานประตูหน้าต่างพระอุโบสถ.
๒. ซัดล้าง ทาสีปูนขาว พระเจดีย์ ๔ องค์ ภายในวิหารคด.
๓. ซัดล้างทาสีปูนขาวซุ้มเสมา ๘ ซุ้ม รอบพระอุโบสถ.
๔. ซ่อมพนัชนิเอนตร์รอบพระอุโบสถ ทำทางเดินเชื่อมระหว่าง วิหารคดกับพระอุโบสถเพิ่มขึ้นและขยายพนัชนิเอนตร์รอบพระอุโบสถเป็น บางแห่ง.

๕. ซ่อมเพดานหน้ามุขวิหารคต และซ่อมหน้ามุขวิหารคต
ด้านหน้า (ทางทิศตะวันออก) ซึ่งชำรุดไป.

๖. สร้างห้องนาทางทิศเหนือของพระอุโบสถ ๓ หลัง.

๗. ซ่อมหอรระฆัง ฉาบปูนบางส่วน และขัดล้างทาสีปูนขาว.

รายที่ ๖ ถึง ๗ ใช้เงิน ๗๖,๐๐๐ บาท

๘. ซ่อมสะพานหน้าวัด โดยเปลี่ยนเสาบางต้นเปลี่ยนคานทั้งหมด
เปลี่ยนพื้นจากไม้เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ราวสะพานเป็นเหล็ก.

รายการนี้ ใช้เงิน ๕๑,๐๗๕ บาท

๙. ซ่อมพระเจดีย์หงษา จากส่วนคอระฆัง ลงมาโดยกะเทาะ
ของเก่า ฉาบปูนใหม่แล้วทาสีปูนขาว ขยายรอบด้านละ ๑.๕๐ เมตร
โดยให้เป็นพื้นคอนกรีต มีราวเหล็กล้อมรอบองค์พระเจดีย์ เสาราวเหล็ก
เป็นคอนกรีตหล่อจากพื้น.

รายการนี้ ใช้เงิน ๓๐,๑๕๐ บาท

๑๐. ถมพื้นที่ถมด้วยทรายละเอียด ณ บริเวณหน้าพระเจดีย์
และข้างวิหารคต บริเวณบ่อน้ำเก่าซึ่งถมแล้วครั้งหนึ่ง แต่ทราย
ยุบไปมากต้องถมใหม่และบริเวณข้างทางเดิน จากพระอุโบสถไป
ด้านหน้า ด้านทิศเหนือพร้อมทั้งทำเขื่อนและคันดินกันทรายด้วย ในการ
ถมพื้นที่ครั้งนี้ใช้เรือพ่นทรายพ่นจากหน้าวัดจนถมที่ดังกล่าว ทราย
ทั้งหมด ๒๕๕๕ คิวบิกเมตร.

รายการนี้ ใช้เงิน ๖๓,๘๐๐ บาท

๑๒. ซ่อมสะพานลงทำนาซึ่งนางเกลียง เข้าจัดผลประโยชน์โดย
ใช้เป็นท่าเรือยนต์ข้ามฟาก ในการซ่อมใช้ไม้กระดานและเสาที่มีอยู่
ในวัดเท่าที่หาได้ส่วนหนึ่ง และทางวัดจัดขึ้นอีกส่วนหนึ่ง ส่วนแรงงาน
จ้างขาดตัวทั้งหมด.

รายการนี้ใช้เงิน ๙,๕๐๐ บาท

ตั้งแต่รายการที่ ๑ ถึงรายการที่ ๑๑ ค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น ๒๓๐,๕๒๙
บาท (สองแสนสามหมื่นห้าร้อยยี่สิบเก้าบาทถ้วน)

บทที่ ๔

การเปลี่ยนสถานะของวัด

จาก

รามัญนิกาย

เป็น

ธรรมยุตนิกาย

วัดบวรมงคล ถ้าแบ่งเป็นยุคแล้วก็ได้เป็น ๓ ยุคด้วยกัน คือ

๑. ยุควัดลิงขบ หรือวัดลุงขบ เริ่มต้นเมื่อใดไม่มีหลักฐานแน่นอน และเดิมทีเดียวจะเป็น วัดไทย หรือ วัดรามัญ ก็ไม่มีใครทราบ สันต์สุดลงเมื่อ พ. ศ. ๒๓๕๒-๒๓๕๙ ปีใดปีหนึ่ง

๒. ยุควัดบวรมงคล วัดรามัญ การเปลี่ยนแปลงเมื่อ พ. ศ. ๒๓๕๒-๒๓๕๙ เป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่จาก วัดราษฎร์ วัดที่ยังไม่มีหลักฐานมั่นคงมาเป็น วัดหลวง มีหลักฐานมั่นคง เป็นวัดรามัญที่ตั้งอยู่ในส่วนกลาง พระราชาคณะผู้ใหญ่ฝ่ายรามัญจึงมาอยู่ติดต่อกันหลายองค์มิได้ขาด ยุคนี้มาสิ้นสุดลงเมื่อ พ. ศ. ๒๔๖๒ รวมเวลาเป็นวัดหลวงของฝ่ายรามัญนิกายอยู่ ๑๐๓ ถึง ๑๑๐ ปี.

๓. ยุควัชรธรรมยุค คือยุคปัจจุบันนี้ การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่
เริ่มเมื่อ พ. ศ. ๒๔๖๒ เนื่องจากสภาพการณ์ทั่ว ๆ ไปของวัดก่อน
พ. ศ. ๒๔๖๒ ร่วงโรยลงมาก จะหาพระรามัญมาอยู่ก็ลำบาก ครั้น
มาอยู่แล้ว บริษัทฝ่ายอุบาสกและอุบาสิกาที่อยู่ใกล้วัดไม่ใช่รามัญ ไม่
คุ้นเคยกับธรรมเนียมของพระรามัญก็บ่มารุงไม่ได้เต็มที่

ดังนั้นการประชุมคณะกรรมการเถรสมาคมคณะธรรมยุค เมื่อ
พ. ศ. ๒๔๖๒ จึงตกลงในที่ประชุมว่าให้เปลี่ยน วัดบวรมงคล จาก
วัดรามัญ เป็น วัดธรรมยุค ดังจะกล่าวถึงข้างหน้า

ในการเปลี่ยนแปลงสังกัดวัดครั้งนี้ ผู้ที่เป็นกำลังและดำเนินงานนี้
ทั้งหมด คือ ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท)
วัดบรรมนิวาส ครึ่งดำรงสมณศักดิ์เป็น พระธรรมธีรราชมหามุนี ท่าน
เป็นผู้รับภาระจัดหาพระมาอยู่ หาเจ้าอาวาสมาครอง ตลอดจนรับจัดการ
บูรณะซ่อมแซมวัดเท่าที่เห็นจำเป็น

จึงพูดได้ว่า ผู้เปลี่ยนแปลงสภาพวัด จากรามัญเป็นธรรมยุค คือ
ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ท่านจึงอยู่ในฐานะแห่งปฐนีย-
บุคคล สำหรับบริษัทวัดบวรมงคล ยุคนั้น ท่านเป็นใครอยู่ที่ไหนนั้น
จะกล่าวไว้ในส่วนที่ว่าด้วยผู้มกุฎการแก่วัดอีกต่างหาก

เพื่อให้ทราบความเป็นมาโดยละเอียด เกี่ยวกับการเปลี่ยนสถานะ
จากวัดรามัญเป็นวัดธรรมยุค จึงได้คัดข้อความรายงานการประชุม

เถรสมาคมคณะธรรมยุต ซึ่งแสดงให้เห็นถึงมติของ สมเด็จพระมหา-
 สมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พร้อมกับมติของที่ประชุม และ
 ระเบียบปฏิบัติในการสมาคมกับต่างนิกาย ที่ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
 พระองค์นั้นได้ทรงไว้มาก่อนไว้ในลำดับต่อไปนี้

อนึ่ง คณะธรรมยุตจะตกลงกันที่จะประชุมกันเป็นประจำทุกปี
 ๑. คณะธรรมยุต จะจัดให้มีการประชุมกันเป็นประจำทุกปี
 ๒. คณะธรรมยุต จะจัดให้มีการประชุมกันเป็นประจำทุกปี

๓. คณะธรรมยุต จะจัดให้มีการประชุมกันเป็นประจำทุกปี
 ๔. คณะธรรมยุต จะจัดให้มีการประชุมกันเป็นประจำทุกปี

(๓) (๔) (๕) (๖) (๗) (๘) (๙) (๑๐) (๑๑) (๑๒) (๑๓) (๑๔) (๑๕) (๑๖) (๑๗) (๑๘) (๑๙) (๒๐) (๒๑) (๒๒) (๒๓) (๒๔) (๒๕) (๒๖) (๒๗) (๒๘) (๒๙) (๓๐) (๓๑) (๓๒) (๓๓) (๓๔) (๓๕) (๓๖) (๓๗) (๓๘) (๓๙) (๔๐) (๔๑) (๔๒) (๔๓) (๔๔) (๔๕) (๔๖) (๔๗) (๔๘) (๔๙) (๕๐) (๕๑) (๕๒) (๕๓) (๕๔) (๕๕) (๕๖) (๕๗) (๕๘) (๕๙) (๖๐) (๖๑) (๖๒) (๖๓) (๖๔) (๖๕) (๖๖) (๖๗) (๖๘) (๖๙) (๗๐) (๗๑) (๗๒) (๗๓) (๗๔) (๗๕) (๗๖) (๗๗) (๗๘) (๗๙) (๘๐) (๘๑) (๘๒) (๘๓) (๘๔) (๘๕) (๘๖) (๘๗) (๘๘) (๘๙) (๙๐) (๙๑) (๙๒) (๙๓) (๙๔) (๙๕) (๙๖) (๙๗) (๙๘) (๙๙) (๑๐๐)

๑. คณะธรรมยุต จะจัดให้มีการประชุมกันเป็นประจำทุกปี
 ๒. คณะธรรมยุต จะจัดให้มีการประชุมกันเป็นประจำทุกปี
 ๓. คณะธรรมยุต จะจัดให้มีการประชุมกันเป็นประจำทุกปี
 ๔. คณะธรรมยุต จะจัดให้มีการประชุมกันเป็นประจำทุกปี
 ๕. คณะธรรมยุต จะจัดให้มีการประชุมกันเป็นประจำทุกปี
 ๖. คณะธรรมยุต จะจัดให้มีการประชุมกันเป็นประจำทุกปี
 ๗. คณะธรรมยุต จะจัดให้มีการประชุมกันเป็นประจำทุกปี
 ๘. คณะธรรมยุต จะจัดให้มีการประชุมกันเป็นประจำทุกปี
 ๙. คณะธรรมยุต จะจัดให้มีการประชุมกันเป็นประจำทุกปี
 ๑๐. คณะธรรมยุต จะจัดให้มีการประชุมกันเป็นประจำทุกปี

รายงานการประชุม

เถรสมาคม คณะธรรมยุติกนิกาย

วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๒

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จประทับในที่ชุมนุมเถรสมาคม คณะธรรมยุติกนิกาย ณ พระตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร พร้อมด้วยพระเถรานุเถระ ๙ รูป คือ :-

๑. พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์

๒. พระญาณวราภรณ์

๓. พระธรรมปาโมกข์

๔. พระธรรมไตรโลกาจารย์

๕. พระเทพกวี

๖. พระธรรมธีรราชมหามุนี

๗. พระราชกวี

๘. พระราชสุธี

๙. พระมหานายก

เปิดประชุมเวลา ๑๗.๓๕ น.

ในการประชุมครั้งนี้ได้ทรงพิจารณาเรื่องสำคัญอยู่ ๒ เรื่อง ในจำนวนนั้นมีเรื่องวัดบวรมงคลอยู่ด้วย

มีพระดำรัสเล่าประวัติวัดนี้ว่า วัดบวรมงคลนี้เป็นวัดรามัญ เดิมชื่อวัดสิงขร กรมพระราชวังบวรเสนาณรงค์ ทรงสถาปนา มาในรัชกาลที่ ๔ พระราชทานนามใหม่ว่า “วัดบวรมงคล” ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระรามัญมุนี (ยิ้ม) ไปครอง มีพระธรรมยุตวัดบวรนิเวศ ไปเป็นบริษัทย่อยด้วย ครั้นพระรามัญมุนี (ยิ้ม) ถึงมรณภาพแล้ว บริษัทย่อยของพระรามัญมุนี ย้ายมาอยู่วัดธรรมยุต วัดบวรมงคล จึงห่างจากธรรมยุตไป แต่ยังคงชนในธรรมยุตสืบมา

ครั้นมายุคพระองค์นี้ พระไตรสรณธชะ (เย็น) เป็นเจ้าอาวาส ได้มีพระดำรัสสั่งให้ วัดบวรมงคล ไปขึ้นคณะแขวงเหนือ จังหวัดธนบุรี เมื่อคราวทรงจัดซื้อคณะให้เข้ากับชื่อจังหวัดนี้ ครั้น พระไตรสรณธชะ (เย็น) ถึงมรณภาพลง ยังเลือกหาตัวเจ้าอาวาสไม่ได้ และวัดนั้นก็ได้โหมรมาโดยลำดับ จึงทรงดำริเห็นว่า วัดนั้นไม่สมควรจะตั้งเป็นวัดรามัญต่อไป ด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ

๑. เลือกหาพระรามัญผู้จะไปเป็นเจ้าอาวาสได้โดยยาก

๒. ชาวบ้านตำบลแถบนั้นไม่ได้เป็นรามัญ

แต่เมื่อให้เลิกจากการเป็นวัดรามัญแล้ว ควรจะให้เป็นวัดมหานิกายหรือวัดธรรมยุตดี ยังไม่แน่ว่าพระหฤทัยลงไป มีวัดมหานิกายอยู่ใกล้ ๆ ๒ วัด ถ้าเป็นวัดธรรมยุตก็ต่างออกไป และวัดธรรมยุตที่ฝั่งนั้นในต่อนั้นไม่มีเลย ไปมีเอา วัดอาวุธวิกสิตาราม ที่บางพลัดทีเดียว แต่อันจะตั้งเป็นวัดธรรมยุตไม่ใช่่ง่าย ไหนจะต้องเลือกหา

เจ้าอาวาสไหนยังจะต้องหาบริษัท จึงได้ทรงยกขึ้นปรึกษาในเถรสมาคม
ว่า ควรจะให้เป็นวัดมหานิกายหรือวัดธรรมยุต พระเถระในที่ประชุม
มีมติเห็นข้างว่าควรให้เป็นวัดธรรมยุต ๖ เสียง ข้างว่าควรให้เป็นวัด
มหานิกาย ๓ เสียง ในจำนวนที่เห็นข้างตั้งเป็นวัดธรรมยุต มี พระ
ธรรมธีรราชมหามุนี ด้วยรูปหนึ่ง รับจะจัดเจ้าอาวาสและบริษัทถวาย
จึงเป็นตกลงให้เป็นวัดธรรมยุตตามข้างมาก.

เลิกประชุมเวลา ๑๘.๐๕ น.

ระเบียบ

การสมาคมกับต่างนิกาย

สำหรับ

วัดบวรมงคล

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรง
ปรารภว่า พระสงฆ์ธรรมยุติกนิกายที่เคยได้รับอุปสมบทแต่ฝ่าย
มหานิกายมาก่อน ต่อมาได้รับอุปสมบทซ้ำในรามัญนิกายอีก แต่
เพราะต่างปฏิบัติธรรมวินัยไม่สม่ำเสมอ จึงกลายเป็นนานาสังวาสกะ
ของกันและกันไป จนถึงได้ชื่อว่าต่างนิกายออกไป แม้อย่างนั้น
ก็ยังสมาคมด้วยกันและกันตามคราว เช่น เข้าแถวสวดมนต์ และ
ฉันในกิจนิมนต์ ไปมาหาสู่กัน เข้าประชุมร่วมกันในกิจธุระ เมื่อ
ถึงคราวเข้าลำดับต้องเทียบกันด้วยสมณศักดิ์หรือพรรษา เมื่อมีธุระ
เกี่ยวข้องกันมากเข้า ความคุ้นเคยและการสมาคมย่อมมีตามติดกันเข้า
ทุกที ถึงไปมาอาศัยกันในวัดของกันและกัน

ในบัดนี้พระสงฆ์ธรรมยุติกนิกายจักไปตั้งที่ วัดบวรมงคล ที่มี
พระสงฆ์รามัญนิกายอยู่มาจกตั้งตนเป็น นานาสังวาสกะ และจักกัน
พระสงฆ์รามัญออกเสียจากวัดจากสมาคม เป็นการน่าเกลียด จึงทรง
วางระเบียบแห่งการสมาคมกับต่างนิกายลงไว้ สำหรับพระสงฆ์สำนัก
วัดบวรมงคล เพื่อเป็นทางปฏิบัติต่อกันดังต่อไปนี้

ข้อ ๑. ภิกษุผู้อุปสมบทด้วยกรรมวาจาจนครภาษา ตามระเบียบ
ของนิกายนั้น ๆ จงนับว่าเป็นอุปสัมบันภิกษุในพระพุทธศาสนาตาม
ปณิญาประกอบกับพิธีกรรมระเบียบ.

ข้อ ๒. ภิกษุใด อุปสมบทในนิกายใด ภิกษุนั้น จงนับว่าเป็น
นิกายนั้น เว้นไว้แต่เมื่อแปลงเป็นนิกายอื่นแล้ว จงนับว่าเป็น
นิกายหลัง.

ข้อ ๓. ภิกษุต่างนิกายจงเข้าสมาคมนั้นในวินัยกรรมนั้น ๆ
คือ อุโบสถ ปวารณา และสังฆกรรม อันเป็นสาธารณะทั่วไปแก่นิกาย
ทั้งหลาย คือต่างมีธุระจะพึงทำเหมือนกัน.

ข้อ ๔. การสมาคมมี ๒ สมาคม เป็นสมานสังวาส ๑ สมาคม
เฉพาะคราว ๑

ข้อ ๕. สมาคมเป็นสมานสังวาสนั้น คือ พึงพระปาฏิโมกข์ ทำ
ปวารณา เข้าสังฆกรรมร่วมกัน เว้นแต่อุปสมบทกรรมอันเป็นกิจ
สาธารณะที่นิกายหนึ่งจะทำให้แก่อนิกายหนึ่งหาควรไม่.

ข้อ ๖. สมาคมเฉพาะคราวนั้น คือ ยอมให้บอกบริสุทธเมื่อสังฆ
สวดพระปาฏิโมกข์จบแล้ว ให้ปวารณาต่อสังฆผู้ปวารณาเสร็จแล้ว.

ข้อ ๗. ภิกษุใดปฏิบัติเรียบร้อยสมควรแก่พระธรรมวินัย มีชนบ-
ธรรมเนียมคล้ายคลึงกัน ภิกษุนั้นเป็นผู้ควรจะรับเข้าในสมาคมเป็น
สมานสังวาส.

ข้อ ๘. ภิกษุใดแม้ปฏิบัติเรียบร้อยแล้ว แต่ยังมีชนบธรรมเนียม

ต่างจากของเจ้าสำนัก ภิกษุนั้นเป็นผู้ควรจะรับเข้าสมาคมเฉพาะคราว.

ข้อ ๙. ในการสมาคมสมานสังวาส วิธีทำและว่าอภิสระ จงใช้ตามธรรมเนียมของเจ้าสำนัก เจ้าสำนักจงเป็นใหญ่ในกิจนั้น ๆ.

ข้อ ๑๐. การนับพรรษา จงนับเทียบกัน เว้นผู้แปลงเป็นนิกายอื่นแล้ว จงนับพรรษาแห่งนิกายหลัง.

ข้อ ๑๑. ภิกษุใดได้เข้าสมาคมเป็นสมานสังวาสของสำนักนั้นแล้ว ออกจากสำนักนั้นไปอยู่อื่นแล้วกลับมาอีก สำนักนั้นยังเชถืออยู่ จักให้เข้าสมาคมเป็นสมานสังวาสอีกก็ได้.

ข้อ ๑๒. ภิกษุใด เข้าสมาคมเป็นสมานสังวาสของสำนักนั้นแล้ว จักถือว่า อาจเข้าสมาคมเช่นกันกับของธรรมยุตอื่นเหมือนได้แปลงเป็นธรรมยุตแล้วหาได้ไม่ สำนักโดยอมรบัลก็เข้าสำนักนั้นได้ สำนักใดไม่ยอมรับกก็เข้าสำนักนั้นไม่ได้.

ข้อ ๑๓. ภิกษุเข้าสมาคมเป็นสมานสังวาสของสำนักนั้นแล้ว จักไปเข้าสมาคมของสำนักเป็นนิกายเดียวกับตน หรือเป็นนิกายอื่นตามคราวก็ได้ไม่ห้าม.

ข้อ ๑๔. ภิกษุผู้เข้าสมาคมเป็นสมานสังวาสของสำนักนั้นแล้ว กลับประพฤติน่าสมควรแก่พระธรรมวินัย สำนักนั้นจะให้ออกเสียทีเดียวก็ได้.

ข้อ ๑๕. ภิกษุออกจากสำนักเที่ยวจาริกชวคราว จักถือว่าเป็นบุคคลจักเข้าสมาคมกับสำนักอื่นต่างนิกายกันได้ ตามความรับให้

เข้าของเจ้าสำนักและความสมัครเข้าของอาคันตุกะ เว้นสำนักอันลามก

ข้อ ๓๖. ภิกษุผู้เที่ยวจาริกต่างนิกายกัน จักเข้าสมาคมด้วยกัน
ก็ได้เหมือนกัน.

ข้อ ๓๗. ในการสมาคมของภิกษุผู้เที่ยวจาริกนั้น จงใช้วิธีทำ
และว่าอภีษะอนุวัติตามเจ้าสำนัก หรือตามข้างมากกว่า หรือตามแต่
จะตกลงกันได้.

ข้อ ๓๘. ภิกษุในสำนักอื่น ผู้ได้เข้าสมาคมกับภิกษุในสำนักนั้น
เมื่อเที่ยวจาริก จักถือว่าเป็นอันได้เข้าสมาคมกับสำนักนั้นแล้วหาได้ไม่
เมื่อสู่สำนักนั้น สุดแต่สำนักนั้นจะรับให้เข้าสมาคมชนิดใดหรือไม่.

ข้อ ๓๙. ระเบียบบทรงตั้งไว้เฉพาะสำนัก ไม่ใช่สำหรับทั่วไป
ไม่จำเป็นที่สำนักอื่นจะต้องฝืนใจทำตาม แต่สำนักใดมีภิกษุไปมา
ถึงกัน ใกล้ชิดกับต่างนิกาย ประรณนาจะใช้ระเบียบบทตาม จงกราบทูล
จักทรงอนุมัติโดยเฉพาะสำนัก.

ระเบียบบทรงตั้งไว้ ณ วันที่ ๓๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๖๒

(ลงพระนาม) กรม-วชิรญาณวโรรส

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ

กรมการศาสนา

มหาสังฆนายก

บทที่ ๕

ผู้มีอุปการะพิเศษต่อวัด

ในบทนี้ได้นำเรื่องราวของผู้มีอุปการะเป็นพิเศษต่อวัดมาลงไว้ อันที่จริงผู้มีอุปการะต่อวัดมีมาก แต่ที่น่ามาลงไว้เท่านั้นมีเพียง ๒ ท่าน คือ

๑. กรมพระราชวังบวรสถานมงคลมหาเสนานุรักษ์
๒. พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ สิริจันทเถระ

ทั้งนี้เพราะได้กล่าวไว้แล้วว่า วัดบวรมงคลแบ่งเป็น ๓ ยุค จึงมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ๒ ครั้ง ๆ ที่ ๑ จากวัดสิงขรเป็นวัดบวรมงคล พระอารามหลวง ครั้งที่ ๒ จากวัดรามัญเป็นวัดธรรมยุต การเปลี่ยนแปลง ๒ ครั้งนั้นอยู่ภายใต้การดำเนินของบุคคลทั้ง ๒ ดังจะนำประวัติย่อของท่านมากล่าวดังต่อไปนี้

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
มหาเสนานุรักษ์

กรมพระราชวังบวร

มหาเสนานุรักษ์

พระองค์ทรงมีพระคุณอย่างใหญ่หลวงต่อวัดบวรมงคล โดยฐานะเป็นผู้เปลี่ยนสถานะของวัด จากวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง และทรงสร้างถาวรวัตถุประจำวัด ดังที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้

ดังนั้นเพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติ และเป็นเครื่องอนุสรณ์ถึงพระองค์ จึงได้นำเอาพระประวัติโดยย่อของพระองค์มาพิมพ์ไว้ด้วย

ประสูติ

ทรงประสูติวันจันทร์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะเส็ง พุทธศักราช ๒๓๓๖ ณ กรุงธนบุรี เป็น พระราชโอรสของ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี

ทรงกรม

ในรัชกาลที่ ๑ เป็นเจ้าฟ้ากรมขุนเสนานุรักษ์ แล้วได้เลื่อนพระอิสริยยศขึ้นเป็น กรมหลวง และเป็น พระบดินทรน้อย เมื่อ พ. ศ. ๒๓๕๐ ก่อนการสวรรคตของ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒ ปี

อุปราชภิเษก

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๒ พระชนษาได้ ๓๖ ปี ได้รับอภิเษกเป็น
มหาอุปราช ปราบจตุโดยพระนามว่า กรมพระราชวังบวรมหาเสนา-
นุรักษ์

มีข้อความจารึกในสุพรรณบัฏว่า

สมเด็จพระบรมนารถ บรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว มีพระ
ราชโองการमारพระบัณฑูรสุรสิงหนาท โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ดำรัสให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเสนานุรักษ์ เป็น
กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ที่มายุศมสิริสวัสดิ

ทรงผนวช

เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๓๕๒ พระเจ้าประคุณ ประเทศพม่า ได้ส่ง
กองทัพมาตีแถบเมืองระนอง กระบี่ ถลาง และชุมพร พระองค์
ได้รับพระบรมราชโองการ จากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า ฯ
ให้นำทัพไปปราบ พระองค์ได้ทรงใช้ความสามารถและพระสติกำลัง
ทั้งหมดในการสับยุทธ์ได้ชัยชนะข้าศึก

เมื่อเสร็จศึกแล้วได้นำกองทัพกลับมาถึงกรุงเทพ ฯ พ.ศ. ๒๓๕๓
เสด็จกลับมาถึงไม่นานก็ประชวรไข้ป่า มีพระอาการหนักมาก หมอ
ในพระราชสำนักได้เอาใจใส่พยาบาลรักษาอย่างเต็มความสามารถ

ครั้นหายประชวรแล้ว จึงเสด็จออกบรรพชาและอุปสมบท ณ
วัดมหาธาตุ พระนคร ทรงอยู่ในเพศบรรพชิตได้ครบ ๗ วัน แล้ว
จึงทรงลาผนวช

วัดที่ทรงสร้างสถาปนา

ทรงสร้างวัดใหม่ขึ้นวัดหนึ่ง ประทานนามว่า วัดทรงธรรม ที่
เมือง นครเขื่อนขันธ์ เมืองนี้พระองค์ทรงเป็นแม่กองสร้างขึ้นมา โดย
พระบรมราชโองการของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๒

ทรงปฏิสังขรณ์และสถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวง ๒ วัด คือ

๑. วัดสิงขร บางจาก ประทานนามใหม่ว่า วัดบวรมงคล

๒. วัดประโคน เหนือคลองบางกอกน้อย ประทานนามใหม่ว่า

วัดกุสิต

สวรรคต

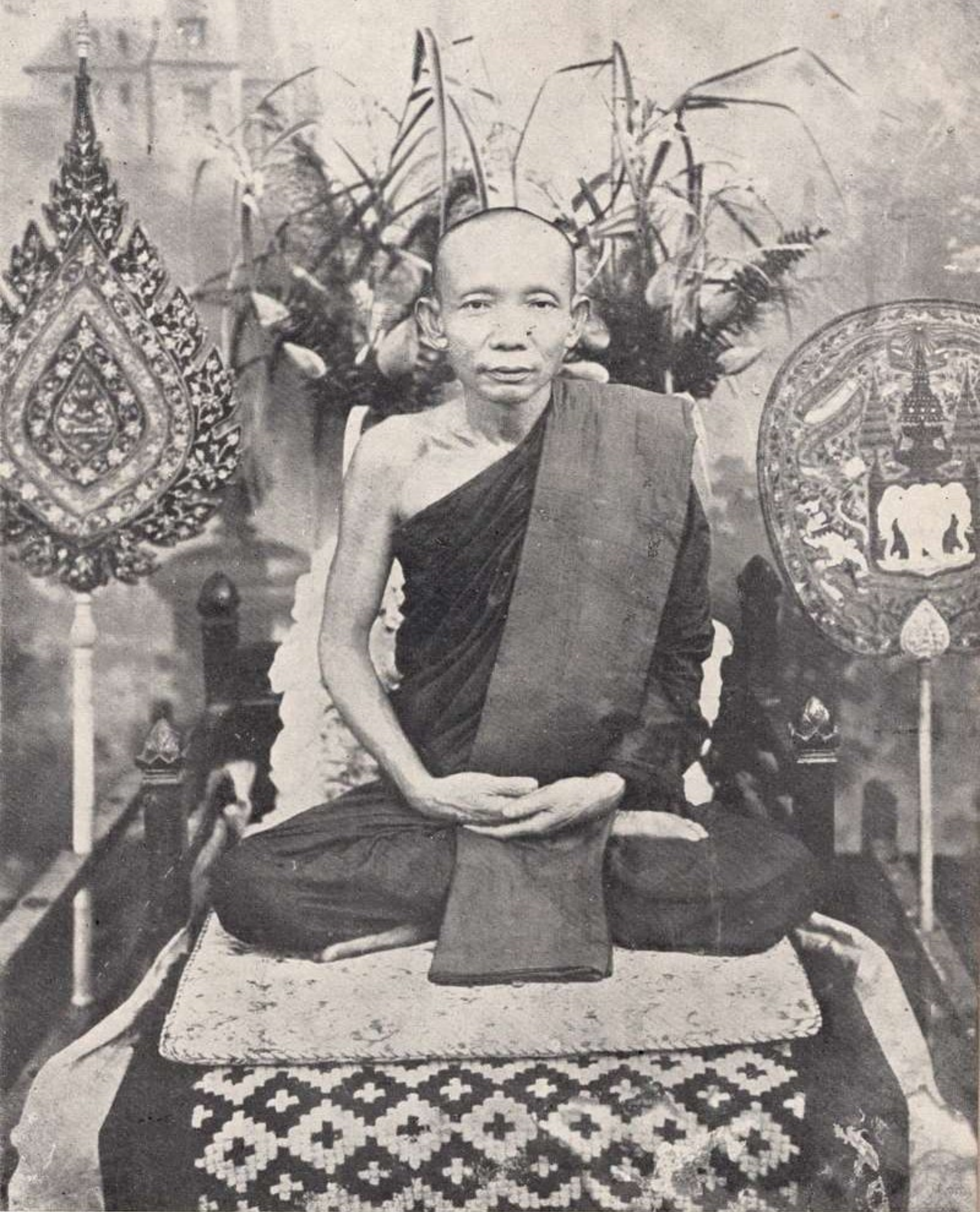
ทรงประชวรด้วยโรคเป็นพระยอดพระที่นั่ง โปรดให้แพทย์
ทำการผ่าตัด ครั้นพระยอดแตกเกิดเป็นพิษขึ้น

ครั้น พ.ศ. ๒๓๕๙ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๘ เวลา ๓๓ น. เสด็จ
เสด็จทิวงคต ณ พระที่นั่งวายุสถาน อัมเรศร์ รวมพระชนมายุ ๔๓
พรรษา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จไปทรงน้ำทรงเครื่อง แล้ว

พนักงานเชิญพระศพเข้าสู่พระโกศ แล้วประดิษฐานไว้ ณ พระที่นั่ง
พุทธาสวรรค์ โปรดให้ออกหมายประกาศโกนผมทั้งแผ่นดิน

จากนั้นอีก ๒ ปี ค.ศ. ๒๓๖๑ วันพฤหัสบดี เดือน ๕ แรม
๒ ค่ำ พระราชทานเพลิงพระศพ ณ ท้องพระเมรุ.

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ สิริจันทเถระ

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์

(สิริจันทโก จันทร)

วัดบวรมงคล เดิมเป็นวัดรามัญ มาเปลี่ยนแปลงครั้งหลังสุด
เป็นวัดธรรมยุต พ. ศ. ๒๔๖๒ เป็นยุคที่ ๓ ตามที่กล่าวไว้ในเบื้องต้น
ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ คือท่านเจ้าคุณพระอุบาลี
คุณูปมาจารย์ สิริจันทเถระ วัดบรมนิวาส ท่านเสนอต่อกรรมการ
เถรสมาคมให้เป็นวัดธรรมยุต จัดบูรณะซ่อมแซมวัด จัดหาเจ้าอาวาส
จัดหาพระภิกษุสามเณรมาจำพรรษา และสนับสนุนด้านอื่น ๆ ทุก
อย่าง จนวัดที่กำลังจะร้างอยู่แล้วได้กลับมามีชีวิตชีวาขึ้นใหม่ ถ้าขาด
ท่านเสียแล้ว วัดนี้อาจจะไม่เป็นวัดธรรมยุต อาจจะไม่อยู่ในสภาพนี้
อาจชำรุดทรุดโทรมไปมากกว่านี้ ท่านจึงอยู่ในฐานะผู้ให้ชีวิตใหม่
แก่วัดบวรมงคล เพื่อเป็นการเทิดเกียรติ และคุณความดีของท่านจึง
ได้นำเอาชีวประวัติบางตอนของท่านมาลงไว้ ณ ที่นี้

เด็กชายจันทร

ณ วันศุกร์ที่ ๒๐ มีนาคม ซึ่งตรงกับเดือน ๔ แรม ๓๐ ค่ำ
ปีมะโรง พ. ศ. ๒๓๙๙ ที่ บ้านหนองไหล อำเภอมือง จังหวัดอุบล-
ราชธานี นางสุโภรีประการ (แก้ว สุภयर) ภรรยาของคุณหลวง

สุโกราประการ กรมการเมืองอุบล ได้ให้กำเนิดแก่เด็กชายคนหนึ่ง
ซึ่งเพียบพร้อมไปด้วยลักษณะของเด็กที่ฉลาด ภายหลังมีชื่อว่า เด็ก
ชายจันทร์ เด็กคนนี้อาจจะไม่มีใครคาดคิดไว้เลยในขณะนั้นว่า จะเป็น
ผู้ผดุงฐานะของพระพุทธศาสนาคนหนึ่ง แต่เรื่องนั้นก็กลายเป็นความจริง
ขึ้นมาแล้ว

สามเณรจันทร์

สมัยนั้น การศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในวัด ผู้มีความรู้ทั้งหลายจะ
ต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับวัด ผู้ที่จะเรียนหนังสือได้ก็ต้องเรียนในวัด
ดีกว่าสรรพวิทยาจะต้องมีกำเนิดมาจากวัด สมัยโน้นเป็นอยู่อย่างนี้
ช้วนาคาปี

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ เด็กชายจันทร์ อายุ ๑๓ ขวบ คุณหลวง
สุโกราประการ เห็นว่า เด็กคนนี้มีแว่นฉลาด หากได้รับการสนับสนุน
ถูกทางแล้ว จะทำชื่อเสียงและเกียรติยศมาสู่ตระกูลได้ ดังนั้นจึงนำไป
ฝากให้บวชเป็นสามเณร ในสำนักของ ท่านพระอธิการม้าว เทวธมมี
วัดศรีทอง จังหวัดอุบลราชธานี นั้นเอง

ลาสิกขา

เมื่อบวชศึกษาเล่าเรียนได้พอสมควรแล้ว มาคิดเป็นห่วงบิดา
มารดา ต้องการจะสนองตอบบุญคุณ จึงลาท่านอธิการม้าว ลี้ออก

มาประกอบกิจการบ้านอยู่กับบิดามารดาเป็นเวลา ๓ ปี ขณะนั้นท่าน
มีอายุ ๑๕ ปี

อุปสมบท

ครั้นอยู่กับบิดามารดาเป็นเวลา ๓ ปีแล้ว เมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๔๒๐
จึงเกิดได้ความคิดขึ้นมาว่า เราบวชศึกษาเรียนยังไม่ก้าวหน้าไปมาก
เท่าที่ควร ยังมีอะไรที่จะต้องศึกษาอีกหลายอย่าง และการอยู่เป็น
ฆราวาสเช่นนั้น โอกาสที่จะศึกษาก็น้อย ครั้นเราจะมัวพัวพันกับการ
ทำมาหากินเช่นนั้น อายุก็จะมากเข้า โอกาสที่จะศึกษาเล่าเรียนก็จะ
น้อยลง เราควรจะบวชเรียนดูอีกครั้ง

ท่านปรารภเรื่องนี้ให้มารดาบิดาฟัง ก็ปรากฏว่า ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ ซึ่งท่านนับว่าเป็นโชคดีของพระพุทธศาสนาและของ
วัฒนธรรมมงคลด้วยดังจะกล่าวต่อไป

ทั้งคุณหลวง และนางสุโกโรประการได้ พาท่านไปอุปสมบทที่
วัดศรีทองซึ่งท่านเคยบวชเป็นสามเณรอีกครั้งหนึ่ง วัดศรีทองนี้เป็นวัด
ธรรมยุต เป็นเสมือนวัดเกิดขึ้นใหม่ในสมัยนั้น เพราะวงศ์ธรรมยุตนั้น
จากวันเริ่มตงถึงขณะที่ท่านบวชก็เพียง ๕๒ ปี เท่านั้น ด้านการศึกษา
นับว่าล้ำหน้ากว่าวัดอื่น ท่านอุปสมบทในสำนักของ ท่านอธิการม้าว
เทวธมฺมึ อาจารย์เดิมของท่าน ท่านอาจารย์ม้าวรูปนี้ เป็นสัทธ-
วิหาริกในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นทรงผนวชอยู่

ครั้นอุปสมบทแล้ว ท่านได้ย้ายไปจำพรรษาอยู่วัดชัยมงคล ซึ่งไม่ห่างไกลจากวัดศรีทองนัก ส่วนการศึกษาท่านยังคงไปศึกษาที่วัดศรีทองสำนักของอุปัชฌาย์ ตามเดิม

ศึกษาต่อที่กรุงเทพ ฯ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๓ ท่านอุปสมบทแล้ว ๕ พรรษา เห็นว่าการศึกษาที่จังหวัดอุบล ฯ ยังไม่สมบูรณ์แบบ สัสมควรจะเข้าศึกษาที่ต้นตอคือที่กรุงเทพ ฯ ดังนั้นท่านจึงตัดสินใจเข้ากรุงเทพ ฯ ในปีนั้น

เบื้องต้นมาอยู่กับ พระปลัดยา วัดเทพศิรินทราวาส แต่ถือนิสัยใน พระอริยมุนี (เอม) ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมอยู่ในสำนักพระมหาทิศ และอาจารย์บุศย์ เป็นเวลาปีเศษ

ครั้น พ.ศ. ๒๔๒๕ ได้อาจารย์สอนพระปริยัติ ผู้มีความแตกฉานเป็นพิเศษคือ พระยาธรรมปรีชา (บุญ) เพื่อต้องการอยู่ใกล้ชิดท่าน จึงย้ายสำนักไปอยู่ วัดกันมาตุยาราม ใช้เวลาศึกษาอยู่ที่นั่นเป็นเวลาปีเศษ แล้วกลับมาอยู่ วัดเทพศิรินทร์ ตามเดิม

เมื่อพระอริยมุนี (เอม) และพระปลัดยา ได้ถึงแก่กรรมภาพแล้วท่านจึงย้ายจากวัด วัดเทพศิรินทราวาส ไปอยู่ วัดบุปผาราม ศึกษาเล่าเรียนอยู่ในสำนัก พระศาสนโสภณ (อ่อน) เป็นเวลา ๒ ปี

พระมหาจันทร์

ปีระกา พ.ศ. ๒๔๒๘ หลังจากที่ท่านได้ศึกษาพระปริยัติธรรม ในหลายสำนักหลายอาจารย์ จนเกิดความชำนาญแล้ว ท่านได้ แปลพระปริยัติธรรมเป็นครั้งแรกที่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สอบไล่ได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค แล้วจำพรรษาอยู่ที่ วัดบุปผาราม ต่อมา อีก ๑ พรรษา

แสดงความกตัญญู

หลังจากได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยคแล้ว ท่านต้องการแสดง กตัญญูตาธรรมและการวบรวมต่ออุปัชฌาย์ ทั้งต้องการใช้ความรู้ภูมิ ปริยัติให้เป็นประโยชน์ต่ออนุชน ณ บ้านเกิดเมืองนอนของท่าน ออก พรรษาแล้ว ท่านจึงทูลลากลับไปจังหวัดอุบลฯ อยู่กับพระอุปัชฌาย์ ช่วยท่านอบรมสั่งสอนสังฆวิहारิก และกุลบุตรธิดา ณ ที่นั้น เป็นเวลา ๒ ปี

เป็นเจ้าอธิการ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ เจ้ายุติธรรมธร เจ้านครจำปาศักดิ์ สร้าง วัดขึ้นใหม่ ต้องการถวายพระสังฆธรรมยุต จึงไปขออาราธนาท่าน มหาจันทร์ ที่วัดศรีทอง ท่านเห็นว่าเป็นประโยชน์แก่ทางคณะสงฆ์ จึงได้ลาอุปัชฌาย์ไปอยู่ที่วัดนั้น ๑ พรรษา

เป็นพระครูเจ้าคณะเมือง

ครั้น พ.ศ. ๒๔๓๓ มีท้องตราสั่งให้เข้ามารับพระราชทานสัญญาบัตร เป็นพระครูเจ้าคณะเมืองจำปาศักดิ์ จึงเข้ามากรุงเทพฯ พักอยู่วัดพิชยญาติการาม กับพระศาสนโศภน (อ่อน) เมื่อยังเป็น พระเทพกวี

สังฆปาโมกข์

วันที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตรตั้งเป็น พระครูวิจิตรธรรมภาณี ตำแหน่งสังฆปาโมกข์ เมืองนครจำปาศักดิ์ ท่านได้กลับไปปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับแต่งตั้งนั้นเป็นเวลา ๓ ปี

ครั้นเขตแดนเมืองนครจำปาศักดิ์ ต้องเปลี่ยนแปลงไปเนื่องด้วยเหตุการณ์ทางการเมืองเกี่ยวกับกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศสไทยต้องยกดินแดนเขตเมืองนครจำปาศักดิ์ให้ฝรั่งเศส ท่านจึงขออนุญาตกลับมาอยู่กรุงเทพฯ พักอยู่วัดพิชยญาติการาม ๓ พรรษา

เป็นเปรียญ ๔ ประโยค

พ.ศ. ๒๔๓๘ ท่านได้กลับไปศึกษาปริยัติธรรมที่ วัดเทพศิรินทราวาส ในปลายปีนั้นเองได้เข้าสอบแปลพระปริยัติธรรมอีกครั้งหนึ่ง คราวนั้นสอบได้เพิ่มขึ้นอีก ๓ ประโยค

ครั้นได้เป็นเปรียญ ๔ ประโยคแล้ว ท่านคิดเห็นความสำคัญ
ของภูมิลาเนาเดิม ต้องการให้การศึกษาในจังหวัดอุบล ฯ แ่ขยายออก
ไปและมั่นคงเท่าที่ควร ท่านจึงกลับไปจังหวัดอุบล ฯ จัดขยายการ
ศึกษาเป็นการใหญ่ โดยให้ วัดสุปัฏน ฯ เป็นศูนย์กลาง จำพรรษา
อยู่^{๑๕๖} ๒ พรรษา

เป็นพระราชาคณะ

ครั้น พ.ศ. ๒๔๔๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งเป็น
พระราชาคณะที่ พระญาณรักจิต แล้วโปรดให้ครองตำแหน่ง เจ้า
คณะมณฑลอีสาน ท่านจึงกลับออกไป วัดสุปัฏน ฯ อีก ๕ พรรษา
แล้วจึงทูลขอเข้ามาอยู่กรุงเทพ ฯ อยู่ประจำที่ วัดเทพศิรินทราวัง
ไป^{๑๕๗} รุดงค์บ้าง

จนถึง พ.ศ. ๒๔๔๗ จึงโปรดให้อาราธนาไปเป็น เจ้าอาวาส
วัดบรมนิวาส แแต่^{๑๕๘}นั้นสืบมา

พระราชกวี

พ.ศ. ๒๔๕๒ หลังจากที่ได้เป็น พระราชาคณะชั้นสามัญ มา
เป็นเวลา ๓๐ ปีเศษ และเป็น เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส ๕ ปีเศษ
การปฏิบัติงานของท่านปรากฏผลเป็นอย่างดี จึงได้รับพระราชทานเลื่อน

สมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ พระราชกวี เมื่อวันที่ ๖
พฤษภาคม ตั้งตำแหน่งทรงแต่งตั้งดังนี้

ให้พระญาณรักจิต เป็นพระราชกวี นรลือพจน์ปล้นหน้
กัณธจนาบัณฑิต ยติคณิศร บวรสังฆารามคามวาสี พระอารามหลวง
มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานากรมได้ ๓ รูปคือ

พระครูปลัด ๑

พระครูสมุห์ ๑

พระครูใบฎีกา ๑

พระเทพโมลี

ครั้นถึงรัชกาลที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เลื่อนสมณศักดิ์
พระราชาคณะชั้นเทพที่ พระเทพโมลี ณ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน
พ. ศ. ๒๔๕๗

ครั้น พ. ศ. ๒๔๕๗ มีความผัดด้วยแต่งหนังสือเทศน์ตีเทียน
การเป็นพุทธการ ซึ่งขัดกับรัฐประศาสน์นโยบายป้องกันราชอาณาจักร
เนื่องด้วยสมัยนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ กำลังทรงรับ
แรงขยายกำลังทางบกและทางเรือเป็นการใหญ่ และทรงปลุกใจให้
เยาวชนเสียสละเพื่อความมั่นคงของประเทศชาติ ส่วนการแสดง
ธรรมก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่ต้องมุ่งไปในทางสงบ ไม่ต้องรบราฆ่าฟัน

กันตามพระบรมพุทโธบาย แต่เมื่อเป็นเวลาที่เดียวกันก็ดูประหนึ่งว่า
กำลังขัดกันโยบายกัน ดังนั้นจึงทรงให้ออกจากสมณศักดิ์ทุกตำแหน่ง
เป็นพระจันทร์ อย่างเดิม

พระธรรมธีรราชมหาวิทยาลัย

ในระยะที่ถูกถอดจากสมณศักดิ์นี้ ท่านได้ไปสร้างวัด และพระ
พุทธรูปใหญ่ไว้ที่ลพบุรี ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า วัดเขาพระงาม มาจน
ทุกวันนี้ และเรียกเต็มนามว่า วัดสิริจันทร์นิมิต เพื่อเป็นอนุสรณ์
ถึงท่าน

ครั้นวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙ พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าฯ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนม์
พรรษา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้กลับเป็นพระราชา
คณะอีก ที่พระธรรมธีรราชมหาวิทยาลัย มีสมณศักดิ์เสมอชั้นเทพ และ
โปรดให้เป็นเจ้าอาวาส วัดบรมนิวาส ตามเดิม

เกี่ยวข้องกับวัดบวรมงคล

หลังจากได้กลับคืนสู่สมณศักดิ์และวงการบริหาร คณะสงฆ์แล้ว
ท่านได้เป็นกำลังสำคัญในการปกครองคณะสงฆ์ เป็นกรรมการเถร-
สมาคมฝ่ายธรรมยุต หรือที่เรียกว่า กรรมการคณะธรรมยุต ทุกวันนี้
ในการประชุมกรรมการเถรสมาคมธรรมยุต วันที่ ๓๒ เดือน
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ ท่านเสนอและยืนยันอย่างแน่วแน่ต่อที่

ประชุม ซึ่งมี สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นประธาน ว่า วัดบวรมงคล จะต้องเป็นวัดธรรมยุต เป็นอนุสาวรีย์แห่งพระสุเมธมุนี และเป็นอนุสาวรีย์แห่ง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ พระสุเมธมุนี ขณะที่ไปพบ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ที่วัดมหาธาตุ ท่านก็อยู่ประจำที่ วัดบวรมงคล พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ขณะที่ตั้งวงศ์ธรรมยุต ก็มาทรงปรึกษาและศึกษากับ พระสุเมธมุนี วัดบวรมงคล เมื่อเปลี่ยนจาก วัดรามัญแล้ว วัดบวรมงคล จะเป็นวัดอื่นไปไม่ได้ นอกจากเป็นวัดธรรมยุต

ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวแล้ว ท่านจึงได้รับเสด็จสนับสนุน ๖ เสด็จใน ๓๐ เสด็จ ท่านจึงรับอาสาจัดหาพระมาอยู่ หาเจ้าอาวาสมาอยู่ และช่วยปรับปรุงซ่อมแซมวัดเป็นการใหญ่ ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ว่า ด้วยการบูรณะวัดส่วนหนึ่งแล้ว

วัดบวรมงคล จึงเป็นวัดธรรมยุตอย่างสมบูรณ์ตั้งแต่นั้นมา จนบัดนี้ (๒๕๐๕) เป็นเวลา ๔๗ ปีแล้ว ท่านจึงอยู่ในฐานะเป็นบุพพการีของวัดนี้ โดยตรง

พระโพธิวงศาจารย์

ครั้น พ.ศ. ๒๔๖๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนสมณศักดิ์เป็น พระโพธิวงศาจารย์ ตำแหน่งเสมอชั้นธรรม และคงเป็น เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศ ตามเดิม

พระอุปาลิคุณุปมาจารย์

พ. ศ. ๒๔๖๘ ทรงพระกรุณาโปรดให้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะตำแหน่งเจ้าคณะรองฝ่ายอรัญญวาสี มีนามในสัญญาบัตร (หิรัญญบัฏ) ว่า พระอุปาลิคุณุปมาจารย์ ญาณวิสุทธปริณายก ตรีปิฎกคุณาลังการ นานาสถานราชคณีสถาตุการีธรรมาการ สุนทร สীลาทีฆันธ มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๖ รูป คือ

พระครูปลัดนิพัทธโพธิพงษ์ ๑

พระครูวินัยธร ๑

พระครูธรรมธร ๑

พระครูสังฆรักษ์ ๑

พระครูสมุห์ ๑

พระครูใบฎีกา ๑

ราชการคณะสงฆ์ที่สำคัญ

ท่านได้ปฏิบัติงานราชการส่วนคณะสงฆ์ในสมัยนั้น หลายตำแหน่ง เช่น

เป็นเจ้าคณะใหญ่เมืองนครจำปาศักดิ์

เป็นเจ้าคณะมณฑลอิสาน

เป็นเจ้าคณะมณฑลจันทบุรี

เป็นเจ้าคณะมณฑลราชบุรี

เป็นเจ้าคณะมณฑลกรุงเทพ ฯ

วาระสุดท้าย

งานที่โดดเด่นที่สุดของท่าน คือการแสดงธรรมเป็นที่จับใจของ
ประชาชนทั่วไป จนถึงกับมีผู้กล่าวว่า ตั้งแต่สมัยท่านมาถึงสมัยนี้
ในด้านการแสดงธรรมเดี่ยวแล้ว ยังไม่ปรากฏมีใครเกินท่านไปได้

แม้สมัยที่อาพาธอยู่ คือ พ.ศ. ๒๔๗๔ ท่านยังรับอาราธนา
ไปแสดงธรรม ที่ วัดถ้ำตะโก จังหวัดลพบุรี จนเป็นเหตุให้ขาของ
ท่านหัก และเป็นอันตรายต่อชีวิตท่านในกาลต่อมา

เนื่องจากกระดูกขาหัก และอักเสบเป็นพิษ ต้องรักษาพยาบาล
จนสุดความสามารถของหมอ ครั้นวันอังคาร แรม ๒ ค่ำเดือน ๘
เวลา ๑๑.๕๐ น. ท่านได้ถึงแก่กรรมภาพด้วยอริยาบถนั่งอย่างสงบ

ก่อนหน้านั้นเล็กน้อย คือเวลา ๑๑.๓๐ น. ท่านได้ถามผู้ใกล้ชิด
ว่า เวลาเท่าไร ครั้นได้รับคำตอบแล้ว ได้สั่งให้ผู้พยาบาลช่วยพยุงลุก
ขึ้นนั่ง ลักครูกำลังให้พยุคนอน แล้วได้กล่าวออกมาอย่างผู้มีสติดีว่า
“ทุกขเวทนามีหน้าตาอย่างนั้นเทียวหรือ” จากนั้นได้สั่งให้ภิกษุ
และให้พยุ่งขึ้นนั่งตรง ทำประหนึ่งจะยกมือชนประนม และแล้วก็สิ้นลม
หายใจลงเพียงนั่นเอง

ด้วยอาการอย่างนั้น จึงมีผู้พูดกันว่า ท่านกำหนดวันและเวลาแห่ง
 การมรณภาพได้ และด้วยการสันนิษฐานจากคำบอกเล่าเกี่ยวกับ
 ปฏิปทาของท่านหลายอย่าง ส่อให้เห็นว่า ท่านเป็นผู้มีคุณธรรมชั้นสูง
 ซึ่งทั้งหมดนี้ไม่สามารถจะนำมากล่าวให้หมดสิ้นในเนื้อที่ และเวลา
 อันจำกัดนี้ได้.

บทที่ ๖

สถิติกิริยาและสามเณร

จำพรรษา

สถิตที่คัดมาไว้ที่นี่ได้อาศัยบุญชุกกลางปีซึ่งมีสำเนาไว้ที่วัด และ
ที่ไม่มีสำเนา ก็ได้คัดโดยตรงจาก สำนักงานคณะกรรมการ วักขณวิเทศ
แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่สามารถหาหลักฐานก่อน พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้ จึง
นำมาแสดงได้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นต้นมา ในระยะดังกล่าวนี้เป็น
ระยะเวลาที่พระเดชพระคุณท่านเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน มารับหน้าที่แล้ว
จุดประสงค์ที่น่าสถิตินมาแสดงไว้ก็เพื่อจะให้เห็นความเจริญ และ
ความต่อความเจริญแต่ละปี ด้วยวัดที่เราเรียกว่าใหญ่หรือเล็กนั้น
ถือจำนวนพระภิกษุสามเณรเป็นประมาณ ไม่ใช่ความกว้างของอาราม
และธรณีสัณฐาน

อนึ่ง ได้นำสถิตการศึกษาเอาไว้ด้วย เพราะระยะหลังนี้ วัดบวร-
มงคล ได้เร่งรัดส่งเสริมการศึกษาอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
สมัยเมื่อ ท่านเจ้าคุณพระศรีวิสุทธิวงศ์ (สาย ตุลโย ป.ธ. ๘) เป็น
ผู้ปฏิบัติงานด้านนี้อย่างเต็มความสามารถ จนปรากฏผลมาทุกวันนี้
ทั้งนักธรรมและบาลี ปรากฏมีผู้สอบได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

จำนวน				จำนวน	จำนวน		
พ.ศ.	พระภิกษุ	สามเณร	รวม	พระราชกณะ	เปรียญชั้นสูงสุด	เปรียญ	นักธรรม
๒๔๓๘	๒๘	๑๖	๔๔	—	๓	ประโยค	
๒๔๔๐	๓๑	๖	๓๗	—	๓	,,	
๒๔๔๑	๒๗	๓	๓๔	—	๓	,,	
๒๔๔๒	๒๑	๘	๒๙	๑			
๒๔๔๓	๒๓	๔	๒๗	๑			
๒๔๔๔	๑๓	๕	๒๒	๑			
๒๔๔๕	หาหลักฐานไม่พบ						
๒๔๔๖	,,	,,					
๒๔๔๗	๘	๑	๙	๑	๔	ประโยค	๒
๒๔๔๘	๑๐	—	๑๐	๑	๕	,,	๑
๒๔๔๙	๑๒	๒	๑๔	๑	๔	,,	๒
๒๔๕๐	๑๒	๓	๑๕	๑	๕	,,	๕
๒๔๕๑	๑๔	๔	๑๘	๑	๕	,,	๕
๒๔๕๒	๒๑	๑๑	๓๒	๑	๕	,,	๓
๒๔๕๓	๒๕	๓	๓๒	๒	๖	,,	๖
๒๔๕๔	๑๕	๕	๒๐	๒	๕	,,	๓
๒๔๕๕	๑๑	๑๑	๒๒	๒	๔	,,	๓
๒๔๕๖	๑๒	๘	๒๐	๒	๔	,,	๓
๒๔๕๗	๑๕	๒๓	๓๘	๒	๔	,,	๒
๒๔๕๘	๒๑	๒๘	๔๙	๒	๕	,,	๒
๒๔๕๙	๑๕	๒๘	๔๓	๒	๕	,,	๓
๒๕๐๐	๒๐	๓๐	๕๐	๒	๕	,,	๕
๒๕๐๑	๑๕	๒๓	๔๒	๑	๕	,,	๑๒
๒๕๐๒	๑๔	๒๓	๔๑	๑	๕	,,	๑๑
๒๕๐๓	๑๙	๒๔	๔๓	๑	๖	,,	๑๓
๒๕๐๔	๒๓	๒๔	๔๗	๑	๖	,,	๑๙
๒๕๐๕	๓๐	๒๑	๕๑	๑	๓	,,	๑๖

จำนวน			จำนวน			จำนวน		
พ.ศ.	พระภิกษุ	สามเณร	รวม	พระราชกณะ	เปรียญชั้นสูงสุด	เปรียญ	นักธรรม	
๒๕๐๖	๒๔	๒๐	๔๔	๑	๔	๑๓	๑๔	
๒๕๐๗	๒๔	๒๕	๔๙	๒	๔	๒๐	๒๐	
๒๕๐๘	๒๔	๒๕	๔๙	๒	๕	๑๕	๑๖	
๒๕๐๙	๓๐	๒๐	๕๐	๒	๕	๑๕	๑๖	

บทที่ ๗

กรุพระวักขรมงคล

ตามประวัติ ซึ่งมีผู้เขียนเกี่ยวกับพระเครื่องว่ามีผู้พบกรุพระเครื่อง
วักขรมงคล ๒ ครั้ง ครั้งแรกเมื่อสมัยกรมพระราชวังบวรมหา-
เสนานุรักษ์ ทรงบูรณะ และครั้งที่ ๒ เมื่อสมัยรัชกาลที่ ๓ ครั้งเมื่อ
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรด ฯ ให้บูรณะ

พระในกรุดังกล่าวมีลักษณะเป็นอย่างไร และกรุดังกล่าวนี้ได้อยู่
ส่วนไหนของวัด เป็นการยากที่จะให้คำวินิจฉัย เพราะเป็นเวลานาน
ผู้ที่พบกรุก็ไม่มี ใครมีชีวิตอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ สืบได้เพียงจากทาง
บอกเล่า และทราบของสิ่งก่อสร้างที่ยังเหลืออยู่ ทราบสิ่งก่อสร้างดัง
กล่าวอยู่ทางใต้ของวัดฝังอยู่ในดินลึก อาจจะเป็นเพราะถูกรื้อทำลาย
ที่หลังก็ได้

อีกประการหนึ่ง เจดีย์หงษาที่ว่ากันว่าสร้างสมัยพระรามัญ
(ยม) เป็นเจ้าอาวาส ซึ่งไม่ก่อน พ.ศ. ๒๓๘๐ นั้น ชันเดิมอาจจะเป็น
เจดีย์องค์เล็กสร้างสมัยยังเป็นวัดลิงขบ และมีการบรรจุพระไว้ตามปกติ
วิสัยของผู้มศรัทธา ครั้นมาสมัยบูรณะวัดเมื่อคราวที่กรมพระราช-
วังบวรมหาเสนานุรักษ์ ทรงสถาปนาวัดนี้ ถึงพบกรุพระก็คงยังไม่ได้
บูรณะให้ใหญ่โต เป็นเพียงรักษาไว้ แล้วมาบูรณะแบบสร้างองค์
ใหม่สมัยท่านเจ้ายม

อันที่จริงการฝังพระพุทธรูปบูชา พระเครื่องหรือของมีค่าอย่างอื่น
 ของคนรุ่นเก่าไม่จำเป็นที่ท่านต้องฝังไว้ในพระเจดีย์องค์ใหญ่เสมอไป
 เมืองเล็ก ๆ หรือมิใช่พระเจดีย์เลย ท่านก็ยังฝังไว้ ตามที่เคยพบมา
 เองและมีผู้บอกเล่า ท่านฝังไว้ตามจอมปลวก ตามโคนไม้ตามศาล
 เทพารักษ์ เป็นต้นก็มี เพราะที่ฝังไว้ต้องการให้คนชดพบ ไม่ใช่ต้อง
 การฝังให้จมหายไป ท่านแน่ใจว่าที่ไหนจะมีคนพบ แต่ไม่ใช่
 เดียวนั้นเป็นเวลานานหลังจากนั้น ท่านก็ยังฝังไว้ที่นั่นเช่นเดียวกับกรุ
 วัดบวรมงคลในสมัยเป็นวัดถึงจบ กรุนี้อาจไม่ใช่พระเจดีย์องค์ใด
 องค์หนึ่งที่เห็นอยู่ทุกวันนี้ก็ได้

ทำไมจึงนิยมสร้างกรุพระ

การบรรจุของมีค่า ไว้ในกรุสมัยก่อนมีสาเหตุมาจากความไม่แน่นอน
 บ้านเมืองสงบอยู่ในปัจจุบันนี้ วันรุ่งขึ้นอาจเกิดจลาจลก็ได้ อาจ
 ถูกข้าศึกโจมตีโดยไม่ทันรู้ตัวก็ได้ หรืออาจเกิดภัยอย่างอื่นที่ไม่คาดฝัน
 ก็ได้ จึงไม่มีอะไรแน่นอนสำหรับทรัพย์สินสมบัติหรือแม้แต่ชีวิต

ดังนั้น เมื่อมหารพียสมบัติและของมีค่า ทางที่ปลอดภัยที่สุด คือ
 ฝังไว้ใต้ดินหรือที่เราเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่ากรุ ของเหล่านั้นเมื่อเห็นว่า
 ทุกสิ่งทุกอย่างปลอดภัย ไม่มีอันตรายที่คาดไว้ก็นำมาใช้ให้เป็น
 ประโยชน์ในชีวิตนั้นนั่นเอง แต่ส่วนมากมักเป็นข่วถูกหลานหรือหาย
 สืบสูญไปเลยก็มี

สำหรับพระเครื่องหรือพระบูชาที่บรรจุไว้ในกรูนั้น ส่วนมาก
ผู้บรรจุมีจุดประสงค์อยู่ ๓ ประการ

๑. เพื่อเป็นการบูชาต่อองค์พระสุกตสัมมาสัมพุทธเจ้า การจัด
สร้างพระพุทธรูปต้องทำด้วยความประณีตบรรจง สร้างเสร็จแล้วก็ยัง
ประกอบพิธีทางศาสนาอีก เช่นสวดพุทธอภิเชกเป็นต้น ซึ่งพิธีเหล่านี้
ผู้มีศรัทธาอย่างแรงเท่านั้นจึงทำได้ การประกอบกุศลด้วยศรัทธาจิต
อย่างแรงเช่นนี้ ชื่อว่าเป็นการบูชาอย่างสูง

๒. เพื่อเป็นหลักฐานยืนยันทางประวัติศาสตร์ว่า ดินแดนแห่ง
นี้เคยเป็นถิ่นที่พระพุทธศาสนาเคยเจริญรุ่งเรืองมาแล้ว มีผู้อุปถัมภ์
พระพุทธศาสนาซึ่งมีศรัทธาแรงกล้า จึงได้สร้างพระพุทธรูปเหล่านั้นไว้
บูชา และเป็นเครื่องวัดความเลื่อมความเจริญของพระพุทธศาสนาไป
ในทวีปด้วย

๓. เพื่อต้องการบูรณปฏิสังขรณ์ปูชนียวัตถุนั้น ๆ ในการภาย
หน้า ด้วยว่าปูชนียวัตถุทุกชิ้น สถานที่เป็นที่ตั้งของปูชนียวัตถุทุกชิ้น ย่อม
อยู่ภายใต้กฎอนิจจัง มีวันชำรุดทรุดโทรมเป็นธรรมดา ผู้มีทุนทรัพย์
บูรณปฏิสังขรณ์ปูชนียวัตถุถาวรอันเป็นส่วนปัจจุบันแล้ว ยังไม่พอใจ
ต้องการบูรณปฏิสังขรณ์ในส่วนอนาคตอีกด้วย

อีกประการหนึ่ง เห็นว่าการใช้จ่ายทุนทรัพย์ เพื่อจุดประสงค์ดัง
กล่าวในส่วนปัจจุบัน เห็นว่าเป็นการเพียงพอแก่ฐานะแล้ว เช่นสร้าง
วัด สร้างกุฏิ แม้สร้างไว้มากไปก็เกินวิสัยที่พระภิกษุสามเณรสมณัน

จะอยู่รักษาได้ทั่วถึง ทั้งในกาลอนานตมฺหิ ศรัทธาพอจะบูรณปฏิ-
สังขรณ์สิ่งเหล่านี้หาได้ยาก ทมฺหิ อยู่จะเก็บรักษาไว้ โดยวิธีอื่น ๆ
ก็ไม่ใช่ที่ปลอดภัย ระบบการฝากเงินสมัยก่อนก็ไม่สะดวกเช่นทุกวันนี้
แม้แต่จะสะดวกสบายอย่างทุกวันนี้ ถ้าฝากเป็นร้อยปีขึ้นไปก็ยังไม่พ้น
เกิดปัญหาเรื่องผู้เบิกถอน

จึงไม่มีวิธีเป็นประโยชน์ และปลอดภัยยิ่งไปกว่าฝังไว้ในกรุ
แม่การฝังไว้ ท่านก็ไม่นิยมฝังสิ่งที่มีค่าในการแลกเปลี่ยนได้ทันทีทันใด
เช่นเงินทอง แต่ท่านสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์มีทั้งคุณค่าและราคา ที่
นิยมกันมากกว่าสิ่งอื่นก็คือ พระพุทธรูป ทั้งนี้ เพราะพระพุทธรูป
เป็นสิ่งที่เคารพสักการะของชาวพุทธเราทั่วไป มองในแง่ศิลปะชั้นสูง
ประจำยุค ผู้มีศรัทธาในเรื่องเครื่องรางของขลัง นำไปใช้ก็แคล้วคลาด
ปราศจากภัยได้ และแม่ผู้นิยมสะสมของเก่าก็เก็บรักษาไว้ด้วยความ
ภาคภูมิใจ เท่าที่ปรากฏมา ชาวพุทธทั่วไปเมื่อทราบข่าวว่าเบ็ดกรู
ณ ที่ใดก็ต้องเนืองแน่นกันไปเข้าไว้สักการะบูชา

จากการเข้าพระ และของมีค่าไปไว้สักการะบูชาตนเอง ก็เกิดเป็น
ผลสะท้อนให้ทางวัดหรือเจ้าของปูชนียวัตถุสถานนั้น ๆ มีทุนทรัพย์พอ
ในการจัดบูรณปฏิสังขรณ์ปูชนียสถาน และถาวรวัตถุได้อย่างที่
วัดบวรมงคลจัดทำอยู่ ความตั้งใจของผู้สร้างสิ่งเหล่านี้ไว้ก็จะไม่
เป็นหมันเสีย และด้วยคำนึงถึงความตั้งใจเดิมของผู้สร้างนี้เราจึงนิยม
กันว่า ได้ทุนทรัพย์อันเกิดขึ้นจากอารามใดจะต้องให้ความอุปถัมภ์แก่
อารามนั้นก่อน

กรุพระวัดบวรมงคล สมัยปัจจุบัน

พระเจดีย์ ซึ่งเป็นกรุดังกล่าวถึงนี้ เป็นพระเจดีย์ทรงไทย ขนาดสูง ๕.๗ เมตร วัตรอบฐาน ๑๔.๒๖ เมตร ตั้งอยู่หน้าวัด ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา มุมวัดด้านเหนือ สันนิษฐานว่า ท่านผู้สร้างมีความประสงค์จะให้เป็นเครื่องหมายกำหนดเขตวัด เพราะกล่าวกันว่า มุมวัดด้านใดก็มีอยู่องค์หนึ่งเช่นกัน (ปัจจุบันไม่มี)

เนื่องจากการเปิดกรุวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ นี้ เราไม่ทำลายองค์พระเจดีย์ รากพระเจดีย์ยังอยู่ในสภาพเดิม จึงไม่ได้หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งอาจจะอยู่ในพระเจดีย์นั้น และวันเวลาที่แน่นอนแห่งการสร้างพระเจดีย์ ก็ไม่อาจนำมาตีพิมพ์ไว้ในครั้งนี้

แต่อย่างไรก็ดี พระเจดีย์องค์นี้ มีความเป็นมาเท่าที่สืบทราบได้จากการบอกเล่า และตามประวัติความเป็นมาของวัดดังนี้:-

ท่านเจ้ายิ้ม เป็นเจ้าอาวาส ราว พ.ศ. ๒๓๘๐-๒๔๑๐ หลังจากท่านถึงมรณภาพนานแล้ว พระสุเมธจารย์ (ศรี) ครองดำรงสมณศักดิ์เป็นพระครูราชปริต ได้มารับราชการในตำแหน่งเจ้าอาวาส ท่านรูปนี้ เป็นผู้ชักจูงให้ผู้มีศรัทธา มาบูรณปฏิสังขรณ์วัดบางส่วน ท่านอาจวางโต ซึ่งรับราชการอยู่กับสมเด็จพระยาภรณ์พืชมงคลสุทธานฤมิตร เป็นคนหนึ่งที่ได้มาร่วมในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดครั้งนั้น ได้ร่วมกับผู้มีศรัทธาคนอื่นก่อสร้างพระเจดีย์องค์นี้ขึ้น เมื่อสร้างเสร็จแล้วได้ร่วมกัน

นำพระมาบรรจุไว้บนบนคอรระซึ่งพระเจดีย์ จึงปรากฏว่ามีพระเครื่อง และพระบูชาต่างชนิดและต่างสมัยกันอยู่ชั้นนั้น

สำหรับพระสมเด็จทรงกลีบบัวนั้น ได้ร่วมกันสร้างและนิมนต์ พระเถระมีชื่อเสียงในสมัยนั้นมาทำพิธีพุทธาภิเษก และบรรจุไว้ใน เจดีย์ชั้นล่าง สมัยที่บรรจุนี้เป็นสมัยที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) ยังมีชีวิตอยู่ (ท่านถึงแก่มรณภาพ พ.ศ. ๒๔๓๕) กล่าวกันว่าท่าน ได้มาร่วมพิธีบรรจุด้วย

พระเจดีย์องค์นี้ นอกจากบรรจุพระเครื่อง พระบูชาไว้ข้างในแล้ว ยังบรรจุอัฐิบรรพบุรุษของผู้สร้างไว้ที่ฐานพระเจดีย์ด้วย แต่เป็นชั้นนอก อัฐิของท่านจางวางโต ทายาทของท่านก็กล่าวว่าบรรจุไว้ในที่นี้ด้วย ทายาทรุ่นหลังมี

พระยาหิรัญยุทธกิจ (ชาตะ ๒๔๑๘ มตะ ๒๕๐๔)

นางจีน วิเศษตากล (ชาตะ ๒๔๒๓ มตะ ๒๕๐๕)

ทั้งสองท่านนี้ ได้มาบำเพ็ญกุศลอุทิศถึงบรรพบุรุษของตนเป็นประจำทุกปีมา

ตามเรื่องทกลาวมานั้น พระเจดีย์องค์นี้มีอายุกว่า ๓๐๐ ปี เล็กน้อย แต่อย่างไรก็ดี เรื่องนี้เป็นเรื่องสืบจากภายนอก คือนอกจากองค์พระเจดีย์ ไม่ใช่ในองค์พระเจดีย์ และการสืบหาประวัติความเป็นมา ทั้งเรื่องพระเจดีย์ และเรื่องอันเกี่ยวกั้ววัด ทางวัดได้ใช้เวลาอันจำกัด และอยู่ในวงการแคบ อาจมีข้อผิดพลาดได้ ซึ่งทางวัดจะศึกษาหาหลักฐานเพิ่มเติมในการทำประวัติครั้งต่อไป

ลักษณะกร

มกรทุบบรรจุพระอยู่ทั้ง ๒ ชั้น คือ ชั้นล่างจากฐานขึ้นไปแบ่งเป็น
ห้อง ๔ ห้อง ส่วนสูงประมาณ ๑ เมตรครึ่งก่ออิฐกันติดกันตรงกลาง
แต่ละห้องกองดินขึ้นให้สูงพ้นจากพื้นประมาณ ๒ ฟุต ทั้ง ๔ ห้องนี้
บรรจุพระส้มแดงกลีบบัวทั้งหมด โดยบรรจุไว้ในกระถางมังกรอีกชั้น
หนึ่ง แล้วบรรจุตั้งไว้บนกองดิน และโดยที่ตั้งกระถางบรรจุพระไว้บน
กองดินนี้ ด้านที่ติดกับฝั่งน้ำ เจดีย์ถูกคลื่นน้ำซัดอยู่ตลอดเวลา อิฐ
และปูนกร่อนทำให้เป็นช่องน้ำไหลเข้าได้ กองดินยุบลง ทำให้กระถาง
บรรจุพระเอียง เมื่อคลื่นซัด พระก็ไหลตามน้ำออกมา อันเป็นเหตุให้
มีการขุดกรุครั้ง

กรุชั้นบน คือ ที่คอรระฆังของพระเจดีย์ ชั้นนี้แบ่งเป็นห้อง
๔ ห้องเช่นเดียวกับชั้นล่าง แต่ละห้องมีเนื้อที่ประมาณ ๑ ตารางฟุต
หรือแคบกว่านั้นเล็กน้อย ภายในห้องชั้นบนทั้ง ๔ ห้องนี้ บรรจุพระ
เครื่องพระพุทธรูปบูชาขนาดเล็ก พระบรมธาตุ และของมีค่าอย่างอื่น
จำนวนลักษณะไม่เหมือนกัน

ตามที่เข้าใจกัน ของที่บรรจุไว้ชั้นบนนี้เป็นของทมิฬรวบรวมบริจาค
บรรจุไว้ เช่นพระเครื่องมีตั้งแต่สมัยสุโขทัยมา ถึง สมัยรัตนโกสินทร์
มีบางชนิดอยู่ในลักษณะผูกกร่อน ซึ่งเห็นได้ชัดว่า เจ้าของพระนั้น ๆ
ได้ใช้มาแล้วนานปี แต่บางอย่างก็ผูกกร่อนเพราะเก็บไว้ในกร

เป็นที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งว่า พระเครื่องเนื้อชินแทบทั้งหมด
เป็นพระแบบอยุธยา ทั้งนี้ คงจะเป็นเพราะสมัยนั้นนิยมพระเครื่อง
อยุธยากันมาก ส่วนพระบูชาขนาดเล็กเป็นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
ตอนต้นกันเป็นพื้น

สาเหตุแห่งการเปิดกรุ

เนื่องจากพระเจดีย์องค์นี้ตั้งอยู่ติดกับฝั่งน้ำ คลื่นซัดอยู่ตลอดเวลา
บริเวณฐานซึ่งเดิมมีกำแพงล้อมรอบทั้ง ๔ ทิศ ปัจจุบันหายไป
เหลือแต่แนวฐานของกำแพง สะพานเดินเท้าที่ชาวบ้านผู้อาศัยอยู่
ส่วนนั้นกษัตริย์องค์พระเจดีย์ ยากแก่การบูรณะและการรักษา

ครั้นอยู่มา เด็กพบพระไหลอยออกมาบนน้ำตามแนวของก้อนอิฐที่
ผู้กร่อน จมทรายถึงผู้ใหญ่ และแล้วก็มีกรมการชุดลวงพระไปก่อนที่ทาง
วัดจะรู้ตัว แต่ยังเป็นเคราะห์ดีของทางวัดที่จะได้พระเหล่านั้นไว้ อัน
ส่งอนุภาพสะท้อนมาเป็นประโยชน์ในการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดต่อมา.

เหตุการณ์เกี่ยวกับการเปิดกรุ

เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ เวลา ๑๕.๒๐ น. ได้ทราบ
จากการบอกเล่าว่า มีคนลักลอบขุดเจดีย์ นำเอาพระเครื่องออกไปเป็น
จำนวนมาก ท่านเจ้าคุณพระญาณเวที เรียกให้ไปพบที่กุฏิแนะนำให้หา

ทางป้องกัน ข้าพเจ้ากับพระเตียม ซึ่งอยู่กุฎิเดียวกัน ได้รับ
 ไปดูปรากฏว่าเป็นจริงตามที่บอกเล่า คือพระเจดีย์ถูกชุกที่ฐานด้าน
 ตะวันออกติดกับฝั่งแม่น้ำ มีรอยลวงนำพระออกไป แต่รอยชุกลวงยังไม่กว้างนัก จึงได้ไปพบนายร้อยเวรสถานีตำรวจนครบาลวัดบวรเมศ
 ซึ่งอยู่ห่างจากพระเจดีย์ไปประมาณ ๒๐ เมตร

ร.ต.ต. วิมุตติ พิเศษกุล นายร้อยเวร ได้สั่งให้เจ้าหน้าที่
 ตำรวจออกตรวจการเป็นระยะ ๆ และเขียนประกาศห้ามไว้ด้วย
 ครั้นเวลา ๒๔.๐๐ น. นายตำรวจ ซึ่งอาศัยอยู่หน้าวัดมาปลูก
 บอกว่ามีคนลักลอบชุกเจดีย์อีก ข้าพเจ้าจึงชวนพระเตียมไปดู ครั้น
 ไปถึงพระเจดีย์ไม่ปรากฏเห็นคนร้าย แต่มีรอยพิรุณติดสังเกต

รุ่งเช้า วันที่ ๒๓ มีนาคม ข้าพเจ้าไปตรวจดูอีกครั้งหนึ่ง ปรากฏ
 ว่ามีรอยชุกลวงพระเจดีย์กว้างออกไปกว่าคืนก่อน จึงจัดให้ศิษย์วัดเข้า
 เเวรรักษากันตลอดเวลา

วันที่ ๒๔ มีนาคม นอกจากให้ศิษย์วัดเข้าเวรกันเฝ้าแล้ว ยังมี
 พระภิกษุและสามเณรแสดงความยินดีเข้าเวรเฝ้าและออกตรวจตราด้วย
 ตลอดกลางวันและกลางคืน

ในระยะวันที่ ๒๒-๒๔ นี้ ท่านเจ้าคุณเจ้าอาวาสได้ติดต่อและพบ
 กับเจ้าหน้าที่กรมการศาสนา และเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อให้การรักษา
 แก่องค์พระเจดีย์ มอบการชุกคนเฝ้าของที่มีอยู่ในพระเจดีย์ออกมา
 รักษาไว้ และการซ่อมแซมบูรณะพระเจดีย์ให้เป็นหน้าที่ของกรมการ

ศาสนาโดยสิ้นเชิง

ส่วนพระภิกษุสามเณรภายในวัดเห็นว่าการจะทำเช่นนั้นเป็นการ
เนิ่นช้า เป็นการลำบากแก่ผู้ที่ต้องเข้าเฝ้ารักษาทั้งกลางวันและกลางคืน
ท่านเจ้าคุณผู้ช่วยเจ้าอาวาส (พระญาณเวที) ได้ขึ้นไปเรียนชี้แจง
ความเห็นของพระภิกษุสามเณรในวัด และความจำเป็นในการนี้ให้
ท่านทราบ ซึ่งในที่สุดท่านก็ยินยอมเห็นด้วย

ดังนั้น วันที่ ๒๕ เวลา ๙.๐๐ น. หลังจากเตรียมคนงาน และ
เครื่องมือไว้พร้อมแล้ว ข้าพเจ้าได้ดำเนินการขุดทันที ทุกสิ่งทุกอย่าง
ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือจาก

พระภิกษุสามเณร และศิษย์วัดบวรมงคล

เจ้าหน้าที่สถานีตำรวจนครบาลวัดบวรมงคล

และทหารเรือจากเรือรบหลวงจันทบุรี

พระที่นำออกจากพระเจดีย์ทำการสำรวจ และนำมาเก็บไว้ที่กุฏิ

ท่านเจ้าคุณพระญาณเวที

ค่ำวันที่ ๒๕ มีนาคมนั้นเอง ได้นิมนต์ครูปริยัติธรรมและคฤหัสถ์
ผู้ใกล้ชิดบางท่านไปประชุมพร้อมกันที่กุฏิท่านเจ้าคุณพระญาณเวที เพื่อ
ร่วมกันสำรวจจำนวน และชนิดของพระพร้อมทั้งของมีค่าอย่างอื่น ซึ่ง
ขุดได้จากพระเจดีย์ดังรายการที่จะนำมากล่าวต่อไป.

รายการ

พระเครื่องและของมีค่าที่ได้จากกร

๑.	พระธาตุชนิดต่าง ๆ	๗ องค์
๒.	ตระกรุดเงิน-ทอง	๕ อัน
๓.	แหวนทองคำ	๒ วง
๔.	พระสมเด็จทรงกลีบบัว (ในจำนวนนี้เป็นสีแดง)	๗๔,๕๘๕ องค์ ๔๕๕ องค์)
๕.	พระสังกัจจายน์ (บูชา)	๓ องค์
๖.	พระสมเด็จเนื้อผง	๔ องค์
๗.	พระขุนแผน เนื้อชิน	๔ องค์
๘.	พระโมคคัลลาน์ เนื้อชิน	๔ องค์
๙.	พระไต่ยาสน์ ,,	๕ องค์
๑๐.	พระนาคปรก ,,	๕ องค์
๑๑.	พระร่วง เนื้อผงสีดำ	๑ องค์
๑๒.	พระชายธง ชิน	๑๖ องค์
๑๓.	พระสมเด็จชุ่มกอ ชิน	๑๖ องค์

๑๔. ส้มเต๋งหน้าปราง เนอซัน (หน้าตำหนัก) ๕ องค์
๑๕. ส้มเต๋งปรกเสมา ,, ๑๕ องค์
๑๖. พระบำเลไล ,, ๔ องค์
๑๗. พระรำพึง ,, ๖ องค์
๑๘. พระห้ามสมุทร ,, ๕ องค์
๑๙. พระห้ามญาติ ,, ๕ องค์
๒๐. พระอุ้มบาตร ,, ๑๐ องค์
๒๑. พระร่วงเปิดโลก ,, ๗ องค์
๒๒. ส้มเต๋งนางพระยา ดินเฝ้า ๒๘ องค์
๒๓. พระทุ่งเศรษฐี ,, ๗ องค์
๒๔. หลวงพ่อโต ,, ๖ องค์
๒๕. พระไถยასัน ผงดำ ๑ องค์
๒๖. พระรอด ,, ๑ องค์
๒๗. ส้มเต๋งหน้าตำหนัก ,, ๑ องค์
๒๘. พระวัดเกตุน้ำครุฑ ,, ๑ องค์
๒๙. ส้มเต๋งโบลาน ,, ๑ องค์
๓๐. ส้มเต๋งเม็ดมะขาม ,, ๑ องค์
๓๑. พระแก้ว ๑ องค์
๓๒. พระโคนสมอ เนอซัน ๑ องค์

๔๔๔
พระเจดีย์ทเปิดกรู

ถูกขุดลวงก่อนที่ทางวัดจะทราบ

๕
 กรุบ์นล่าง
 ๘
 ๓
 บรรจุพระสมเด็จทรงกลีบบัว

๔๗๖
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ

กรุคอรหมังพระเจดีย์บรรจุพระตำรงชนิดกัน

↑
พระสังกัจจายณ์ยุครัตนโกสินทร์

พระสังกัจจายณ์ยุคอยุธยา

พระห้ามสมุทร รัตนโกสินทร์

พระห้ามสมุทร อยุธยา

พระโคนสมอ
อยุธยา

พระสมเด็จผงบิลาณ

พระห้ามสมุทร
อยุธยา

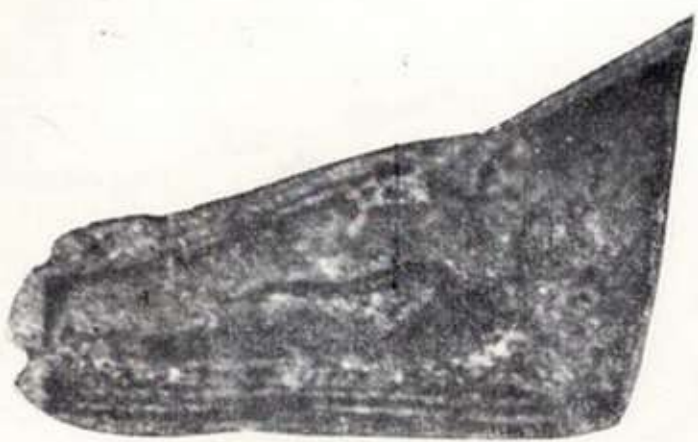
หลวงพ่อดโต
อยุธยา

พระร่วงผงบิลาณ

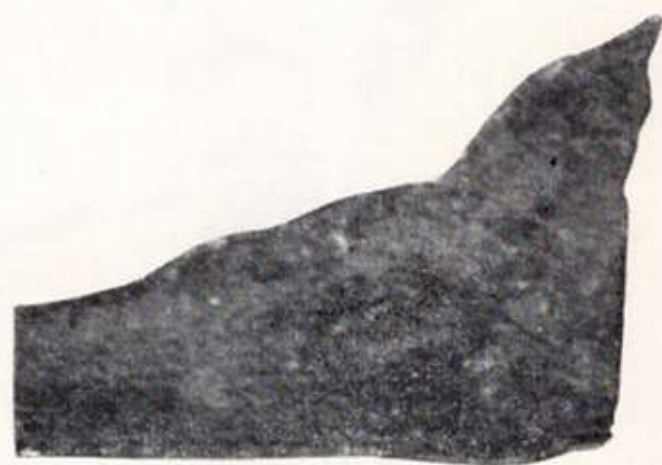
พระพิมพ์ สุโขทัย

พระไธยาสน์ (ผงดำ)
อยุธยา

พระขุ่มกอ
อยุธยา

พระไธยาสน์ (จีน)
อยุธยา

พระนาคปรก
อยุธยา

พระสมเด็จหน้าดำหนัก
อยุธยา

พระพิมพ์
ลพบุรี

พระโคนสมอสมาริ
อยุธยา

พระโคนสมอบ้าเลไล
อยุธยา

พระร่วง ชิน
อยุธยา

พระสมเด็จวัดระฆัง

พระว่าฬิง
อยุธยา

พระโมกข์ลลانی
อยุธยา

พระห้ามสมุทร
อยุธยา

พระทุ่งเศรษฐี

พระปาลิไลยก์
อยุธยา

พระสมเด็จทรงกลีบบัว

ด้านหลังพระสมเด็จทรงกลีบบัว
ชนิดพิเศษ จปร.

พระสมเด็จทรงกลีบบัว

พระถวายนเตร
อยุธยา

พระสมเด็จปรกเสมา
อยุธยา

พระห้ามญาติ ชิน

พระสมเด็จหน้าดำหนัก
อยุธยา

พระขุนแผน ชิน
อยุธยา

พระชาบอง ชิน
อยุธยา

พระอุ้มบาตร ชิน
อยุธยา

พระรอดผงดำ
อยุธยา

พระสมเด็จเจ้าเมืงมะขาม
อยุธยา

พระวัดเกตหน้ากรูท

พระนางพระยา
พิษณุโลก

พระนางพระยา
พิษณุโลก

๓๓.	พระโคนส้มอดินเผา	๒ องค์
๓๔.	พระชัยสุริยา	๓ องค์
๓๕.	พระบุชาขนาดเล็ก	๓ องค์
๓๖.	พระหุ้มทอง	๔ องค์

พระ ๗๔,๗๗๔ องค์

ของอย่างอื่น ๑๔ สิ่ง

รวม ๗๔,๗๘๘ สิ่ง.

สมโภช

พระบรมธาตุ และพระเครื่อง

เมื่อเปิดกรู นำพระบรมธาตุ พระบูชา และพระเครื่องออก และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าพระเครื่องบางชนิดไปสักการบูชาแล้ว นั้น ทางวัดบวรมงคลได้ตระหนักถึงความสำคัญของพระบรมธาตุ ว่า เป็นพระธาตุเจดีย์ที่ชาวพุทธทั่วไปเคารพสักการะ เห็นควรเปิดให้ นมัสการและสร้างนักษัตรโดยทั่วถึง และจะได้เป็นการสมโภชพระเครื่อง พร้อมกันไปด้วย

อีกประการหนึ่ง พระเจดีย์องค์สมเด็จพระพุทธเจ้าได้สร้างขึ้นมาเพื่อหวัง จะอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาด้วยมกุศลเจตนาอย่างแรงกล้า เมื่อท่าน วายชนม์ไปแล้ว เหล่าทายาทยังได้นำอัฐมาบรรจุไว้ที่ฐานพระเจดีย์ นอก เพื่อเป็นอนุสรณ์ระลึกถึงของชนรุ่นหลัง ในการจัดงาน สมโภชครั้งน จึงประกอบพิธีทักษิณานุประทาน อุทิศส่วนกุศลให้แก่เจ้า ของผู้สร้างเจดีย์อีกด้วย

ดังนั้นจึงได้จัดงานชนครน กำหนดวันที่ ๓๒-๓๓-๓๔ เมษายน ๒๕๐๘ พิธีบำเพ็ญกุศลในงานนม พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๕ รูปเจริญ พระพุทธมนต์ พระสงฆ์ต่างวัด ๒๐ รูปบังสุกุล และเลี้ยงเพล พระสงฆ์สามเณรประมาณ ๘๐ รูป

การสร้างนำพระบรมธาตุนั้น เปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปเข้า สร้างได้ตลอดงาน และพระเครื่องทุกชนิดได้เปิดโอกาสให้เข้าได้ตลอดไป

ในการเปิดกรุพระ และจัดงานสมโภชครั้ง^{๒๕}นี้ ผู้ที่มีส่วนให้ความ
อุปถัมภ์ และร่วมดำเนินงานตั้งแต่ต้นมามีรายนามดังนี้

ผู้ให้ความอุปถัมภ์

พล อ.ท. มุนี มหาสันทนะเวชยันตรังสฤษฎ์

พล ท. แสง เสนาณรงค์

พล ต. ประลอง วีรปรีย์

พล ต.ต. ม.ล. จเร สุทัศน์

คุณหญิงบุบผา พิชัยรณรงค์สงคราม

คุณหญิงดารกา มหาสันทนะเวชยันตรังสฤษฎ์

คุณหญิงเยี่ยมจิตต์ เสนาณรงค์

พ.ต.อ. ยุทธนา วรรณโกวิท

ทายาทของเจ้าของเจดีย์

กรรมการดำเนินงาน

บรรพชิต

พระสุมงคลมุนี เจ้าอาวาสวัดบวรมงคล ประธานกรรมการ

พระญาณเวที เจ้าคณะอำเภอจังหวัดธนบุรี รองประธาน

กรรมการ

พระครูมงคลญาณ กรรมการ

ครู ร.ร. ปรียัติธรรมวัดบวรมงคล ,,

พระภิกษุสามเณรวัดบวรมงคล ,,

คฤหบดี

นายวิระ วิจิตรานนท์ กรรมการ

พ.อ. สี่ห์ ถนัดช่าง ,,

พ.อ. พจน์ ลีละสิริ ,,

พ.อ. พุฒ รื่นเรใจ ,,

นายสมัคร อมาตยกุล ,,

นายลอย แสงภู ,,

นายประยูร ชีระพงษ์ ,,

พ.ต.ท. วิรดี วีระวุฒิ ,,

นายบุญเปี่ยม เวชรักษ์ ,,

พ.ต.ต. ประพัตร นภาธร ,,

น.ต. กล้า กล่อมเกลา ,,

น.ต. สุทิน ยมเนียม รน. ,,

ร.อ. พร ลีละสิริ ,,

ร.ต.ท. เมธี ดีปานวงศ์ ,,

ร.ต.ท. เขาว มิ่งพันธ์ ,,

ร.ต.ต. จรูญ เนติรักษ์	กรรมการ
ร.ต.ต. วิมุตติ พิเศษกุล	”
นายประชุม กล้าหาญ	”
นายวาศ นาคะบัลลังก์	”
นายสุรพงษ์ บางยี่ขัน	”
นายตาก เจนการศึก	”
นายอภิรักษ์ อันจิตแจ่ม	”
นายเกิน เพชรเอม	”
นายเต็ม เพ็ญเต็มดวง	”
นางอาบศรี กล้าหาญ	”
นางผล ขาวเรียม	”
นางโสภา แจ่มบุญญา	”
นายชิต ทินกร	”
นายเมฆ เทียมหงษ์	”
นายโกย กลีวงศ์	”
นายชาติชาย ทินกร	”

รายนาม

พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์

วันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๐๕

๑. สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์	วัดราชบพิธ
๒. สมเด็จพระมหาธีรวงศ์	วัดพระศรีมหาธาตุ
๓. พระสาสนโสภณ	วัดบวรนิเวศวิหาร
๔. พระธรรมวโรดม	วัดสังเวชวิศยาราม
๕. พระมหาธีรังกลาจารย์	วัดสัมพันธวงศ์
๖. พระธรรมกิตติ	วัดบรมนิवास
๗. พระธรรมไตรโลกาจารย์	วัดเทพศิรินทราวาส
๘. พระธรรมปาโมกข์	วัดราชผาติการาม
	(จัดพระมาแทน)
๙. พระธรรมวราภรณ์	วัดนรนาถสุนทริการาม

รายนามพระสงฆ์บังสุกุล

๑. พระราชปัญญาภรณ์	วัดราชาธิวาส
๒. พระราชสุเมธี	วัดบรมนิवास
๓. พระราชกวี	วัดสัมพันธวงศ์
๔. พระโสภณคณาภรณ์	วัดบวรนิเวศวิหาร

๕. พระปริยัติเมธี	วัดมกุฏกษัตริยาราม
๖. พระรัตนเวที	วัดพระเชตุพน
๗. พระจุลนายก	วัดบวรนิเวศวิหาร
๘. พระโสภณธรรมาภรณ์	วัดราชผาติการาม
๙. พระศรีประสาธน์สุตคุณ	วัดเบญจมบพิตร
๑๐. พระอริยมุนี	วัดเทวราชกุญชร
๑๑. พระครูธรรมาภิรมณ์	วัดคฤหบดี
๑๒. พระครูคุณสารสุนทร	วัดอาวุธวิกสิตาราม
๑๓. พระครูวิมลธรรมรังษี	วัดกนิษฐนาถ
๑๔. พระครูวิจิตรธรรมสาร	วัดมัสฌันติกการาม
๑๕. พระครูภัทรวรคุณ	วัดบรมนิวาส
๑๖. พระครูธรรมธร พลอย	วัดบรมนิวาส
๑๗. พระครูธรรมวรालังการ	วัดสามัคคีสุทธาวาส
๑๘. เจ้าอาวาสวัดทาวตึงษ์	วัดทาวตึงษ์
๑๙. พระครูใบฎีกาณรงค์	วัดรวก
๒๐. พระมหาไมตรี	วัดนรนาถสุนทริการาม

บทที่ ๘

การศึกษาของวัดบวรมงคล

การศึกษาได้แบ่งออกเป็น ๓ ยุค ตามรูปการณ์ที่เป็นมา แต่
ละยุคเริ่มต้นต่างกัน และผลต่างกันไปด้วย ยุคต้นเป็นการศึกษาแบบ
รามัญ ซึ่งมีระยะกาล ๑๐๐ ปีเศษ ยุคต่อมาเป็นการเปลี่ยนเข้าสู่
ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย การศึกษาอยู่ในรูปค่อยเป็นค่อยไป
ส่วนยุคสุดท้ายเป็นยุคที่ได้รับการส่งเสริมเป็นพิเศษ การศึกษาก้าวหน้า
ไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งส่งผลมาถึงปัจจุบันนี้ ดังจะเห็นได้จากรายละเอียด
ต่อไป

๑. พระราชบัญญัติการวัด	วัดราชาธิวาส
๒. พระราชบัญญัติ	วัดบวรนิเวศ
๓. พระราชบัญญัติ	วัดสัมพันธวงศ
๔. พระราชบัญญัติการวัด	วัดบวรนิเวศวิหาร

ยุครามัญ

(๒๓๕๒-๒๔๖๒)

การศึกษายุคนั้นเริ่มต้นเมื่อพระสังฆราชรามัญนิกายมาครองวัด การเรียนและการสอบคงเป็นไปตามแบบของรามัญ ซึ่งมีเปรียญประโยค ๑ ถึงประโยค ๔

เปรียญรามัญมีหลักสูตรเรียนดังนี้

ประโยค ๑

เรียนมูลกัจจายน์ ซึ่งว่าด้วยไวยากรณ์ภาษาบาลีทั้งหมด ส่วนมากใช้เวลาเรียน ๒ ปีจึงจบ เมื่อจบมูลกัจจายน์แล้วจึงเรียนคัมภีร์อาทิกกรรม เมื่อจบคัมภีร์นี้สอบไล่ได้เรียกเป็นประโยค ๑ ประโยคนั้นไม่มีพัด

ประโยค ๒

เรียนคัมภีร์พระวินัย เฉพาะมหาวรรคผู้สอบไล่ได้ ได้เป็นเปรียญ ๒ ประโยค ประโยคนั้นใช้พัดสี่เหลี่ยม

ประโยค ๓

เรียนคัมภีร์มุตตกะ ผู้สอบไล่ได้ ได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค ใช้พัดสี่น้ำเงิน

ประโยค ๔

เรียนคัมภีร์สามนต์ ผู้สอบไล่ได้ชั้นนี้ ได้เป็นเปรียญ ๔ ประโยค ใช้พัดสีแดง ประโยคนั้นถือว่าเป็นประโยคสูงสุด เทียบกับเปรียญเอก

ตามระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ผู้ที่สอบประโยคนี้ต้องใช้ความพยายามมาก และมีจำนวนน้อยรูปที่สอบได้ถึง ๔ ประโยค

การเรียนเปรียญรามัญนั้นมาถึงตอนปลายรัชกาลที่ ๕ จากนั้นมาการเรียนและการสอบแบบนั้นเลิกไป

วัดบวรมงคลเคยเป็นสำนักเรียนที่มีชื่อ ในด้านการศึกษาเปรียญแบบรามัญ เจ้าอาวาสสอบไล่ได้จบหลักสูตรเปรียญเอกมีสองท่าน คือ พระรามัญมุนี และพระธรรมวิสารทะ (จู) โดยเฉพาะพระรามัญมุนี ท่านได้ส่งเสริมการศึกษาอย่างกว้างขวาง พระสงฆ์ที่มาอาศัยศึกษาเล่าเรียนมีจำนวนมากกว่าวัดบวรมงคลจึงกลายเป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษาเปรียญแบบรามัญ แต่อย่างไรก็ดีการศึกษาแบบนั้นเจริญขึ้นชั่วระยะหนึ่ง แล้วค่อย ๆ เลื่อมลง แม้ในสมัยของพระธรรมวิสารทะ (จู) ท่านพยายามส่งเสริมการศึกษาให้ดียิ่งขึ้น แต่ท่านก็ได้รับความผิดหวัง เพราะผู้ที่สนใจศึกษามีจำนวนน้อยลง จนในที่สุดไม่มีผู้สนใจศึกษาเลย

ยุคธรรมยุตตอนต้น

(๒๔๖๒-๒๔๙๖)

วัดบวรมงคลเปลี่ยนสภาพจากรามัญเป็นธรรมยุต พ.ศ. ๒๔๖๒ โดยที่ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ รักรองต่อที่ประชุมกรรมการเถรสมาคมฝ่ายธรรมยุต ซึ่งมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงเป็นประมุข ว่าจะจัดหาพระมาจำพรรษา และจัดเจ้าอาวาสมาครอง เมื่อที่ประชุมอนุมัติให้ขึ้นไปตามนั้น ท่านได้ส่งพระครูธรรมธร (พรหมา ภายหลังเป็นพระครูปลัดสังวร) มาเป็นเจ้าอาวาสตั้งที่กล่าวมาแล้ว

ในยุคนั้น การศึกษาได้เปลี่ยนจากระบบรามัญมาเป็นศึกษาตามแบบคณะสงฆ์ไทย ครูปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและนักธรรม ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ได้ส่งมาช่วยเป็นรุ่น ๆ ไปมิได้ขาด ผู้ที่เป็นกำลังสำคัญในการสอนปริยัติธรรมในสมัยนั้นท่านหนึ่งคือ พระมหาอุ้น (ภายหลังได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ที่ พระอริยคุณาธาร)

การศึกษายุคนั้น แม้ท่านจะจัดและส่งเสริมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีก็ตาม แต่ที่มผลิตทางด้านคุณภาพและปริมาณนั้นแผนกธรรมมีผลดีกว่า

เมื่อท่านเจ้าอาวาสรูปปัจจุบันเข้ามาครองวัด พ.ศ. ๒๔๗๗ ท่านเจ้าคุณพระศรีวิสุทธิวงศ์ (สาย ตุลโย ป. ๕) ครังยังเป็นสามเณร

ได้ติดตามมาด้วย ท่านรูปนี้ได้สร้างประวัติด้านการศึกษากว่าวัดบวร-
มงคล คือเป็นรูปแรกที่สอบได้เป็นเปรียญเอกในวัดบวรมงคล และ
สอบเปรียญ ๗ ประโยคได้ ตั้งแต่นั้นเป็นสามเณรอีกด้วย

นอกจากท่านเจ้าคุณพระศรีวิสุทธิวงศ์แล้ว ยังมีพระเปรียญอีก
หลายรูปที่สอบได้ในวัดนี้ และยุคนั้นแต่โดยสภาพที่ทั่ว ๆ ไปแล้ว
การเรียนและการสอบอยู่ในลักษณะชน ๆ ลง ๆ มาระยะหลังต้องช่วย
ตัวเองเป็นส่วนใหญ่ พระเปรียญก็คงมีอยู่น้อยบ้างมากบ้าง แต่ไม่ขาด
เลยทีเดียว จนมาถึงยุคการปรับปรุงใหม่โดยท่านเจ้าคุณพระศรี-
วิสุทธิวงศ์ เป็นผู้บริหารงาน การศึกษาจึงได้เริ่มต้นขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

ยุคปัจจุบัน

(๒๔๙๖-๒๕๐๙)

การศึกษายุคปัจจุบัน เป็นการศึกษาคือ ท่านเจ้าคุณพระศรีวิสุทธิวงศ์ (สาย ตุลโย ป.ธ. ๕) เริ่มวางรากฐานและดำเนินงานมาเป็นลำดับ ตลอดเวลาที่ท่านมีชีวิตอยู่ ท่านเข้ามาดำเนินการการศึกษาของสำนักเรียนนั้น พ.ศ. ๒๔๙๗ เนื่องจากระยะนั้นท่านเจ้าอาวาสอาพาธไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่บริหารได้ ทางการคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตจึงแต่งตั้งให้ปฏิบัติงานแทน

ก่อนหน้าที่ท่านจะเข้ามาทำงานนี้ การศึกษาไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร ครูและนักเรียนก็มีจำนวนน้อย ดังเช่นสถิติ พ.ศ. ๒๔๙๖

พระจำพรรษา

๑๒ รูป

สามเณร

๘ "

ในจำนวนนี้เป็นนักเรียน

๘ "

ครูที่มีวุฒิเปรียญ

๓ "

เมื่อท่านได้รับมอบหมายจากทางการคณะสงฆ์ ท่านจึงเริ่มปรับปรุงและขยายการศึกษาเป็นอันดับแรก เปิดรับนักเรียนให้มากขึ้น ขยายชั้นเรียนชั้น ครูคงใช้จำนวนเดิม ในปีเริ่มปรับปรุง (พ.ศ. ๒๔๙๗) มีจำนวนชั้นเรียน นักเรียน และครูดังนี้

นักธรรมชั้นโท

ครู = พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สาย ตุลโย ป. ๕)

จำนวนนักเรียน

๘ รูป

นักธรรมชั้นตรี

ครู = พระมหาเป่เลียน ญาณจิตโต ป. ๕. น. ๕. โท

จำนวนนักเรียน

๑๓ รูป

บาลีไวยากรณ์ ๑

ครู = พระมหาเป่เลียน ญาณจิตโต ป. ๕. น. ๕. โท

จำนวนนักเรียน

๒๐ รูป

บาลีไวยากรณ์ ๒

ครู = พระมหาพิเชนทร์ ชินวโธ ป. ๕. น. ๕. โท

จำนวนนักเรียน

๑๑ รูป

ชั้นที่เปิดสอนใหม่ คือ บาลีไวยากรณ์ ได้เปิดรับสมัครนักเรียน

จากต่างวัดด้วย ปรากฏว่ามีพระจากวัดข้างเคียงมาเรียนด้วยจำนวน

มาก จากนั้นมาจำนวนครูและนักเรียนก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในปี พ. ศ.

๒๕๐๑ ซึ่งเป็นปีที่ท่านถูกลอบยิงด้วยกระสุนปืนจนถึงมรณภาพ มี

จำนวนชั้นเรียน นักเรียน และครูซึ่งมีวุฒิเปรียญดังนี้

ประโยค ป. ๕

ครู = พระศรีวิสุทธิวงศ์ (สาย ตุลโย ป. ๕)

จำนวนนักเรียน

๔ รูป

ประโยค ป. ธ. ๓ (๑)

ครู = พระมหาวินิตย จานิสสร ป. ธ. ๓

จำนวนนักเรียน ๘ รูป

ประโยค ป. ธ. ๓ (๒)

ครู = พระมหาเสาร์ ฐมภิญโญ ป. ธ. ๕

จำนวนนักเรียน ๘ รูป

บาลีไวยากรณ์

ครู = พระมหาพาลี สุภทฺโท ป. ธ. ๓

จำนวนนักเรียน ๗ รูป

นักธรรมชั้นโท

ครู = พระสด วิสุทฺโธ น. ธ. เอก

จำนวนนักเรียน ๔ รูป

นักธรรมชั้นตรี

ครู = พระมหาพิเชนทร์ ชินวโร ป. ธ. ๕

จำนวนนักเรียน ๗ รูป

จากนั้นมาการศึกษาได้ก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ จำนวนชั้นเรียน
และนักเรียนก็ได้เพิ่มขึ้นดังสถิติต่อไปนี้

ปีการศึกษา ๒๕๐๖

ประโยค ป. ธ. ๕

จำนวนนักเรียน

๓ รูป

ประโยค ป. ธ. ๓

จำนวนนักเรียน

๒ รูป

ประโยค ป. ธ. ๖

จำนวนนักเรียน

๑๐ รูป

ประโยค ป. ธ. ๕

ครู = พระมหาสวัสดิ์ อธิปัตโต ป. ธ. ๖

จำนวนนักเรียน

๓ รูป

ประโยค ป. ธ. ๕

ครู = พระมหาโกศล โรจนมโม ป. ธ. ๕

จำนวนนักเรียน

๓ รูป

ประโยค ป. ธ. ๓ (๒)

ครู = พระมหาพาลี สุภทฺโท ป. ธ. ๕

จำนวนนักเรียน

๑๐ รูป

ประโยค ป. ธ. ๓ (๑)

ครู = พระมหาเพ็งจันทร์ ธีรปญฺโญ ป. ธ. ๕

จำนวนนักเรียน

๓ รูป

บาลีไวยากรณ์

ครู = พระมหาเฉลิม กตภาโน ป.ศ. ๕

พระมหาทวี วลงกาโร ป.ศ. ๔

จำนวนนักเรียน ๕ รูป

นักธรรมชั้นเอก

ครู = พระมหาวิณิตย์ ฐานิสฺสโร ป.ศ. ๔

จำนวนนักเรียน (๑) ๑ รูป

นักธรรมชั้นโท

ครู = พระมหาไสว ธีรเสวี ป.ศ. ๔

จำนวนนักเรียน ๓ รูป

นักธรรมชั้นตรี

ครู = พระมหาพิเชนทร์ ชินวโส ป.ศ. ๕

จำนวนนักเรียน ๓ รูป

ปีการศึกษา ๒๕๐๘

ประโยค ป.ศ. ๓

จำนวนนักเรียน ๗ รูป

ประโยค ป.ศ. ๖

จำนวนนักเรียน ๖ รูป

ประโยค ป. ๕

ครู = พระมหาสารเขต คมภิธรรมโม ป. ๕

จำนวนนักเรียน

๓ รูป

ประโยค ป. ๔

ครู = พระมหาขอบ สมิตฺธิโก ป. ๖

จำนวนนักเรียน

๒ รูป

ประโยค ป. ๓ (๑)

ครู = พระมหาวินิตย์ สำนิตฺสโร ป. ๔

พระมหารักษ์ อจฺจุโต ป. ๕

จำนวนนักเรียน

๕ รูป

ประโยค ป. ๓ (๒)

ครู = พระมหาพาลี สุภทฺโท ป. ๖

พระมหาเพ็งจันทร์ ธิรปณฺโณ ป. ๖

พระมหาโกศล โรจนธมฺโม ป. ๖

จำนวนนักเรียน

๗ รูป

บาลีไวยากรณ์

ครู = พระมหาอุดร ธมฺมสุตฺโต ป. ๖

จำนวนนักเรียน

๑๓ รูป

นักธรรมชั้นเอก

ครู = พระมหาเมี้ยน ปทุมโส ป.ร. ๕

จำนวนนักเรียน

๗ รูป

นักธรรมชั้นโท

ครู = พระมหาเฉลิม กตภาโน ป.ร. ๖

จำนวนนักเรียน

๓ รูป

นักธรรมชั้นตรี

ครู = พระมหาทวี วลงกาโร ป.ร. ๖

โครงการ

โรงเรียนวัดบวรมงคลธรรมศึกษาพิเศษวันเสาร์

ชื่อโครงการ - โรงเรียนวัดบวรมงคลธรรมศึกษาพิเศษวันเสาร์

สถานที่ทำการสอน - โรงเรียนวัดบวรมงคล

เวลาทำการสอน - เช้า เวลา ๘.๓๐-๑๑.๓๐ น.

บ่าย ๑๒.๐๐-๑๔.๐๐ น. เฉพาะวันเสาร์

เปิดเรียนเสาร์แรกเดือนมิถุนายน ปิดเสาร์

สุดท้ายเดือน ธันวาคม (ก่อนสอบนักเรียน)

ของทุกปี

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อส่งเสริมจริยศึกษาแก่เยาวชนของชาติ

๒. เพื่อให้เยาวชนมีทัศนคติที่ดีต่อศีลธรรม วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมอันดีงามของชาติ

๓. เพื่อให้เยาวชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในศาสนาประจำชาติ

๔. เพื่อให้เยาวชนรู้จักนำเอาหลักธรรมทางพระศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๕. เพื่อปลูกสร้างนิสัยรักชาติ-ศาสนา-พระมหา

กษัตริย์ และการปกครองแบบมีรัฐธรรมนูญ
แก่เยาวชน

๖. เพื่อช่วยให้เยาวชนรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

หลักสูตร -

๑. ใช้หลักสูตรธรรมศึกษาขององค์การศึกษา(อ.ศ.
ตรี - โท - เอก)

๒. วิชาพิเศษ เช่น ภาษาอังกฤษ ใช้หลักสูตร
ในระดับชั้นนั้น ๆ

ผู้ริเริ่ม

พระญาณเวที (เปลี่ยน ญาณจิตโต ป.ช. ๕)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรมงคล เจ้าคณะอำเภอ
จังหวัดธนบุรี (ธรรมยุต)

นายประยูร ชีรพงษ์ พ.ม., น.บ. ครูใหญ่ ร.ร.
วัดบวรมงคล

นายจันทร์กริรมยานนท์ พ.ม., น.บ. ครูหัวหน้า
สายสังคมศึกษา

ผู้ดำเนินงาน -

ฝ่ายวัดบวรมงคล

พระญาณเวที (เปลี่ยน ญาณจิตโต ป.ช. ๕)
วัดบวรมงคล

พระครูมงคลญาณ (พิเชนทร์ ชินวโส ป.ช. ๕,
ม. ๘) วัดบวรมงคล

พระมหาสารเชต คมภิรมโม ป.ช. ๙, พ.ม.

ฝ่ายโรงเรียนวัดบวรมงคล

นายประยูร ชีรพงษ์ พ.ม., น.บ. ครูใหญ่

นายจันทร์ อภิรมยานนท์ พ.ม., น.บ. ครูหัวหน้า

สายสังคมศึกษา (ขณะย้ายแล้ว)

นายไศลพล วรรณวงษ์ พ.ม., กศ.บ. ครูหัวหน้า

สายสังคมศึกษา

นายบุญอยู่ ชรรุ่งเรือง พ.ม., กศ.บ. ครู

สายสังคมศึกษา

วิทยาการ -

เกือบทั้งหมดเป็นครูปริยัติธรรม ประจำสำนัก

เรียนวัดบวรมงคล มีรายนามต่อไปนี้

พระครูมงคลญาณ (พิเชนทร์ ชินวโร ป.ช. ๕,
ม. ๘)

พระมหาพาลี สุกทโท ป.ช. ๖

พระมหาวินิตย์ จานิสสร ป.ช. ๔

พระมหาคล้าย วรคุโณ ป.ช. ๕, ศ.บ., พ.ก.ศ.

(วัดบรมนิวาส)

พระมหาเพ็งจันทร์ ธิรปญโญ ป.ช. ๖

พระมหาโกศล โรจนธมโม ป.ช. ๖ พ.ก.ศ.

(ขณะลาสิกขาแล้ว)

พระมหาเมี้ยน ปหฺมฺโง ป.ร. ๕

พระมหาสรเชต คมฺภีรคฺคโม ป.ร. ๘ พ.ม.

พระมหาทวิ วลงฺกาโร ป.ร. ๖

พระมหาชอบ สมิทฺธิโก ป.ร. ๖

พระมหาไสว ธิรเสว ป.ร. ๕

พระมหาเฉลิม กตฺวาโน ป.ร. ๖

พระมหาอุดร ฐมฺมสฺสโร ป.ร. ๖

พระมหาสุกัณฺฐ์ ชฺชโสภาโส ป.ร. ๕

พระมหาทักษ์ อจฺจุโต ป.ร. ๕

นักเรียน

รับนักเรียนทั่วไป (ขณะนั้นเป็นนักเรียน ร.ร.

วัดบวรมงคล เกือบทั้งหมด มีจำนวนน้อยที่มา

จากโรงเรียนอื่น) นักเรียนทั้งหมดแบ่งชั้น

เรียนตามจำนวน และวุฒิภาวะของนักเรียน.

ประวัติสังเขป - ๑. เปิดเรียนครั้งแรกวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ.

๒๕๐๗ โดยเชิญอธิบดีกรมการศาสนา มากล่าว

เปิด และเจิมป้าย ร.ร. ธรรมศึกษาพิเศษ

วันเสาร์ โรงเรียนวัดบวรมงคล

๒. ครู ร.ร. ปรีดิธรรมวัดบวรมงคล เป็นวิทยากร

สอนเป็นวิทยาทานโดยตลอด

ภัตตาหารเพลสำหรับพระวิทยากร ได้รับอุป-

ถ่มจาก ร.ร. วัดบวรมงคลตลอดมา

๓. ผู้มาเปิดสนามสอบปีแรก (๒๕๐๗) คือ ท่าน

เจ้าคุณพระธรรมปาโมกข์ แม่กองธรรมสนาม

หลวง ปีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๐๘) คือ

ท่านเจ้าคุณพระธรรมธัชมนี เจ้าคณะตรวจ

การภาค ๓-๗ และภาค ๓๒-๓๕ (ธรรมยุต)

๔. สถานที่ใช้ ร.ร. วัดบวรมงคลตลอดมา

๕. หนังสือเรียนวิชาธรรมศึกษา ใช้หนังสือหลัก

สูตรธรรมศึกษาขององค์การศึกษาแผนกธรรม

๖. วิชาพิเศษ เช่น ภาษาอังกฤษ ใช้หนังสือตาม

หลักสูตรของชั้นนั้น ๆ และอาจใช้หนังสืออื่น ๆ

ประกอบบ้าง ซึ่งทงนขึ้นอยู่กับความเห็นชอบ

ของพระวิทยากร

๗. หนังสือบางอย่าง ต้องบอกบุญหาทุนจากผู้มี

ศรัทธา และนำมาเข้าห้องสมุดให้นักเรียนยืม

เรียน บางวิชาพิมพ์อัดสำเนาแจกเป็นคราว ๆ

ไป

ประเมินผล -

ปีการศึกษา ๒๕๐๗

นักเรียนสมัครเรียนทั้งสิ้น ๒๒๙ คน

เวลาเรียนไม่พอ ไม่ส่งเข้าสอบ ๖๙ ,,

คงสอบ ๓๖๐ คน

สอบได้ ๗๘ ,,

คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๓๓

ปีการศึกษา ๒๕๐๘

นักเรียนสมัครเรียนทั้งสิ้น ๓๐๘ คน

เวลาเรียนไม่พอไม่ส่งเข้าสอบ ๕๖ ,,

ร.ศ. ตรี ขาดสอบ ๗๗ ,,

ร.ศ. โท ,, ๓๐ ,,

ร.ศ. ตรี สอบได้ ๕๘ ,,

ร.ศ. โท ,, ๓๖ ,,

รวมสอบได้ทั้งหมด ๗๕ ,,

คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๔๕

ปีการศึกษา ๒๕๐๙

นักเรียนสมัครเรียนทั้งสิ้น ๒๓๔ คน

หนังสือออกเทศ

- ประชุมประกาศ ร. ๕ - ครูสภา
- พระราชพงศาวดาร - เจ้าพระยาทิพากรวงศ์
- พระราชพงศาวดาร - กรมพระยาตำราจรรยา
- เรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์
- - กรมพระสมมตอมรินทร์
- - กรมพระยาตำราจรรยา
- แถลงการณ์คณะสงฆ์ - เล่ม ๗/๒๓๓
- นามานุกรมพระเครื่อง - พันย ศักดิ์เสนีย์
- ธรรมยุติกวาท - จ. อภิบาลศรี
- ประวัติวัดปรมัยยิกาวาส
- แถลงการณ์คณะสงฆ์ - เล่ม ๘/๓๒๗
- พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา
- ตำนานพระอารามหลวง - พระยาวิจิตวงศ์วุฒิไกร
- ลัทธิจันทานุกรณกถา - พระมหาใจ
- ธรรมยุติกวาท สายมณฑลอุดร พระอริยคุณาธาร
- ประวัติวัดบวรมงคล - ท่านเจ้าคุณเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน.
- นิริวัตบวรมงคล
- ประวัติวัดทรงธรรมวรวิหาร

ประวัติวัดกุสิตาราม - พระเทพประสิทธิ์คุณ
สมเด็จพระสังฆราช แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ประพัฒน์ ตรินรงค์
เรื่องวัชชนะสงคราม
พระพุทธรูป และพระพิมพ์ในกรุปรางค์ วัดราชบูรณะ

- กรมศิลปากร
ศิลปในประเทศไทย - กรมศิลปากร
พระพุทธรูปบูชา - ชัยมงคล อุดมทรัพย์
เรื่องของวัดบวรมงคล - ชารมโม ภิภช
เอกสารบางเรื่อง - สำนักงานคณะกรรมการ
เอกสารบางเรื่อง - วัดบวรมงคล
เอกสารบางเรื่อง - หอสมุดแห่งชาติ

ผู้ช่วยเหลือในการจัดทำ

พระบุญมี ปิยาจาโร - ช่วยสอบถามประวัติวัด-เจ้าอาวาส และ
อื่นๆ อีก ติดต่อหอสมุดแห่งชาติ กรม
การศาสนา สำนักงานคณะกรรมการ และ
วัดหลายวัด

พระมหาอังกาโร โชติปาโล ช่วยตรวจสำนวน . สั้งตัวหนังสือ และ
ตรวจหนังสือ

พระมหาเฉลิม กตภาโณ ช่วยตรวจหนังสือ

พระมหาสุกัณฑ์ พระมหารักษ์ พระประเสริฐ ช่วยพิมพ์ดีดต้นฉบับ

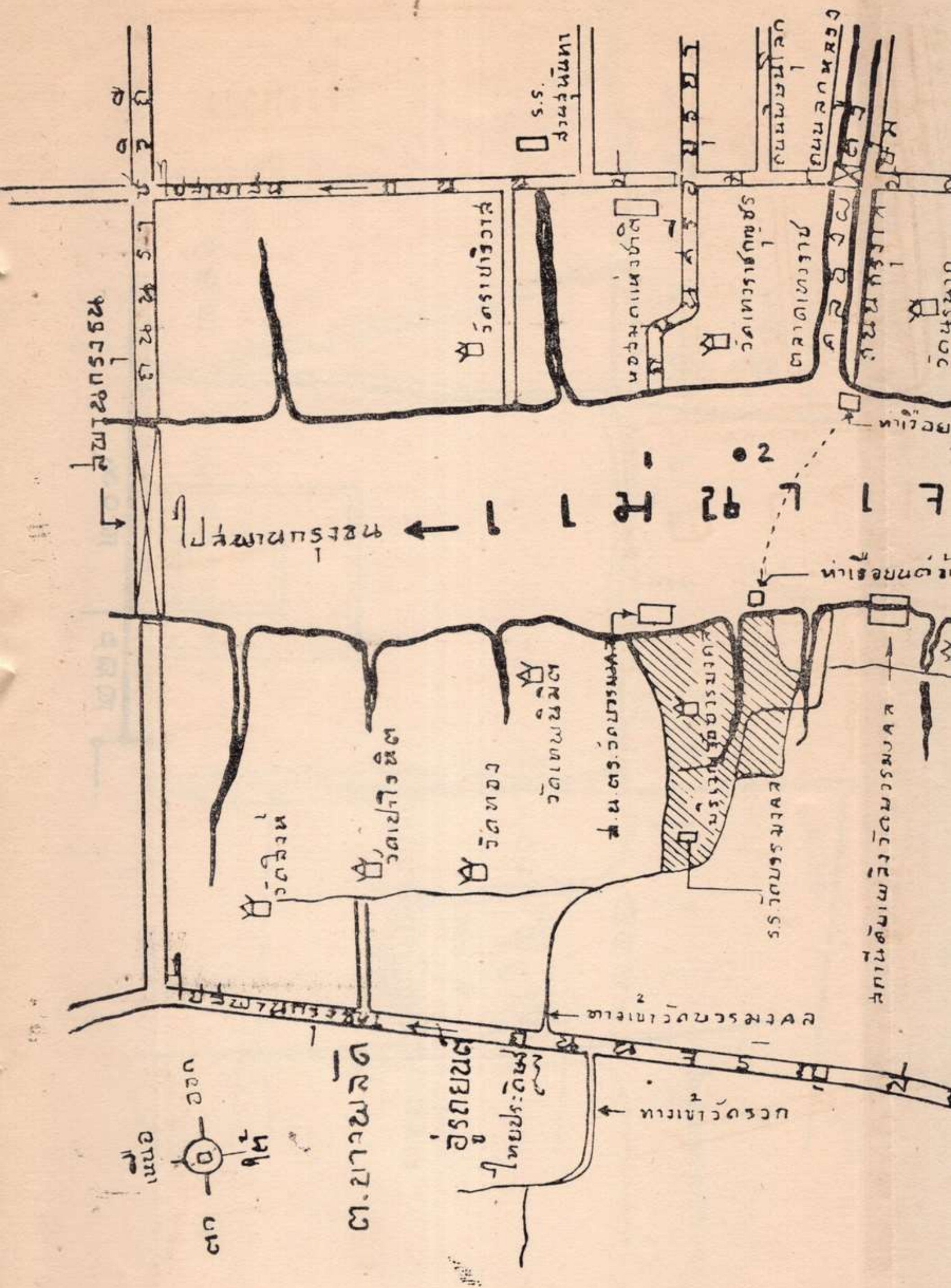
พระมหามินทร์ ปุณณชีโว ช่วยติดต่อวัดพระยาปราบ ขอประวัติการ
ศึกษาเปรียญรามัญ

นายเริง อรรถวิบูลย์ กรมการศาสนา ช่วยค้นประวัติเจ้าอาวาส
วัดบวรมงคล.

นายแนว อำพันทอง ช่วยทำผังวัดและให้รูปบางอย่าง

พระนุกูล จิตามโร พระมหาสมัย ฐมมาสโย ช่วยจัดถ่ายภาพ
พระเครื่องและภาพเจดีย์

สามเณรสวัสดิ์ แดงงาม สามเณรกมล บุตรขารี ช่วยธุระกิจทั่วไป.

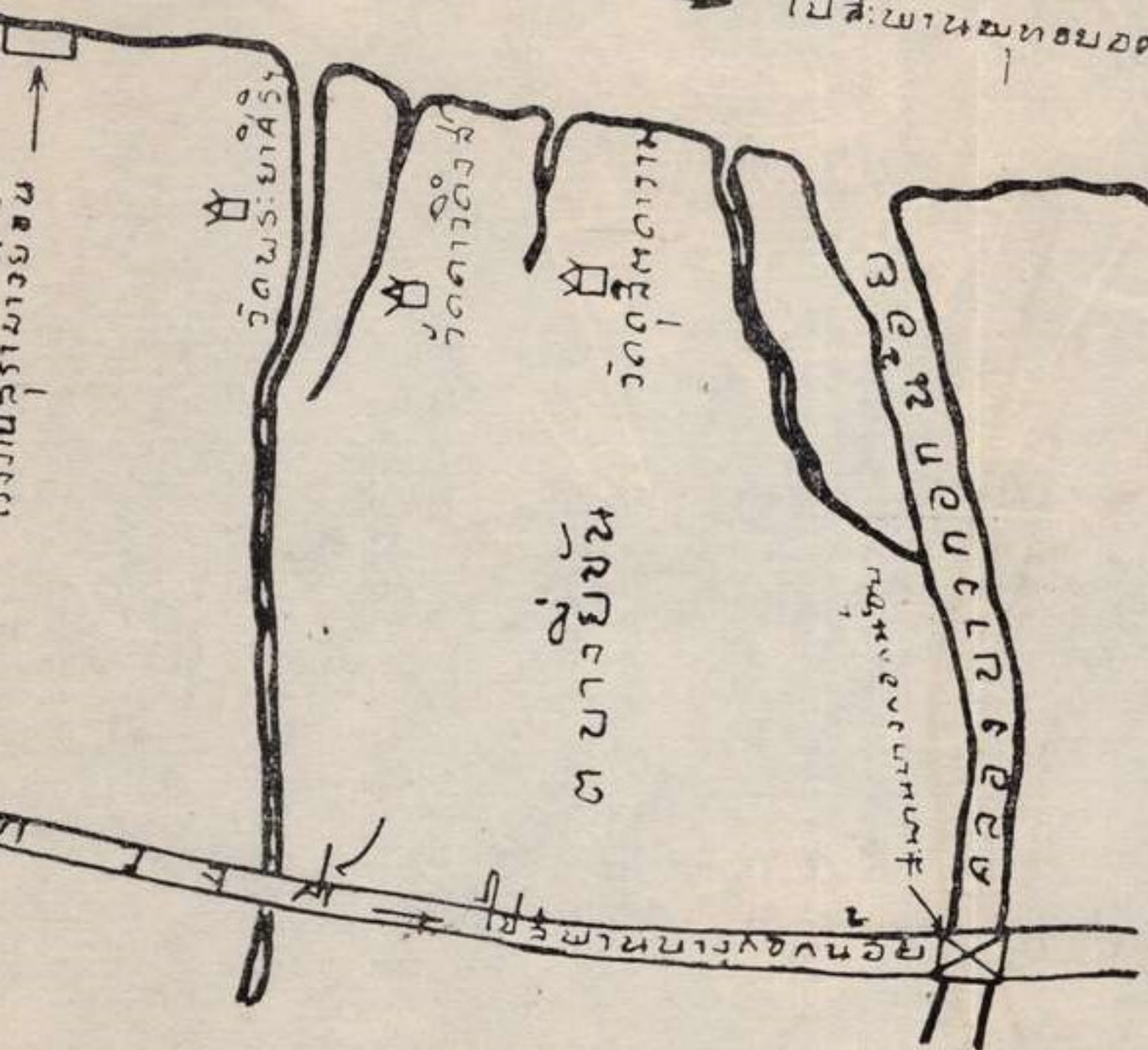

LLC 447

วัดบวรนิเวศ (สิงขร)
ต. บางพลัด อ. บางกอกน้อย จ. ธนบุรี
มาตราสี่นิ้ว
๑ ๑๒๕๐๐

Ψ : $E \rightarrow$ ไปหาตัว $\rightarrow$ ไปใส่ข้างบนของ ψ^2

ଅ. ସାଧନାପଦ

๔

แผนผังอาณาเขต

๒๕๓๗

วัดบวรเมษนาค

ต.บางพลัด อ.บางกอกน้อย ร.๕ เมษบุรี

มาตราที่ ๑๖๖ : ๒๕.๐๐๐

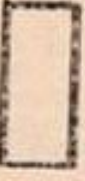
๒๕๓๗

๒๕๓๗

๒๕๓๗

๒๕๓๗

๒๕๓๗

เขตเทศบาลเมืองนนทบุรี

๒๕๓๗

๒๕๓๗

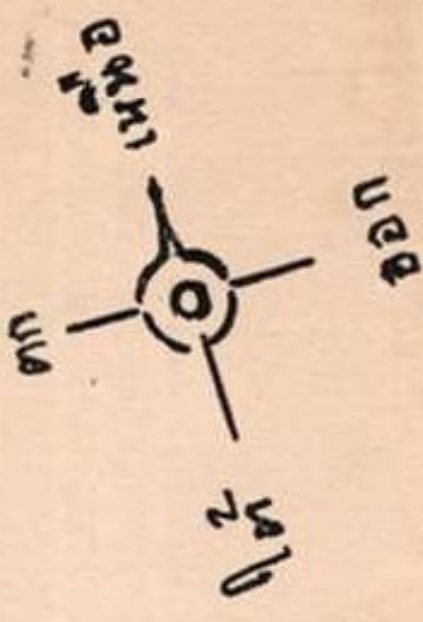
๑๘-๐-๘๐

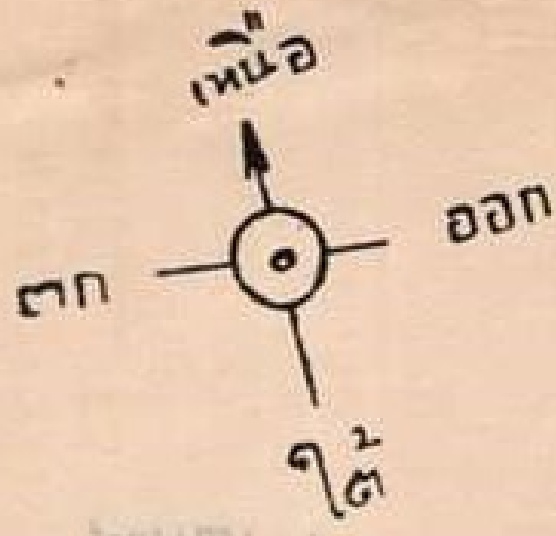
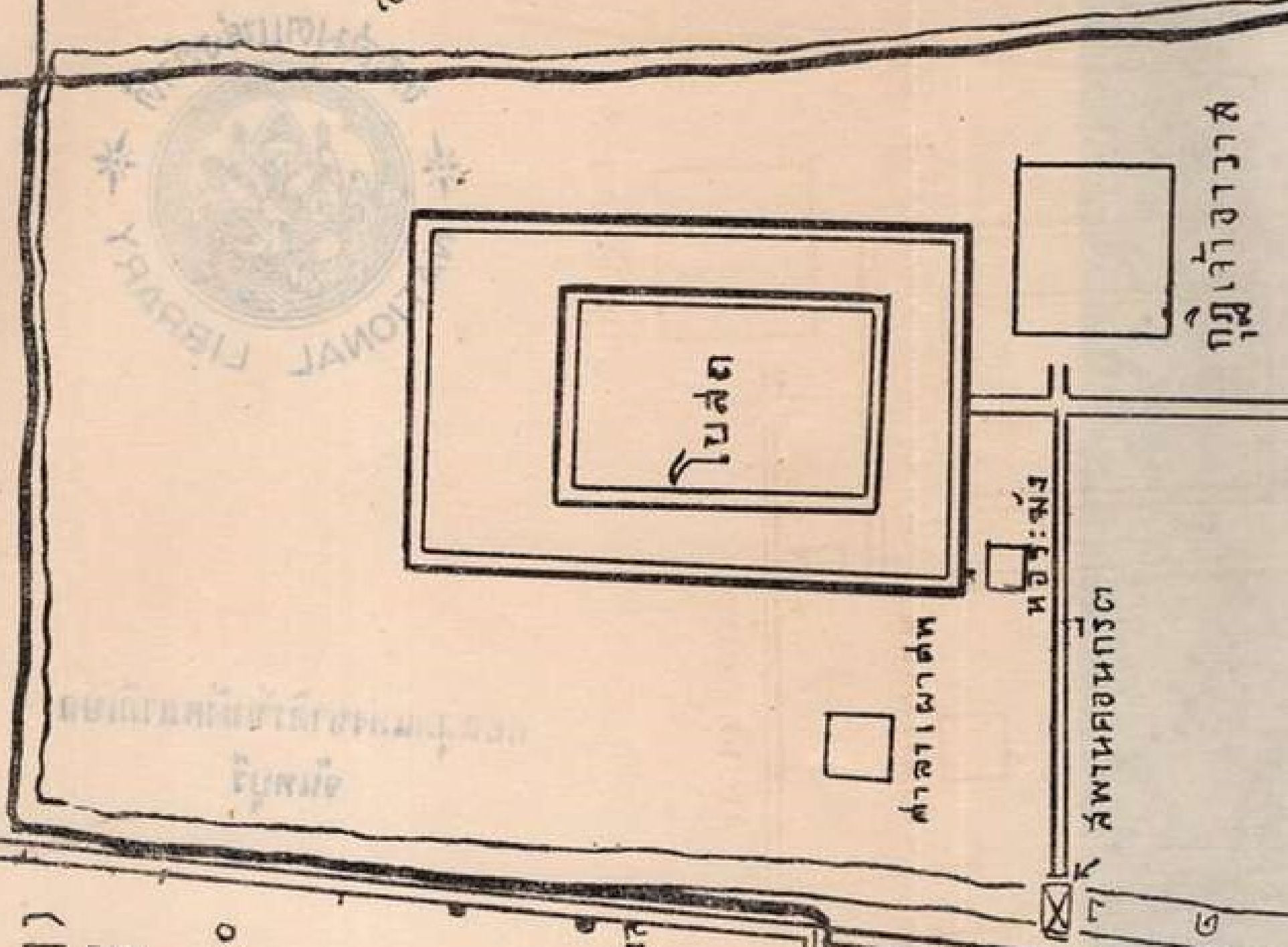
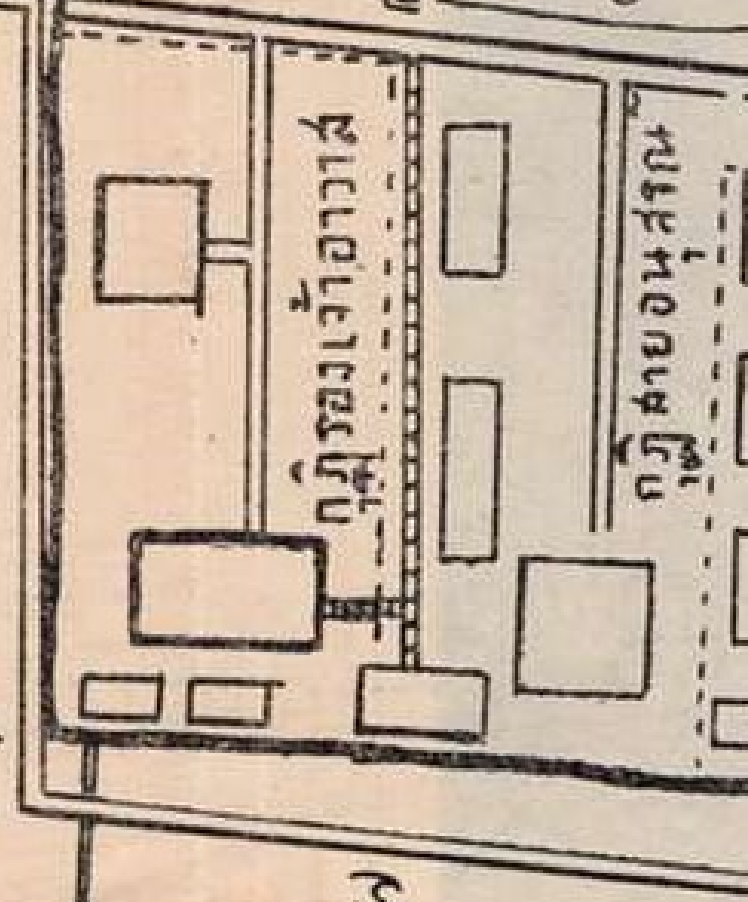
๒๕๓๗

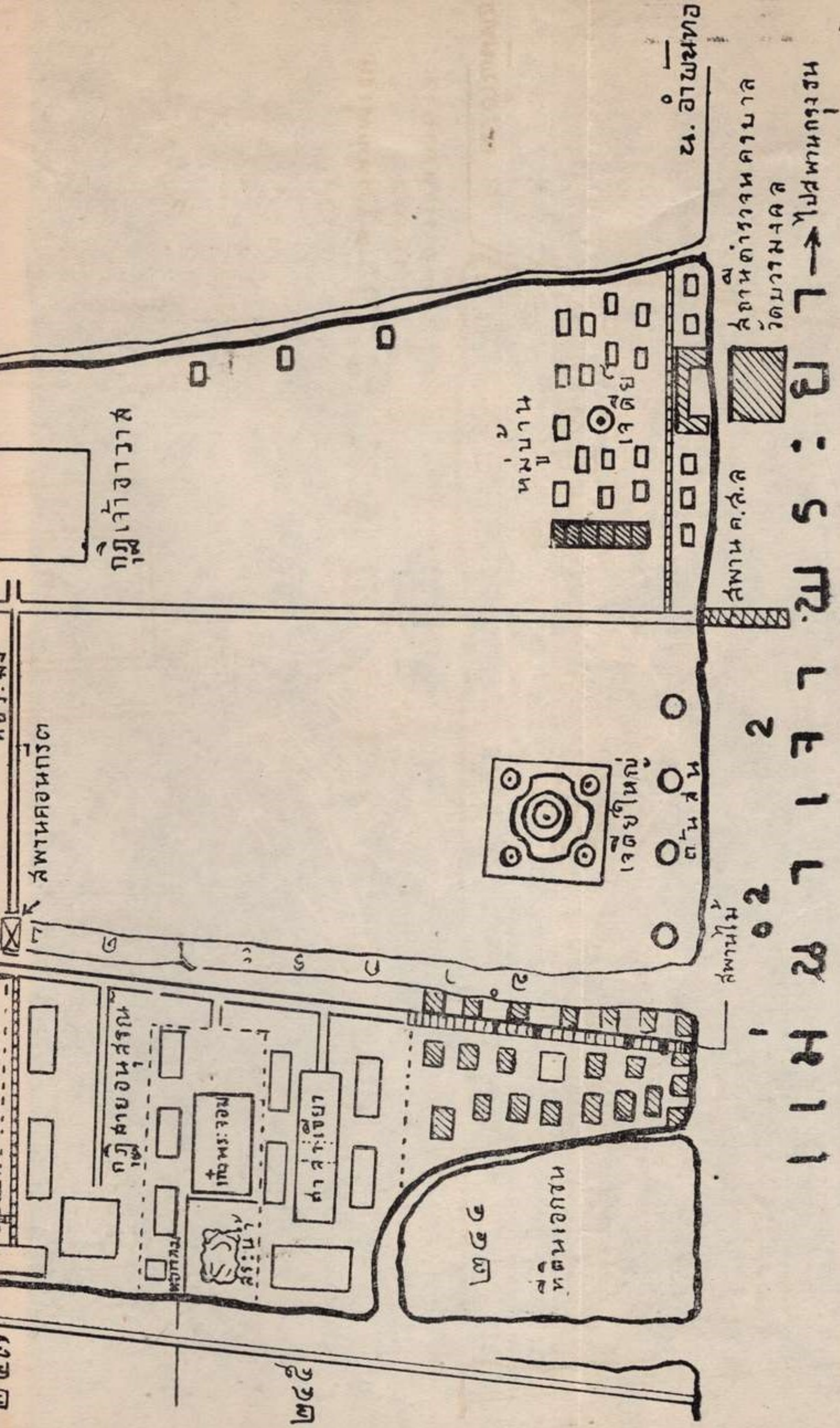
พื้นที่วัดบวรเมษนาค

๒๕๓๗

๒๕๓๗

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ

ถนนพหลโยธิน หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร โทร. 231๗

ឆ្នាំទី១៧ ថ្ងៃទី១៧ ខែសីហា ឆ. ព. ២៤០៩